

ఆదిభట్ట నారాయణ దాసు

233

గుండవరపు లక్ష్మీనారాయణ

ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగ్మత నాటక అకాడమీ ప్రచురణ

62

a శ్రీకాంచ్య నీటాముఖ్య -

అదిభ్రంశు శారాయణం దాను

గుండవరపు లక్ష్మీనారాయణ

గుండవరపు లక్ష్మినారాయణ

ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక శాసనమ్ ప్రమరణ

అకాడమీ ప్రమాద నుం : 34
నవంబర్, 1975

© A. P. SANGEETA NATAKA AKADEMI

వెల : రూ. 2

గ్రంథాలయ ప్రతి : రూ. 4

ప్రతులకు :

ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ
కాశివన్, హైదరాబాద్ - 500 004

Printed at Natyakala Press, Khairatabad, Hyderabad

తో లి ప లు కు

సంగీత, నృత్య నాటకోత్సవాలను నిర్వహించటం, ఆయా
కళలలో శిక్షణాలయాలకు, సాంస్కృతిక సంస్థలకు, నిస్సహాయ
స్థితిలో గల వృద్ధకళారూలకు ఆర్థిక సహాయము చేయటం, మరు
గున పడిపోతున్న మన సంప్రదాయ, జానపద కళారూపాల పునర్వి
కాసానికి కృషిచేయటం మన్నగు కార్యక్రమాలతోపాటు ఆయా
రంగాలలో పరిశోధన చేయించి, గ్రంథాలు ప్రచురించే కార్యక్రమాలన్న
కూడా ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ చేపటింది.
ఈ పథకం క్రింద సంస్కృతంలోని ప్రావాణిక సంగీత, నృత్యశాస్త్ర
గ్రంథాలను అనువదింపజేసి ప్రచురిస్తున్నాము. ఇంతవరకు 'సంగీత
రత్నాకరం' మొదటి భాగం, 'నృత్యరత్నావళి', కర్మాటక సంగీ
తానికి సర్వస్వంగా వేరుపొందిన 'సంగీత సంప్రదాయ ప్రధర్మిని'
మొదటి రెండు సంపుటములు ప్రచురించాము.

పూర్వ గ్రంథాల అనువాదాలు, పునర్వ్యుద్రణలు చేపటటమే
కాక తెలుగునాట సంగీత, నృత్య, నాటక కళా వికాసాలను తెలియ
పరచే స్వతంత్ర గ్రంథాలను ప్రచురించాలని కూడా అకాడమీ సంక
ల్పించింది. మొగట నాటక కర్తృలను గురించి గ్రంథాలను ప్రచురిం
చాలని అకాడమీ నిర్ణయించింది. ఆ ప్రకారం నాటకకర్తలుగా
చిలకమర్తి, తిరుపతి వేంకటకవులు, ధర్మవరం, కోలాచలం గురించిన
గ్రంథాలను ప్రచురించాము. గురజాడ, కందుకూరి, వేదం ప్రభుతి

నాటక కర్తలను గురించి క్రమంగా గ్రంథాలను ప్రచురించనంకల్పించాము.

ప్రపంచ తెలుగు మహాసభల కార్యవర్గం కోర్కెననుసరించి అకాడమీ సంగీత, నృత్య, నాటక, జానపద, చలనచిత్రకళలకు సంబంధించిన 11 గ్రంథాలను తెలుగు, ఇంగ్లీషు, హిందీ భాషలలో ప్రచురించింది.

కథాగాన, సంగీత, నృత్య, కళాకోవిదుల గురించి కూడా గ్రంథాలు ప్రచురించ తలపెట్టాము. ఈ పథకం క్రింద మొదటగా కథాగాన కళాకోవిదులు, ఆంధ్ర హరికథా పితామహులైన ఆదిభట్ట నారాయణదాసుగారిని గురించి గ్రంథం వెలువరిస్తున్నాము. అకాడమీ వెలువరిస్తున్న ప్రచురణలు కళాకారులకు, కళాభిమానులకు కూడా ఉపయోగకరం కాగలవని మా విశ్వాసము.

మేము కోరినంతనే ఆంధ్ర హరికథా పితామహులు ఆదిభట్ట నారాయణదాసుగారి జీవిత చరిత్ర ప్రాణి ఇచ్చిన గుండవరపు లక్ష్మీనారాయణగారికి ధన్యవాదములు తెలియపరుస్తున్నాము.

కళా భవన

1-11-1975

కూర్కె పెఱగోపాలస్వామి

సవరణలు

పుట	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది.
3	6	ఆదిభట్ట	ఆదిభట్టు
3	12	ప్రతిని	ప్రతిన
3	17	శ్రయమని	శ్రమయని
4	6	అప్రతిగ్రహీత	అప్రతిగ్రహీత
6	1	సందర్భంలో	సందర్భములో
6	11	సూచనమో	సూచనలో
6	11	అబ్బినది	అబ్బినవి
8	15	తొమ్మిదేండ్ల	తొమ్మిదేండ్ల
8	21	వైణికుడైన	వైణికులైన
11	13	అప్పుటికీ	అప్పుటికే
11	14	పాణిగ్రహం	పాణిగ్రహం
12	6	వేసెను	వేసిరి
12	6	సీతారామయ్య	సీతారామయ్యగారు
12	19	కళాసోషణ	కళాపోషణ
13	22	తమనెట్లు	తమ్మునెట్లు
16	3	వాగ్దానము	వాగ్దానము
16	12	నిచ్చెను	నిచ్చిరి
16	17	చేసెను	చేసిరి
16	20	చెప్పించుకొనిరి	చెప్పించుకొనెను

సుటు	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
17	4	కొన్నినాళ్ళకీ	కొన్నినాళ్ళకే
18	13	సాపత్యమో	సాపత్ను యమో
19	21	మంతటగా	మంతటను
21	3	అప్పటికీ	అప్పటికే
22	10	అప్పటికీ	అప్పటికే
24	7	డేంమూ ఈడ్లలో	ఈ మూడేండ్లలో
26	10	ఆచార్యులుగారు	ఆచార్యులు
27	23	రామానుజాచారిగారు - రామానుజాచారి	
28	15	నిరాంటంకముగ	నిరాతంకముగ
29	17	మైనది	మైనది
30	13	ఎదురు	ఎదురు
31	3	వేసిన	వ్రాసిన
31	21	మనందందరికొక	మనందరికొక
31	22	చెప్పుచుండెడివారు	చెప్పుచుండెడివాడు
31	23	ఇచ్చిరన్న	ఇచ్చినన్న
31	24	ఆదుచుండెడివారు	ఆదుచుండెడివాడు
33	2	సాహాయమున	సాహాయ్యమున
33	4	మిథునము	దంపతులు
34	17	దాసుగారికి	దాసుగారిని
35	8	న్యాయపతి	న్యాపతి
35	17	కోరుకోమనెను	కోరుకొమ్మనెను
37	19	పాడి చూపించెను	పాడి చూపించిరి

పుట	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
39	12	సత్కరించిరి	సత్కరించెను
40	7, 8	ఆవ్యోనించిరి	ఆవ్యోనించెను
42	15, 21	సత్కరించిరి	సత్కరించెను
42	17	గౌరవించిరి	గౌరవించెను
44	17	హరికథేర	హరికథేతర
45	2	హరికథేర	హరికథేతర
47	14	ఉపాధ్యాయులలో	ఉపాధ్యాయులలో
48	18	ప్రదర్శనమైన	ప్రదర్శకమైన
53	4, 5	జీవితంలోని	జీవితములోని
54	1	సౌందర్యము	సౌందర్యము
57	22	Center (?)	Company
63	టైలు	పూర్వరంగం	పూర్వరంగము
65	8	హరికథుల	హరికథులు
65	24	ప్రథాన	ప్రథాన
67	4	నామకరణములతో	నామములతో
69	6	చారిత్రక	చారిత్రిక
69	14	రెడవ	రెండవ
70	19	విద్యుద్విద్విద్వరుడు	విద్యుద్విద్విద్వరుడు
75	5	ఆశ్వాషము	ఆశ్వాసము
77	2	విదువదేమో	విదువదేమ్ము
77	6	ననబ్రతికించు	నన్ బ్రతికించు
79	13	థోరణి	థోరణి
79	20	శబ్ద	శబ్ద

పట	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
80	15	అశక్తతను	అశక్తతలను
80	19	హరికథలలో	హరికథలో
80	19	శపథము	శపథము
83	4	కూడా	కూడ
84	12	ప్రధానాధారములు	ప్రధానాధారములు
86	1	యొట్టెన	యొట్టెన
86	18	మెలుచు	మెలుచు
92	10	లుబ్బురాలితో	లుబ్బురాలితో
93	9	అనాధ	అనాధ
93	15	హరికథ	హరికథ
94	4	కేకను	కేకను
96	3	ప్రక్రియకు	ప్రక్రియను
97	1	భాక్త్యము	భాక్త్యము
97	5	ప్రగల్భత	ప్రగల్భత
97	18	భిన్నపెద్దలు	భిన్నపెద్దలు
102	7	కూడా	కూడ
103	15	ధాముగారికి	ధాసుగారికి
103	22	లేదన్న	లేరన్న
105	19	సలుపుచున్నది	సలుపుచున్నది
105	21	ప్రభావము	ప్రభావము
106	2	నేటివారి	నేతివారి
106	12	కీర్తిధ్వజము	కీర్తి ధ్వజము
106	22	పెండి	పెండి
107	4	వేసితీతాలూపు	వేసితి తాలూపు
109	17	కొన్నినాక్షేనియన్	కొన్నినాక్షేనియన్

A

గ్రంథకర్త

1987 లో Andhra University, Waltair లో University First నుండి ఉత్తీర్ణదేనారు.

A.U.P.G. Centre, గుంటూరులో అదిభట్ట నాచాయణ దానుగాగిపై పరిశోధన చేస్తున్నారు.

భర్తృవారి (పద్యకావ్యము-అముద్రితము), తిరుపతి వేంకటియము (ఆధునిక నాటకము - ముద్రితము) అను గ్రంథములను, అనేక వ్యాసాలు ప్రాశారు.

ప్రస్తుతము జాగర్లమూడి కుప్పన్యామి కౌతి కాంకాల్చి అంద్రిపన్యాసకుడుగా వని చేస్తున్నారు.

VI

జీవిత సంగ్రహము

హరికథాపితామహులైన శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాసుగారు ఆట
పాట మాట మీటలచే ఏక గ్రీవముగా నెన్నుకొనబడిన
చతురాష్ట్రములు, సంగీత సాహాత్య నాట్యముల ల్రిపేటీ సంగమమునకు
ప్రధమ తీర్థంకరులు. హరికథలను మిషతో రాజాస్థానములను
శారదా పీఠములుగా మలచిన సర్వకళా స్వరూపులు. ఈ ఆట
పాటల మేటి చతుర్ముఖుడైన పుంభావ సరస్వతి.

గృహనామము :

నారాయణదాసుగారు వారి గృహనామముగు 'ఆదిభట్ట' కు ముందు 'అజ్ఞాద' అని ప్రాయట మసకు వారి గ్రంథములందు కన్నడు విలడు విషయము. దానికొక కారణమున్నది. శ్రీకాకుళ మండల మండల బొచ్చితి తాలూకాలోగల అజ్ఞాద గ్రామము వారి ఆధికానికాను. ఆదిభట్టవారు పయతావుల గలరు. అందు అజ్ఞాదాదిభట్ట వారిదొక విషయము. 'ఆదిభట్ట' అను ఇంటి పేరునచు ముందు వారి జన్మిస్తానికి అజ్ఞాద' అని కలిపి ప్రాయటు ఆ అనుబంధమే ముఖ్యకారణము.

ఈక ఆదిభట్ట యను గృహనామ మేర్పుడుట కొక కారణమున్నది¹. రెండు వారాల యేబదియేండ్ల పూర్వము జయశురాధిష్ట దైన కృష్ణ చంద్రదేశుని ఆహ్వానము పురస్కరించుకొని 'పేరూరు' అను గ్రామము నుండి 'ఆదిభట్టు' అను పేరుగల మహావిధానం సుదు 'అజ్ఞాద' గ్రామమునకు వచ్చి స్థిరపడెను. ఆదిభట్టునకు శాస్త్ర ప్రసంచమునందు అచుంచితమైన అంశము లేదు. ఈతడంతటి శాస్త్రనిష్టాతుడో అంతటి తపశ్చాలి.

1. జగజ్ఞోయైతి - ప్రథమ సంపుటము - వంశావళి.

గురుతుల్యుడగు ఆదిభట్ట గురువగుటచే కృష్ణ చంద్రదేవ రాజేంద్రుని రాజ్యము సురక్షితముగ నున్నది. కాని ప్రభువైన కృష్ణ చంద్రున కెంతకాలమునకును సంతానముగలుగలేదు. ఒక నాడు కృష్ణ చంద్రుడు తన సంతాన వాంచను ఆదిభట్టును తెలిపి “యేదైన శాస్త్రమార్గమున్నదేమో యోజింపుదు” అనగా ఆదిభట్టు తపముకావించి యొక్క వత్సరములోన పుత్రు నీ కలరింతు గాయప్రిసాంగి” అని ప్రతినచేసి తపస్సనకేగెను. ఆదిభట్టుయొక్క తపఃఫలితముగ ప్రసువును పుత్రసంతాన భాగ్యము కలిగెను. ఆదిభట్టుయొక్క తపశ్చ క్రికి క్రివు ఆశ్చర్యమంది ఆనందముతో ఆదిభట్టు కుమారుడైన హయగ్రీవునచు అర్థరాజ్య విచ్చేను. ఆ రాజ్య ము హయగ్రీవుడు స్వల్పకాలము పాలించి సద్రావ్యాహృతిలకు రాజ్యారథం బాధ్యత అనవసరమైన శ్రయమని తలచి, ఆదిభట్టాదేశాను సారము కృష్ణ చంద్రదేవుని రాజ్యమును మరల విరిగి యిచ్చేను. ఆదిభట్టు అంతటి తపస్సంపన్నుడు అంతటి నిర్మిత్తుడు.

వంశములో పూర్వుతరములందు వాసికెక్కిన మహామహల పేర గృహనామము లేర్పుడుట పరిపాటియే కదా! అట్టే ఆదిభట్ట వంశియుల గృహనామము ‘ఆదిభట్ట’ యైనది².

దాసుగారు భారద్వాజగోత్రజులు. అందులకే వారి హరికథలు భరద్వాజుని విందులు.

2. దాసుగారు ‘ఆదిభట్ట’ యనియు, ‘ఆదిభట్లు’ అనియు వ్రాయి చుండుం.

పుట్టువు - పూర్వోత్తరములు :

నారాయణదాసుగారి తండ్రి వేంకట చయనులు. ఆజాను బాహుదు. “కుండల మండిత గండవికాసుదు. పండిత మండల మోద నివాసుదు”. అప్రతిగ్రహీత. మహా వోరాణికుడు, కవి, వ్యాఖ్యాత, సత్యాయుధుడు, భాస్కరారాధకుడు. ఒకసారి శ్లోకాప్తక స్తుతిచే గంగాభవాని అనుగ్రహమునుబొంది సీరు పడని నూతని నుతజల పూరితముగా జీసిన మహాభక్తుడు.

దాసుగారి తల్లి నరసమై బహుపురాణజ్ఞ ... పురాణముల నరసమై గారనియు, చదువులవ్యాయనియు అజ్ఞాడ ప్రాంతమునందు ప్రభ్యాతి గాంచిన విచ్యావతి.

ఈ దంపతులకు సంభానము తొమ్మిదిమంది. ఐదుగురు పుత్రులు, నలుగురు పుత్రికలు. మొదటి కుమారుడు క్రమాంత స్వాధ్యాయ వేత్తయు, మహాబలాధ్యదునైన జగ్గావథాని. రెండవ కుమారుడు న్యాయవాదియు పరతంత్ర వేత్తయునైన సీతారామయ్య³. మూడవ కుమారుడు నాటకాలంకార రహస్యజ్ఞుడు, గోత్ర పావనుడునైన అగ్నిహంత్రశాస్త్రి. నాల్గవ కుమారుడు దాసుగారితో కలసిపాడి అందరి మన్ననలందుకొన్న పేరన్న. ఐదవ కుమారుడు సూర్యనారాయణ. ఈసూర్యనారాయణయే నారాయణదాసు. దాసురూ నరసమాంబూ వేంకట చయనుల పుత్రసంతాన

3. దాసుగారిని ఆంగ్ల విచ్యాభ్యాసమునకు ప్రోత్సహించిన సోదరుడు. ఆంగ్ల విచ్యాభ్యాసమునకు దాసుగారు విజయనగరమునకు రాశించి నచో వారి జీవితము మటియొక విధముగ నుండిది.

వులో కడపటివాడై నును సంతానమాదు కడపటివాడుకాదు. ఎనిమి దవ సంతానము.

నారాయణదాసుగారికి తల్లిదండ్రులు సూర్యనారాయణ అని పేరు పెట్టుటకొక బలవత్తుర కారణమున్నది. దాసుగారు జనిగ్రంచు టకు కించిత్తూర్పువుగా వారి రుప్రేష్యున పేంకట చయనులగారు ఉయవార్ధి కించిత్తుర్చై గి. ఉప్పును మహాథత్తులై స పేంకటచయనులు గారు సూర్యోపాసనచే ఆవ్యాధిని నియుత్తిలాంచే. కొనిరి.ఆ రారణముచే పేంటనే ఘట్టిన బిడ్డ, సూర్యసారాయణ అని నామకరణము చేసిరి. కనుక దాసుగారికి తల్లిదండ్రులు పెట్టిన పేం సూర్యనారాయణ. కాని వారిని ఇంట, బయట లించెడి ముద్దు పీనులు సూర్యన్న, చిన్న సూరి. లోకము దాసుగారి 'సూర్యనారాయణ' అను నామము నుండి 'నారాయణ' అనునది మాత్రమే గ్రహించి, దానికి 'దాసు'ను జేర్చి 'నారాయణదాసు'గా మార్చినది.

పేరు పెరిగిన కొలదిపేరు తరుగుట పెద్దల యందు కన్నదు విచిత్ర లక్షణము. సూర్యోపాసనుని కుమారుడగుడచే కాబోలు దాసుగారి గాత్రము జనులకు కర్ణపర్వమైనది.

దాసుగారు రక్కాక్కి సంవత్సర శ్రోవణ కృష్ణ చతుర్థి బుధ వాసరఃపున మధ్యా సప్తర చతుర్థ చరణసుసందు సువర్ణపుంచ సదీ ప్రాంతమైన అజ్ఞాద గ్రామమున జనిగ్రంచిరి. ఇంగ్లీషు రెక్క ప్రకారము 31-8-1864.

విద్యా వ్యాసంగము

దాసుగారి విద్యాశక్తులు ప్రధానముగా భగవద్తత్తుములే. గురుశుస్తుషం లభ్యములు కాపు. వీరికి పరమేశ్వరుడే పరమ గురువు. ప్రకృతి పరిశీలనమే వారి ప్రథానమైన సాధన. ప్రపంచమే వారి ప్రామాణిక పతన గ్రంథము. చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రిగారు ఒక.

సందర్భంలో—“దాసుగారు పాణినీయంలో గూడా తగుమాత్రం ప్రవేశం సంపాదించారన్నది సత్కరుం కాదు. అయితే అందులో యొవరి శిష్టులు అంచో, ల దుకోనేాడు, రెము దులోసూ కూడా యొవరి శిష్టులు కాదు”⁴ . ఏ ప్ర్యాక్షా పాభాషాన పలికిన పలు లు ప్రత్యక్షర సత్యములు.

లాంచన ప్రాయముగ అజ్ఞాడలో నున్న శిష్టకరణముల పాఠ శాల కేగుచూస్తును, దాసుగారు లభ్యతాన భింబిస్తి ఉచ్చా భింబ పెట్టిం తల్లిదండ్రులే. నాఱు గేండ్ర ప్రాయమునాడే చింద్రుమాండి నాగ వతమందరి పద్మావతులు శ్రవణాసందముగా చదుపుట, పదులకోలస పద్మావతులు కంఠస్తంపులగుట పూర్వజన్మ సంస్కారవశకున థిష్ట్యుదు జ్యుల జీవిత సూచన మాయన్నట్లు అభిఘనది. చదుపులవ్వు నిరంతర సాన్నిధ్యము ఈ ప్రతిష్ట ప్రథాన లౌకిక కారణము. గడగడ గ్రంథము చదుపుట ఏపించసు అప్పుడి కొకను కొరన్నకు లిపి అల వడలేదు.

పదవయేట దాసుగారికి ఉపనయనము జరిగినది. ఈ వయస్సు నందే చిన్న సూరి జీవితపునఃదు మయువలేని ఒక విచిత్ర సంఘటనము జరిగినది.

పార్వతీశుర ప్రాంతమునందు ‘గుంప’అనునోక హేత్రనున్నది. నాగావళి జుమూవతీ నదుల నదుమకున్న దీని ఈ గుంపణేత్రను. అక్కడ మహాపరాత్రి నాడు ప్రపరి సంవత్సరము ఉత్సవము జరుగు చుండును. చిన్న సూరని చంకసేత్రకొని చదుపులవ్వుకూడ ఇవరాత్రి పర్వదినమున ఆ హేత్రస్వామిని సేవించటాని వైపును. కొన్ని ఐంచి ఆ రాత్రి జాగరణముచేసే మరునాడు ఉవరుమం బయటుదేరి కొండల

నదుమ నడవి పాక్కాన్ని సురము చేరిం. సాధ్యాస్తిస్తుఁడునుదు రామాను జుల రంగయ్య యనునొక పుస్తక విక్రేత దగ్గరకు వెళ్లి, చదువు లవ్వ “భాగవతసున్నదా?” అని ప్రశ్నించెను. ఆ ప్రశ్నకు సాంతాని రంగయ్య ఆశ్చర్యముతో “ఆదుదానపు. నీ కెందుకమాన్ని భాగవతము? చదుపురాముకథాలని లున, సరసమ్మగానుత్తిమానముతో చంకసున్న చిన్నసూరిని చూసి, వి “ఈ పిల్ల వాడుచదువును నేన్నరము చెప్పే దను” అని అంచెసు. “అట్లుచేసించి పుస్తకవు సూరకయే యిచ్చేదను” అని రంగయ్య వూగై ఉంచి కొల్లనిగుడై యింతో గూళించి భాగవత గ్రంథమును సూరన్న చేతితో పెట్టేను. చిన్నసూరి వెంటనే గ్రంథమును తెకటి చశమ గ్రంథమానంటి వ్యాప్త వర్ణవంఱినగల వచనమును శర్వేగముతో అప్పసికి అక్కడచేరిన జనసమూహమును, ఆశ్చర్యము కలుగునట్టుగా చదివెను. సూరస్తు చదిన వెంటనే చదువులవ్వ మంచినీళ్ల ప్రాయముగ వ్యాఖ్యనించెను. ఆ విచిత్ర దృశ్యమునకు వీధి యంతయు సదస్సుగా మారినది. రంగయ్య సంతోషముతో ఆ భాగవత గ్రంథమునకు తోలు అట్టివేయించి వారికి బహుమానముగా నిచ్చేను. దాసుగారి జీవితమునందు ఈ భాగవతగ్రంథము ప్రస్తుత ప్రస్తుత పరిపణము. దానిని దాసుగారు తుది వకు బహుభద్రముగ పదిలపఱచుకొనిరి.

దాసుగారి తండ్రి సంస్కారత విద్యాంసులు. తెలుగున వారికి ప్రవేశము తక్కువ. తండ్రికడ ఈ ఐదేండ్ల యామునందే దాసుగారు రఘువుశమును చదింది. అప్పుచు గుట్టి సెలకుంటావథాని, న్యాయ పీర్ధ ఉదిగుట్టరామసూర్తిశాస్త్రిగారు పీరి సహార్థితలు. తెలుగు పాతము చెప్పుట వేంకట చయనులుగారికి అలవాటులేదు. ఆ కారణముచే దాసుగారు వేంకట చయనులుగారి షేష్యులైన తాతన్నగారి చెంత దాశరథీ శరకము, భూమివింసతతకము, మకిలైణీ కల్యాణము నేర్చుకొనిరి,

ఎనిమిదేండ్లప్పుడు దాసుగారిని వేంకటు చయనులుగారు వేద పాశనున్నకె పేరయ్య యొఱ్ఱు వద్దు పంపించి. పేరయ్యయొఱ్ఱు లప్పుటికి అరువదియేండ్లవాడు. “ముక్కోగ్గపి” పేరయ్యగారు బోధించిన దాని కన్న దర్శిలతో, చింత బరికలతో పాధించినది అధికము.

చెట్టెక్కగుటు, నడిలో ఈతులు రోట్లుటు, గేదెల్లపై నెక్క తిరుగుట చిన్నసూరికి చిన్న వయనలోని సరదాలు. అటులు, అల్ల రిచేపులు చిక్కినదెల్ల తినుట నాటి ప్రీతికర విషాయాలు. మనమ్ములనుతప్ప తక్కిన సర్వలోకనును ఏద్వంగా. పరిషత్తించుట, సంకల్ప శరీర ముతో ఊహ ప్రవంచముతో అలిమానుష చర్యలతో విహరించుట, చీకటి యొఱ్ఱుగని సూర్యనివలె కపటమొఱ్ఱుగని హృదయముతో ప్రవర్తించుట సూరన్న శైశవానుభూతులు. అకారణ వైరము, నిష్కారణప్రేమ వెన్నెముక ముదరక ముందునుండి ముదిరిన గుణములు.

ఈ ఎనిమిదేండ్ల వయన్నునందే ఒకసారి నీటి గండము నుండి జ్యేష్ఠ సోదరుడైన జగ్గావథాని రణించెను తోమ్మిదేండ్లప్పుడు మశాచికము దాసుగారి శరీరమనుకు అతిధియైనది.

గుంటుచాళు ఆదవలిన పంచేండ్ల వయన్నునందు సూరన్న తాళపత్రముల్లపై గంటము లో ప్రవాసుగల గెంటరియైనాడు.

ఈ పదేండ్ల వయన్నునందొకసారి దాసుగారు మాతా మహాసల్మైన వంతరాము వెళ్లుట రట్టించినది అప్పుడు భగవత్తేరణమో యన్నట్లుగ, ఆ గ్రామమునకు ఏచ్చిపు సంస్థాన వైణవైన వాసా సాంబయ్యగారు వచ్చుట జరిగినది. ఆ సాంబయ్యగారు ఎక్కడకునైనను కావడిలో ఒకవైపు వీణను మఱియొకవైపు గుడ్లమూటను వెట్టుకొని స్వయముగా మోసికొను తిరుగు సంగీత ప్రియులు. ఈ గ్రామమును కూడసట్లు వచ్చిరి. ఆ సంగీతకళా

మరైజుని యెదుట అక్కడ చేరిన పెద్దలు మహారతములోని కొన్ని పద్యమాలను సూర్యన్నిచే చదినించిరి. సంగీతశాస్త్ర జ్ఞానము లేకపోయినను యథిష్ట రాగలములతో కూడా సూర్యన్ని పర్చస్తుగర్జం గంభీర కంటస్తుకుపుఁచు. సంగీత సాగరము నాపోళసము పట్టిన అంతటి విద్యాంసుడు కూడ దిగ్గాఖంతుడై “ఈ అబ్బాయులో అసాధారణ ప్రతిందాగుడు మూతలాడున్నాడి. రాతో పంచదు ఇతని ప్రతిందా స్వరశాస్త్ర వాసనను తోడు చేయించెదను. ఇతడు గోప్యవిద్యాంసు డగును” అని పిలికొని. తల్లి నరసమై సంతోషముతో పంగుకరించి సూర్యన్నను సాంబయ్యగారితో బొఖిలికి పంపెను. బొఖిలిలో వారములు చేసికొనిచు సూర్యన్న ఒక నెలరోబులు మాత్రమే ఎముండి అజ్ఞాడవు తిరిగి వచ్చెను. నారాయణదాసుగారు తమ జీవితకాల ములో గురుముఖముగా సంగీత మధ్యసీంచినది ఈ నెలరోబులు మాత్రమే.

దాసుగారు పదునాలుగేండ్లు దాటువకు ఏ సూక్తులులో (అంగ్గపాఠశాలను దాసుగారు సూక్తులు అని ప్రాయమందురు) చేరలేదు. దాసుగారి సోదరులలో నొక్కరైన సీతారామయ్యగారి ప్రించాన్నిపాడుతో నేకటి చయనియగాచు దాసుగారుని అంగ్గ ప్రిచ్చాన్ని క్యాంసునకై విజయనగరమునకు పంపిరి. ఇట్లు అంగ్గ విద్యాభ్యాస సమునకై విజయనగరమువచ్చు వకు సూర్యన్న కౌసస వుతుడే. పట్టణమునకు వచ్చిన తరువాత గోచిమ దిని కాచని యొచిగావాచ ధరించెను.

దాసుగారు విజయనగరములోని అంగ్గ పాఠశాలలో మొదటి తరగతి ‘ఏ’ డివిజనులో చేరి.

సూర్య ఆ తరగతి విద్యార్థులందటలోను వయస్సులో పెద్ద వాడు⁵. ఏకసంథాగ్రహియగుటచే మొదటి తరగతి నుండి డబుల్ ప్రమోషణలో మూడవ రంగటిలోనిచి ఎంచుకున్నాడని చేస్తారి. ఇట్లు దాసుగారి ఆంగ్లవిద్యాభ్యాసము సాగుచుండగా 1880 సంవత్సరములో దాసుగారి తండ్రియైన వేంకట చయనులుగారు తయార్యాధితో పనమ పుట్టాడిని. అప్పటిక వేంకటచయనులుగారి వయస్సు ఏబదితోమైనిది. దాసుగారి వయస్సు పదునారు.

ఆంగ్ల విద్యాభ్యాసమునక్కె విజయనగరము ప్రవేశించుటతో దాసుగారి జీవితనాటకమునందొక క్రొత్త అంకము ప్రారంభమైనది. అప్పటిఇంచుసగరమునచు రాజయోగముండుటచే సర్వపిద్యుత్కర్మకర్మద రాజయోగము పట్టినది. శాస్త్రములకు రెండవ కాశిగా ప్రశస్తి గాంచినది. మహారాజ పోషణముండుటచే ఎందడ్డిందటో సంగీత విద్యాములు, సాహిత్యములు, చిత్రులు, వ్యాఖ్యానములు అప్పటించున పీతము పెట్టుకొనిరి. ఇంక సెందరో ఆ పట్టణమున జరుగుచుండెడి ఉన్నప సమయంలందు వచ్చి శక్తి సామాజికాలు ప్రస్తుతించి పోవుచుండెనాము. ఇంచుచున్నామునందు మెప్పుచూడినపాడే పండితుడని నాటి నిశ్శాసనము. అప్పటి ఇంజయనగరము నిఃసాగా విద్యా నగరమే.

దాసుగారిలో బీజముగానున్న ప్రతిఫల విజయనగరమందలి మహాబత్థాన్, దుర్యాసల సూర్యనారాయణ సోమయాజులు, పప్పు వెంకన్న, వీచా వేంకట రమణదాసు, కలిగొట్ట కామరాజు మొదలగు మహా సంగీత విద్యాముల పాచవాడోపాచ ప్రీనులచేకోటు శాఖలతో గూడిన మహావృత్తమగుటకు అవకాశమేర్పడినది. దాసు

5. దాసుగారు స్వీయచరిత్రలో అప్పటి తమ సహం పాశులనుగూర్చి విపులముగా వివరించిరి.

గారికి పీఠా వాసనము దు ఇథినుచి క్షీరించి కై జీక ప్రేషుడగు వినా వేకటరమణాను కలిగొట్టకామరాజు లయంయుదు దీటులేని మేటి. కామరాజు సాన్నిధ్యము దాసుగారి లయసాధనమునకు నిలయమైనది.

వాసం సాంబయ్యగారివద్ద బొబ్బిలిలో ఒకమాసకాలము నేర్చుకొన్న ప్రాణికి క్షీరించి వేసునగరు ఉపరి ఈ గుసుకవళ్లుల సాహంచర్చులు, దాసుగారి ప్రాణిను క్షీరించి బొబ్బిలిలో పుర్వ రంగము సిద్ధముచేసిన ప్రధానకారణములు. మహా ప్రతిథావాతులైన దాసుగారు ఏదాల్చి దిక్కుమంచే ప్రుల్చుపకాళ జనిగా పాండిత్యప్రాణతో అసాధారణమైన వారి స్వాప్నాపులు తోషాపులిని సగెతుసుచే, పురాణ పతనములచే వారిని వీరిని ఏప్పిచుచుచేవారు. వైజ్ఞానికరమందే కాక పరిసరగ్రామములాదు కూడ ఈ విద్యార్థిదశయందే సంగీత ప్రియులను మెప్పించు చుండెడివారు. అప్పటికే దాసుగారిని పద్య పచనాళ క్రింపాంచిగ్రహించిపోవడి. కంసకరణాలాంపులు దాసుగారికి నడకతో నడచి వచ్చిన విద్యలు.

మొదటి హరికథ

దాసుగారు స్వామసుసంవర్సరమాల్ (1888) మొదటి వ్యాలేషను చదువుచుండగా హరికథకు అంకురార్పణ మేర్పుడినది. కుప్పు స్వామి నాయుడు అను భాగవతారు చెన్న పట్టణము నుండి విజయ నగరమువచ్చి కానుకు త్రి హనుమంతరావుగారి యింటి యందు ఆదుచు పాదుచు శ్రువచర్చ హరికథచేప్పాడు. అందిచూచిన దణమే సంగత నృత్య సాంహారింపుల హరికథించి ప్రవర్షాచుటుడు అనుమతిన ప్రపంచాజికమైన ఎక్కుక సకలేంద్రియ సంపూర్ణ ప్రక్రియ హరికథ - అను భావము దాసుగారి దహరాకాళమున మెఱసినది. పెంటనే హండిక ప్రాచీవలెనసు సుకల్పించి దాసుగారు కూడ నోక

ప్రధువ చరిత్రమును ప్రవాసిరి. ఈ ప్రధువచరిత్రము దాను గారి మొదటి గ్రంథము. ఈ ప్రధువచరిత్రనునుదు దాముగారి సొంత కీర్తనలతోపాటు పోశాగపట్టుటా ఎన్నిటే ఈ ద్వారా పోంచ రైష్యాపుల్లిపుద్యుపులు అంధ్ర ఇంగవత పద్యవులు కూడ సున్నిసి. అట్టు తయారు చేసిన హరికథను సోదరుడైన పేరస్నాతో కలిసి దేదవ అన్నయైన సీతారామయ్య గారింట మొదట 'రిహర్సలు' వేసెను. సీతారామయ్య నారాయణదాను ప్రవతిథను జూచి సంతోషములో గజైషెలను బహుకరించిరి. దాముగారు ఆ గజైషెలను ధరించి వేణుగోపాలస్వామి మరములో విప్రాల యెదుట లడుచు పాడుచు ప్రధువచరిత్ర హరికథ చెప్పిరి. ఈ హరికథ దాముగారి హరికథా సుకల్ప సాధ్యముక్కొలికాన్ని. అప్పటికి దాముగారి వయస్సు పందోమైదేంద్రు.

దాసుగారి ప్రధమ హరికథా ప్రదర్శనమును జాచిన
మిత్రులు, విద్యార్థులు “ ఈ కుల్యవాని బహుమాన ప్రతిష్ఠ సరి
యైన సాధనము హరికథ ” యని ప్రశంసించి ప్రశ్నహించిరి.

మొదటి దేశ సంచారము

విజయనగర పౌరుల ప్రోత్సాహముతో, అంతకు ముందేకల్గిన పరిశర గ్రాసును చార్చాయి పారో, లత్కైశ్శును దున్నంతో చూసుగారు పేరన్నయన్నతోగూడి దేశసంచారమునకు బయలుదేరిరి. ఆ రోబులలో ఉర్కొకు కథానేపణ కేంద్రపాలకు సోకటి, అఉర్కొపు జమీందారిణియైన కందుకూరి మహాలక్ష్మమ్మగారికి కథారాధనా ప్రియత్వమెక్కువ. దాసుగారు ఉర్కొము వెళ్ళి ఆ జమీందారిణిని అక్కడనున్న ఆస్తిస పంచినులు తన ఆశుకుట్టపుఱులతో, హారికథా ప్రదర్శనముతో మెప్పించిరి. అక్కడనున్న ఈ వీరులు దాసుగారి ప్రతిభను జూచి అప్పావథానము చేయగలరా? యని ప్రశ్నింపు, దానికి దాసుగారు నిస్సంశయముగ చేయగలనని చెప్పిరి. జమీందా

రిణి మరునాడే అవధానము నేర్చాటు చేయింపగా దాసుగారు తొలిసారిగ సాహిత్యావధానమునుచేసి మెప్పించిరి. ఆ అవధాన నిర్మాణాన నైపుణ్యమును, ఆ హరికథా ప్రపంచ విధానమును జూచి జమీందారిణి వార్షికమిచ్చి గౌరవించెను.

అక్కడనుండి పేరన్నతోగూడి దాసుగారు నరసన్న పేటకు వెళ్లి పునాప్రస్తావం సమావస్థ ప్రథమచరిత్ర హరికథ చెప్పిరి. ఆ సబ్-సబ్ (శ్రీకాంశుమార్ డల సంపాదకాథి - Sub-Collector) యైన H. R. Bardswell యొకరు. ఆ హరికథకు ఆ సబ్కలెక్టరు ఎంత ఆనందించెనన్న జీవితాంతమువలుకు దాసుగారి హరికథ యన్నచో చెవికోస్కానెడివాడు. దాసుగారి ముఖ్యమిత్రులలో నొకడై నాడు.

నరసన్న పేటనుండి బరంపురమునకు బయలుదేరిరి. తోవలో ఇచ్చాపురమందొక కథ చెప్పిరి. బరంపురమునందు మరువాడ జగన్నాథమును నొక ప్రముఖ న్యాయవాది కలదు. ఆశదు దాసుగారికి బంధువు. మరువాడ జగన్నాథముగారు ప్రముఖ వ్యాపారి యైన హాళరూ క్రిమరాంగారింట హరికథ నేర్చాటుచేసిరి. ఆ హరికథ, క్రిమరాం సంతోషించి ప్పట్టువుట్టాడు, నూటపదారు రూప్య ముల నిచ్చి సత్కరించెను. ఆ హరికథను జూచిన ప్రేతకులలో కుప్పున్యాధి నాయుడుగారొకరు. ఈప్పున్యాధి నాయుడు హరికథా సంతరాం దాసుగారినిబూచి “మీసుహరికథ సేప్పున్నగురుస్తోవచు?” అని యస్తాదాసుగారు “ట్రోలీ” అని ప్రశ్న చేయానుగాంచి రాయుడుగారి హరికథామంట్లు ప్రశ్నాలు... నేనెకో రచించిరి. ఉప్పుడు నాయుడు గారు ఆనందమును ఆపుకొనలేక దాసుగారిని కాగలించుకొన్న దృశ్యము బ్రహ్మనంద సదృశము.

ఈ బరంపుర పర్యాటకమునందు దాసుగారికి వరిచయ్యైన మహా మసీహి యొకదు కలదు. ఆయన జయంతి కామేశము

పంతులుగారు. ఈయన ప్రముఖ న్యాయవాది, రసికుడు. విద్యావేత్త, దాత, జానకీవరశతకము. రామశతకము వ్రాసిన కవి. దాసుగారిని బరంపురమునందు అనేక విధముల సత్కరించిన కళాహృదయుడు. దాసుగారిని బరంపురమునుండి సాగనంపుచు “దాసుగారూ! మీ ప్రతిభను లోకము సరిగా గుర్తింపలేక మిముగైల నవవరాన్నిచుసేమో” యని మహావిష్ణువు పండితాధిమాని.⁶

దాసుగారి ఈ పర్యాటనమునందు చత్రపురములో ఒక నంఘు టున జరిగినది. చత్రపురములో ఒక ధనవాతుని యింటియందు దాసుగారు ద్రవ్యాంత పాలికథ ఉప్పు, ఆ రఘ్యాలలో సొకరై ఒక ఆఫీసరు “ఈ హరికథ మీరు వ్రాసినదే యగునా” అని సందేహమును వెలిబుచ్చేను. దానికి దాసుగారు “నేను వ్రాసినదే” యనిరి. “అట్లయిన అంబరీషోపాభ్యాసమును వ్రాసి చెప్పము” అని ఆ ఆఫీసరనగా, దాసుగారు పట్టుదలతో ఆ రాత్రికి రాత్రియే అంబరీషోపాభ్యాసమును వ్రాసి ధాకణాచే తుమనాడుపయ్యాగ్ని గ్రహించి ఆ హరికథను ఆశ్చర్యజనకముగా చెప్పిని. ఈ యింబరీషోపాభ్యాసము దాసుగారి రెండవ ఈచన (1884) ఇది వ్రాయువులు. దాసుగారు చెప్పిన హరికథలన్నియు ఒక్క ద్రువచరిత్రయే.

ఈ సంచారమునందే దాసుగారు ‘లోకనాథము’ అను గ్రామములో వెంచ్చినెనుడటసాంగ సుగీర సాహిత్యాష్టావధానులు

6. ఇయంలి కామేశుగారు చూపిన ప్రేమను మఱువతీక, దాసుగారు కామేశుగారు మరణించిన తరువాత స్వీయచరిత్ర నంకిత మిచ్చిని. ఈ స్వీయచరిత్ర ఇప్పటికిని ముద్రింపబడలేదు. ఈ ఆముద్రిన స్వీయచరిత్రను నా పరిశోధన కిచ్చిపారు శ్రీ కట్టా ఈశ్వరరావుగారు. ఈయన దాసుగారి దోహిత్రికి ఇర్క. గుట్టురునందలి “దాసభారతి” ప్రకాశకులు.

చేసిరి. అక్కడనుండి సుఖమృతేటలో, పర్మాకిన్నిడిలో, శ్రీమారణ
లో. అరసవల్లిలో ఎన్నియో హరికథలు చెప్పి మహా పూజిరుల
నెందఱనో వెంపించి నారాయణాను అను పేరుతో ప్రసిద్ధిచెంది
విజయనగరము చేరిరి. దాసుగారి కప్పటికి ఇరువదేంద్రు.

దాసుగారికి నిరువది యొకటవ సంవత్సరమునందు వద్దమాని
అన్నప్పగారి నుత్తించ వుగు లింగ్రేశరసమృ నిచ్చి పెర్చలు వివా
హము చేసిరి.

కళాశాలలో విద్య

దాసుగారికి ఆటపాటులైపై నున్న శ్రద్ధలో ఆవగింజంతయైన
బడి చదువులై లేదు. ఆ కారణముచే మెట్రోప్యులేషను పరీకు
భుత నుండే తప్పిఁ: ఈ ప్రాచ్యాన రక్షసరముఁఁఁ కొంగారసు
హానుమంతరావు, పూడి పెద్ది పోమనాథము అను సహపాఠులతో
పై వేటుగా జున్ని మెట్రోప్యులేషను పరీకలో నుత్తిస్తుటా. రాని
పై చదువులు చదువుట దాసుగారి కష్టమాలేదు. హరికథలు చెప్పి
జీవించవలెనని ఊరి వాంచ. వాకెషమాలేచోఱుసుఁ పై చదుపు
లకు కళాశాలలో చేరిఁ. దానికి కొన్ని కారణములున్నవి. అప్పటి
విజయనగరవు కాలేజి ప్రిన్సిపాలు చంద్రశేఖర శాస్త్రిగారు. వారు
సంగీత ప్రియులు దాసుగారు ఒకసారి బొంపులదిబ్బులై హరికథ
చెప్పుచుండగా ఏని దాసుగారిపై సదభిప్రాయము కల్గియుండిరి.
వారు దాసుగారిని పై చదువులపు ప్రాతసహించిరి. చంద్రశేఖర
శాస్త్రిగారి ప్రాతసహమునకు తోడు అన్నయైన సీతారామయ్య
యొత్తిడి యొక్కపై నది. ఈ రెండింటిని మించిన బలవత్తర కార
ణము మటియొకటి యున్నది. అప్పటి విజయనగర సంస్థానమునకు
దివాన్ని శ్రీ పెనుమత్న జగన్నాథరాజు. ఈయనకూడ దాసుగారి
హరికథను ఒకసారి విచారించు తట్టస్తించింది. ఓరి పుస్తకాల్చె లగన్నాథ

రాజు దాసుగారి పొట్టను సవరించుచు, “ఇంత చిన్న బొజలో⁶ ఇన్ని గొప్ప కశలు ఎట్లు నిండియుండెనో” అని చమత్కరించెను. అంతేకాదు కశాశాలలో సాగ్రలరుషిష్టు ఇప్పింతుని వాగ్దానము చేసెను. ఈ కారణాత్రయము దాసుగారు కశాశాలలో పై చదువులు చదుఖటు, మూలకుత్తె నవి 1886 లో విల్యునగర కశాశాలలో ఎఫ్. ఎ లో ప్రవేశించిరి

కశాశాలలో ప్రవేశించినను దాసుగారు హరికథలు చెప్పటి మాటలేదు. ఈ సువర్హాసుండే గడ్డ ప్రదమోషణమీ హరికథను రచించిరి.

కశాశాలలో సాగ్రలరుషిష్టు ఇప్పించిన దీవాన్ని పిఠాపురము రాజయిన గంగాధర రామారావుగారిని దరిగ్పంపుని దాసుగారికి ఒక ‘సిఫార్సు’ ఉత్తరము నిచ్చెను. దివాన్ సాహెబు చేసిన రెండవ యుపంరమిది. దాసుగాను రన్నతో కలసి పిఠాపురము బయలు దేరిపి. త్రోవలో నోటోటు జమిందానుగారిని హరికథచెప్పి ముప్పించిరి. పిఠాపురము, వైళ్ల అక్కడ దివానుగారికి సిఫార్సు ఉత్తరము చూపింపగా, కీటాసురసు దివాన్ని మాధవస్వామి ఆలయములో హరికథ నేర్చాటు చేసెను. ఇంతలో అనుకోకుండగ విజయనగరము దివాన్ పిఠాపురసు వచ్చుట జరిసినది. అతడు కోటలో హరికథ నేర్చాటు చేసెను. గంగాధర రామారావు దాసుగారి హరికథకు ముగ్గుడై మరల ముహెముక హరికథ చెప్పిమని కోరి చెప్పించుకొనిరి. రెండవసారి దాసుగారు వారి సంగీత పై దుష్యమఃతో హరికథను శ్రవఃపర్వముగ జేసిరి. పిఠాపురము రాజు దాసుగారి గానమాధుర్య మునకు పరవళము చెంది “దాసుగారూ! మీ సంగీతము లడ్డుమీద పస్సిరు చల్లినట్టుప్పుడి” అని ప్రశంసించి, వారి సంప్రదాయాను సారము ‘కైజారు’ పై నుండి నూటపదారులిచ్చి సత్కరించెను. దాసుగారు పొందిన ఘన సత్కారములలోనిది యొకటి,

నారాయణదాసుగారు పితాపురమువెళ్ళి వచ్చిన కొలది దిన ములకే ప్రీనీపాలు చంద్రశేఖరచార్ము^{ప్రీనీపాలు} స్వాములైట్. వారి మరణ మునకు దాసుగారు పసిపిల్ల వానివలె రోచించిరి.

అది యేమిడై వ దుర్మిపాకమో కొన్నినాళ్ళకీ దివాన్జ జగ న్నాథరాజుగారు కూడత నుపు శాలించిరి. ప్రీయాభిలాషులిట్లు ఇరువురు మనసీంచుటతో దాసుగారు దుర్మిప్పాళ్ళ చేసాబడిన క్రిందిలై హతాశులైరి.

తరువాత కాలేజీకి ప్రీనీపాలు అయినవారు కిశాంబి రామా నుజాచారిగారు. ఈమన సుస్కూరుచార్ములుడు గ్రైఫిట్లు. శర్మ ధాని. కాని సంగీత ప్రియత్వము లేదు. ఎందువలన చదువక హరి కథలు చెప్పాచు తిమగువానికి సాక్షాత్కారమిప్పు ఎందులకని దాసుగారి సాక్షాత్కారమిప్పును లొలించెను. దాసుగారప్పుడు విజంమనగరము కాలేజీ నుండి Evidence certificate తీసికొని ఎఫ్.ఎ రెండవ సంవత్సరము చదువుటసు విశాఖ పట్టణము హీందూ కాలేజీకి వెళ్ల వలసి వచ్చినది. అప్పుడు (1887-88) విశాఖపట్టణము కాలేజీకి ప్రీనీపాలు రామయ్యగారు. వారు ల్యాప్రోఫెసర్ దాసుగారిని గూర్చి విని సాక్షాత్కారమిప్పు ఈయగా దాసుగారు ఎఫ్ ఎ. సీనియరు అక్కడ చదివిరి. మద్రాసు ప్రైస్ స్కూల్ న్నాథాధిష్టత్వాన్ని స్తోమి శ్రీ వేపారామేశుగారు అప్పుడు అక్కడదాసుగారి 'క్లాసుమేటు'.

విశాఖ పట్టణమందు చదువుకొనుచున్నప్పుడు దాసుగారిని కాలీంకోటు జమీందారు ప్రీలిపీంచుకొని దెడు హరికథలను చెప్పించు కొని నూటపదారులతో వారి యానందమును తెలియజేసిరి. ఆ రోజు లలో సోమంచి భీమశంకరముచు సాహిత్యాధికు విగల ప్రముఖున్నాయి వాడి విశాఖపట్టణమందున్నాడు దాసుగారి ప్రపాఠాన్ని మొదటి సభ్యుడు ఈ భీమశంకరము. దాసుగారు ఒక సంపత్తిరంగులో నలువది

హారికథలు చెప్పటాన్ని ప్రధానకారుడు. అప్పుడు విచారి పట్టణమందు అంకితము వేంకట నరసింగరావు⁷ అనునొక జమీందారు కలదు. అతడు విద్యాస్నాతయదు విద్యాపోషకుడు. దాసుగారి హరికథలను విని ఆనుదించే నిత్యసఫ్యులలో నొకడు నరసింగరావు దాసుగారిని అప్పావథార్సు కాక నివాసమానందు చేయుమని కోరెను. దాసుగారు సూటీషముతో అంకితించి అత్యద్యుతయాగ అప్పావథానమును చేరి. ఇటి సామాంగ్రామ్ కు లుచ్చార్థం నామానాడు. కి ప్రాంతములతో⁸ గూడిన ఈ యవథానమును అనాయాసముగ నిర్వహించిన దాసుగారి ప్రతిక్రియలు ప్రాంతములలో జీవించాడు సాంఘపదాంశులు వార్షిక మిచ్చుచుండిని స్థాయిశ్శాసన ప్రీకటించెను. ఈ యవథానముతో ప్రతిథాత్మక దాసుగారికి సహఫర్కుదారిణిగానున్నను యశస్కాంత దిక్కులు మాచుట మొదలు పెట్టినది. ప్రతిథాత్మక ఒక్కసారి ప్రవర్ణనమందు వైటిసినచ్చి చాలును అదెక్కడి సాపత్యమో! యశస్కాంత తిరిగినచోట తిరుగక దేశమంతయు సంచరించి రావలసినదే.

ఇట్లు అప్పావథాన నిర్వహణములతో, హరికథా వ్యాసంగములతో దాసుగారు 50 లేటీ చదువుకై శ్రద్ధామాపలేదు. ఎం.ఎ. పరీషు

7. విశాఖపట్టణమందలి నేటి ఎ.వి.యి.న. కాలేజి వీరి వేర వెలసిన కాలేజీయే.

8. అంశములు :-

1. గ్రీకు భాషలో ఒకరు చదివిన ఘుట్టములను అప్పగించుట.
2. కోరిన పురాణ ముట్టములను చసివి వానికి వెంటనే రాగములను కూర్చుట.
3. పుత్తకము గిరగిర | తీప్పుచుండగా చదువుట 4. బీజగణితము (అల్జీబ్రా) నందించిన చిక్కులెక్కలను విప్పుట.
5. విసరుపుప్పుములను లెక్కించుట.
6. ఛంచన్చాభాషణము.
7. తెనుగులో ఆశుకవిష్టము.
8. సంకృతములో ఆశుకవిష్టము.

లెక్కలలో తప్పిరి. పరీకు తప్పటిన కారణము ఆ చదువుపై వారికి గల నిర్లక్ష్యమే. ఎఫ్. ఎ. రెడన సంవత్సరు చదువుచున్న ఇరువది నాగ్లేండ్ ప్రాయమునందే కాథిదాసు, మీస్ పియరు రవనలనుకొంత కొంత అనువదించుట ప్రారుథించిరి. శాటసారియరు కల్పిత ప్రబంధ మును ప్రాసినది కూడ ఇప్పుడే.

దాసుగారు రెండవ పర్యాయము ఎఫ్. ఎ. పరీకుకు కూర్చుండిరి. హరికథల వ్యాపారంగము పలసగాని, శ్రద్ధాలోపాంగు వలనగాని మరల లెక్కలలో నప్పిరి అంతే దీనితో దాసుగారు లాగ్న విద్యుత్తు స్వస్తి చెప్పిరి.

దాసుగారు వారి విద్యార్థి జీవితమునందు ఒక్క ఆంగ్లము తప్ప మరి ఏ విద్య కూడ గురు ముఖమున నేర్చుకొనలేదు.

దేశ సంచారము :

దాసుగారు చదువుమాని విశాఖపట్లణము నుండి విజయనగరము వచ్చిరి. మిత్రులు కోరగా కొన్ని హరికథలు విజయనగరమున చెప్పిరి. అప్పటికే దాసుగారిలో హరికథలు చెప్పి వీచించవలెను అనుభావము వేరు ప్రాకి స్థిరపడినది. విద్యావ్యాసంగమను లటంకను తొలగుటచే అవాశము కూడ వచ్చినది. దానికితోడు “పీడు హరికథలు చెప్పుకొని బ్రతుక గలదులే” అని సోదరుడైన సీతారామయ్య కూడ అభ్యాతరము చెస్తులేదు. దీనికితోడు ప్రేయోభిలాషుల ప్రోత్సాహాన్నావై నది. ఈ రాంరణాను బలసుతో దాసుగారు హరికథా సరస్వతిని ఆంధ్రదేశమంతటగా ఉండింపవలెనని సంచారము నుక్కె బయలుదేరిరి. ఈ సంచార కాలము పదునాలుగు నెలలు (1888-89). ఈ సంచారములో పేరన్న తోడులేదు.

దాసుగారు ఈ సంచారములో మొదట పాదము పెట్టినచోటు రాజమహేంద్రవరము. అని పీరేసల్సిగపు పంసులుగారి సంఘనంస్క

రణింధ్రవురూలలో ఈ ధర్మశాసనాలు ఉనికిపోసచున్న లోభాలు. వీరేశలింగమంగార్ ప్రపాఠించిపున్న రోచు. ఈ సంస్కృతపోచ్చులు మములకు రాజుమహాంగ్రదవరము రాజధాని. దాసుగారి హరికథా పద్ధతి క్రొత్తది యసుట పల్చును, దాసుగారి సాముర్యాను వలనను రాజుమహాంగ్రదవన పురాతనాఖులందరు ఆకర్షిస్తుటారు. వాచు నీరసక అందరు దాసుగారిని క్రొత్తది శ్లోటుకొని పూర్వాంశించి. అక్కడ దాసుగారి అభిమానులలో ప్రథమ గణ్యులు ప్రముఖ న్యాయవాదులు శ్రీ న్యాపతి సుబ్బారావు గాను. నాటి ప్రథమాఖులలో ప్రసాదమైన వీరేశలింగమార్ వూర్మాన్ తరిచ కౌనసమీసులేదు. దానికి రొరణ పంచులుగారికి సుఖు సంస్కృతాధ్యానములాపై నున్న శ్రద్ధ సంగీతముపై లేకపోవుటయే. దాసుగారికి కుండ పంచులుగారి సంస్కృతాధ్యానములాపై మాని చూసులేదు. ఇట్లు ఈ మహా వృక్ష లిమవు భిన్నరుచులుగల వారసుటచే ఒకంపై కొకరికి అత సదాఖవము లేక యుండిరి⁹. ఒకసారి రాజుమాండ్రి టౌన్ హాలులలో దాసుగారి సమకు మున మండియొక వ్యక్తి వీరేశలింగమార్గారు “ఎధన హరికథలు” అని విమర్శింపగా, దాసుగారు “పంతులుగారికి సహవాసబలము కాబోలు. ఎప్పుడు విధవాస్నారణము చేయుచుందురు” అని వీరేశలింగమారిని హేతున చేసిరి¹⁰.

రాజుమాండ్రి నుండి న్యాపతి సుబ్బారావుగారు, సోమంచి భీమ శంకరముగారు తోడు రాగం దాసుగారు పదవైపై ప్రస్తావం చేసి

9. దాసుగారు తమ స్వీయ చరిత్రలో వీరేశలింగమారి పేరు కూడ ఉచ్చరించుట కిష్టపడక “విచిత్ర వివాహక ర్తు” అని వ్రాసిరి.

10. తొలి రోజులలో ఒకరి నొకరు ఇట్లు విమర్శించుకొన్నాను తరువాత ఒకరి నొకరు గౌరవించుకొనిసట్లు ఆధారములున్నవి. దాసుగారి బాటసార్ గ్రంథమును మెట్రిక్యలేషన్ పరీషకు (1902) పార్ట్యుగ్రంథముగా వీరేశలింగముగారు నిర్ణయించుట ఒక మంచి సాక్ష్యము.

అమలాపురము వెళ్లిరి. న్యాపతి సుబ్బారావుగారు అమలాపురము లోని న్యాయవాదులను పరిచయము చేయగా, వారు కొన్ని హరి కథలనేర్చుటు చేసిరి. లప్పుటికి రణి లాసు ప్రశపయచుకొనుటలో గది తేరిన దాసుగారి హరికథ్యా నీలాసునీ విలాసిలు లాసు అమలాపురపేరులు ఆటవోమ్మైలైరి. అమలాపురగాను త్రిధ్వజాపం కొట్టి లిఖి రాజ మండి వచ్చిరి.

రాజమండిలో కొన్ని రోజులుండి అక్కడ నుండి కాకినాడ వెళ్లిరి హరికథ్యా చేప్పుటుంచే వెళ్లిన దాసుగారు అసుకోరండగ కంకి నాడ నాటక సమాజపుం వారి నిర్వహణకును ప్రపంచముచున్న విక్ర మోర్చుటీయ నాటకపాండు రాజుపాత్ర నేయవలసివచ్చినది. అనేక పాత్రలను వేషధారణలు లేపండగానే శాఖినంపుం వి పాత్రసాంధాత్మక కల్పింప చేసిన హరిదాసులు, ప్రేమధారణలు తో ఒక్క పాత్రను గ్రహించి మెప్పించుట ఒకలెక్కయా! దాసుగారు నాటకమందు పాత్రధారణను చేసిన ట్రైక్ సంవర్ధమిషయే. కొన్ని హరికథలను చెప్పి రాజమండి వచ్చిరి.

రాజమండి నుండి భీమశంకరముగారితో ఏలూరువచ్చి కొన్ని హరికథలను తెచ్చిరి. ఈ పర్యాటకసంసున్దరు నందు దాసుగారు హరికదొరికి నష్టించెల్లి శాఖినాడు, ప్రేమధారణలు గ్రహించుటలోని ఘుట్టుములను అనువదించుచుండిరి. అప్పుడు వారు చేయచున్న అనువాద ప్రభావము వారి హరికథల్లుపై కూడ ప్రసరించుట ప్రారంభించినది. వారి తెలుగు హరికథలో శాఖినాసు, ప్రేమధారణలు తెలుగు గౌంతులతో కన్పుడుట ప్రారంభించిరి. ఈ లడుము ఏలూరు హరికథల నుండి అధికమైనది.

ఏలూరు నుండి వండిత మండలీ మండితమైన బందరువచ్చిరి. ప్రేమధారణలో హరికథక్కన కన్పుడుటచే దాసుగాసు అక్కడ వారి పాండిత్య వీరమును ప్రదర్శించిరి. అక్కడ వారు చెప్పినవి కేవలము

హరికథలుఁవు. శాస్త్రసిలు. కొన్ని సంగీతశాస్త్ర వైదుష్య ప్రకటన ప్రధానములు. కొన్ని సాహిత్య విద్యావిధివ ప్రభావితములు.

బందరు పట్టణములో హరికథలకన్నదాసుగారికి ఎక్కువకీర్తి తెచ్చి పెట్టినది, వారు పంచలుగారి మేడసై చేసిన అసాధ్యప్రాప్తధానము¹¹ అప్పకి పొంశపాలలో గూడిన ఈ అసాధ్యప్రాప్తధానమును దాసుగారి పూర్వమే ఉపభాసించు చేసినట్లు కన్నడదు. నా వంటి వాడు వేంట సంపత్సరాలు ఒకడు కూడ చ్చుడు” అని దాసుగారు సన్నిహితులతో ననుచుట్టించారట. ఆ మాటలు నిదర్శనమైనది ఈ అసాధ్యప్రాప్తధాన నిర్వహణము.

కాని అప్పటికీ బందరులో కొందరు సంగీత విద్యాంసులు దాసుగారి ప్రతిఫలమై అసూయపడుచుండిరి. అట్టి పండితులకు అందగా

11. ఇరు హాస్తములతోడఁ శైరి యొక తాళంబు

చరణ ద్వయాన సేమరక రెండు
పచరించి, పల్ల విభాదుచుఁ గోరిన
జాగాకు ముక్కాయి సరిగనిదుట
నయ మొప్ప వ్యస్తాక్రియును వ్యస్తాక్రి
ఆంగ్లగంబులో నుపన్యాస; మవల
నల్యురకున్ దెల్లున్ నల్యురకు సంస్కర
తంబున వలయు వృత్తాలగై త
సంశయాంశములై శేముషీ శక్తితోబ
రిష్కరించుట; గంటల లెక్కగొంట
మటియు చందస్సుతోడి సంభాషణంబు
వెలయ నష్టావధానంబు సలిపె నతఁడు.
పెద్దింటి సూర్యనారాయణ దీక్షితదాసు నారాయణధాస
జీవిత చరిత్ర (యతుగానము) పుట-20.

నున్న బుధవిథింయనీ ప్రతికా సుపూర్వకై నీ సుహో త్తమశాస్త్రి, ఈ యవధానమును “చిన్న పనుల గుంపు” అని విమర్శించెను. ఆ విమర్శనమును జూచి దాసుగారు అగ్గిమీద గుగ్గిలమై ‘కలుషహరిణి’ ప్రతికలో సమాధానము ఉప్పుర. ఆందులో వీష్మస్తురివలె నుండి నిందాగర్భముగ పుడుషా త్తమ శాస్త్రిని విమర్శించిన పద్యమునాదు అతి ప్రశ్నిద్వము¹² దాసుగారి ప్రపానిమర్మాకాతలైక సమాధానములో బుదురు పుట్టుటాటు చెండుకొనుక కై ఉప్పుర. నాశాయణదాసును. కృతులు కూడరావని కొందరు, ఉత్సు ప్రతిథావుచుటింత పటురు పుట్టులేదని కొందఱు వాదములు చేయసాగిరి. వాదోపవాదములు పెచ్చమీరినవి. పోటీ సభల లవసరము వచ్చినది. గొప్పపోటీ సభను ఏర్పాటు చేసిరి. ఆ సభకు ‘సప’లు వచ్చిన ప్రతి సంగీత ప్రియుడు వచ్చేను. తగాదాలు లేసుండ సభ నిర్విష్టముగ సాగుటు దోశిను బందోబస్తు కూడ చేయబడినది. సభ ప్రారంభమైన తనవాత పరీక్షయొట్టు జరుగ వలెనని వాదములు ఉండేగాని. తుదురు దాసుగారు “శ్రీతృరంజక స్వర సందర్భము సంగీతవాంగా. కనుక పీచుండరు కాని పీరిలో కొందరు కాని యొకగంట ఎండనిండు పిదప సేనోకగంట పాడెదను. ఎవ్వరి పాట మిక్కితి రంజకముగా నుండునో వారథిచులుగ నిర్ణయింపబడు దురు”¹³ అని పరీజా ప్రభుత్వాను తెల్పించి ఉండి పెయగాటు పుట్టిరి. దాసుగారికి విజయము లభించినది

12. ఆలియెరులకాయె అత్తసీపాలాయె

ముడ్డి తుదుపులాయె బుధ విధేయ
నేతి బీరకాయరీతి సీపేరాయె
ఉత్తముండ పూరుషో త్తముండ

13. నాశాయణదాస ఛీవితచరిత్రము (మరువాడ పేంకటచయనులు)

పుటు-83.

ఈ పర్యటనమందే కాదు దాసుగారి జీవితమునందే గణింపదగిన ఫున విజయమీది. ఇట్లు ఓంద్రాడేశనులోని కొన్ని ప్రముఖ పట్టణములలో విజయశేం ప్రోగ్గసి దాసుగారు విజయసగరము చేరిరి. ఇప్పటికి దాసుగారి వయస్సు ఇరువదియైదేండ్లు మాత్రమే.

తరువాత మూడు సంవత్సరములు ఎక్కువగా దేశసంచారము చేయక పరిసర ప్రాంతములందు మాత్రము హరికథలు చెప్పుచు, విషయసాగరమందే లుఱం కొన్ని గ్రంథాలలు ప్రాసీ. దెంమూళండలో (1890-93) ప్రాసిన గ్రంథాలే దుధిల ప్రహసనము¹⁴, సారంగధర నాటకాలు, మాఘ రూగాణ కథాను సరణమైన మార్కం దేయ చరిత్రము.

1894లో స్వియ చరిత్ర రచన ప్రారంభించిరి. ఈ యేదే రామేశ్వరయాప్రసాదోపాధున్న చోడవరపు మునసబుగారైన బుక్కారాజలింగశాస్త్రితో మద్రాస చూచుటకు దాసుగారు, పేరన్నగారు గూడ వైళ్లిరి. మద్రాసలో అప్పుడు ప్రముఖ న్యాయవాదియైన రెంటాల సుధారంవుగారి పరిచయమేర్పడినది. సుబ్బారాపుగారు దాసుగారి బాటసారి కావ్యమును విని “మంచి గంధపు చెక్కుపై నునుపువరె మీ తెలుగు లుత్తగమన్న” దని ప్రశంసించి, కపాలేశ్వరాలయమువద్ద అంబర్సాపాన్యాసాలు చెప్పించిరి. దాసుగారు ఉక్కాలే సన్ని సాంచులు అంతా గుగ్గాచెప్పినప్పుడు, ఈ హరికథల వచ్చినకు రిమరిస్తే హంకథపు రాలేదు. మద్రాస ప్రీకలు దాసుగారి ప్రతిఫలను వేసేళ్లపాగడినవి. 30-6-1894 తెదీ నాటి హిందూపత్రిక ఎట్లు ప్రశంసించి నదో చూడదగిన విషయము.

14. ఇని లభ్యము కాలేదు. 'It contained caricatures of several of his contemporaries' Adibhatle Narayanadas by Vasantarao Brahmaji Rao-page-35.

“— An exquisite poet, a versatile genius conversant with English, profound scholar in Telugu and Sanskrit; an accomplished musician of the most enchanting type. While this pride of Vizianagaram was unfolding the story with his inimitable skill, the audience was beside it self with joy. Not only was he applauded time after time, but at the close, there was a spontaneous out burst from everyone present exclaiming that it was a rare and excellent treat of the gifted expounder, it may be well and truly said, that he is entitled to be spoken of in glowing terms by the best of pandits, by the most skilful songsters, by the most ardent lovers of music and by the most reputed of cloctionists. The rhythmic cadences of his harmonious voice the melodious into nations of his musical flight, and snatches of vivid and picturesque representations of nature conjured up by his lively and constructive faculty of imagination and his powerful command of the language appealed to the listeners spiritual sensibilities”

అప్పుడు మద్రాసులో పనప్పాకము ఆనందాచార్యులను ప్రముఖ న్యాయవాది యున్నాడు. ఆయన అటు రాజకీయ ప్రపం

చమునందు, ఇటు సాహిత్య ప్రపంచమానందు ఉండేటిన చేయి¹⁵. ఈయనను దాసుగారికి పరిచయముచేసిపోడు సోముచి శీమశంకరము. ఆనందాచార్యులు దాసుగారి ప్రతిఫలు గ్రహించి సత్కరించు టయీగాక రెపినూర్చోర్చు వంబను గ్రోహిర వెందలగు గ్రహించు ఖులకు కూడ, పరిచయము చేసెను. గ్రోలదొర సతీసమేతుడై దాసుగారి పాటపిని పొచిస ఆనందమాను పేచలేదు. గ్రోలదొర దాసుగారి పరిస్థితిని గమనించి “రామనాథ రాజాగారికి సిపార్సు ఇచ్చేదను. అక్కడకి పోయిదరా?” అని యన దాసుగారంతదానము ప్రయాణము చేయుట క్రషపదలేదు. దాసుగారు అంగీకరింపకపోయు నందులు ఆచార్యులుగారు చాధపడి “సరే పైసూరు పోయిరండు. నేను సిపార్సు ఇచ్చేసను” అని దాసుగారి దఱు వంచి ప్రయత్నమున అంగీకరించునట్లు చేసెను.

విల్మేశ్వరీయక ర్త, మద్రాస ప్రాదేస్స రాలేచి ఆంధ్రపాధ్యాయులునైన శ్రీ కొత్తూడ వేంకటరత్నమారు దాసుగారి బాటసారి కావ్యమును విని “షీరాన్నము” వలెనున్నదని పొగడి. రెంటాల సుబ్బారావుగారి మిత్రుడై నాయచంటవేంకటరాయ సాంఖ్య్యియనశర్మ, దాసుగారి కపిత్పులు విని ఇందించిన వారిలో ఒకదు. ఇట్లు దాసుగారు అనాడు మద్రాసలోగల అసేక పంచత ప్రశంసలందుకొని మైసూరు ప్రయాణమునకు సిద్ధమైనారు.

15. National congress president; Fellow of the Madras university; Member of legislative council; ‘విద్యావిష్టేది’ బిరుదాంకితుడు, సంస్కృతాంధ్రాంగ్భాషలలో మంచి ప్రవేశమున్న వ్యక్తి, దాసుగారు తమబాటసారి కావ్యమును అంకితమిచ్చినది పీరికే.

ఆనందాచార్యులుగారి సోదరుడొకదు బెంగుళూరులో
సున్నాడు. అయినిఁఁ ఆచార్యులుగారుఁ పార్సునిచ్చిరి. అడితీసికొనిదాసు
గారు బెంగుళూరుఁ బయలుదేర్చ రైల్ లోవెళ్లుచుండగా, “పోలిసుకమీష
నరు గారింట గోప్య సంగీతసభ కలదు. వెంటనే వెనుకకురావలసినది.
అని శెంటాల సుబ్బారావుగారు తంతినిచ్చిరి. దానితో దాసుగారు
మరల మద్రాసువచ్చి సభలో పాల్గొని సంగీతమున దాణ్ణిచాత్మ్యల
కన్న ఔత్తురాహలు తమ్మువ అను అభిప్రాయమును వమ్ముగైచేసిరి.
ఈ సభ జరిగిన మరునాడు మరల బెంగుళూరు రైల్ లోవెళ్లిరి.

ఆచార్యులుగారి సోదరుని పరపతితో దాసుగారు పేరన్నతో
గూడి రాజభవనమునకు వెళ్లిరి. రాజువారు దాసుగారి కంఠవును
విని ఆ రాత్రి హరికథ వినుటకంగీకరించిరి. ఆ రాత్రి మహారాజు
వారి బంగళాలో అంబరీషచరిత్రము చెప్పగా, దాసుగారి సంగీతమును,
రాజువారు “Your Music is very sweet” అని మెఘుకొని
మలియొక కథను చెప్పమని ఉంచిరి. రెడవనాటి రాత్రి గాంపేంద్ర
మోతము చెప్పిరి. ఆ నాడు పేరన్నగారి పాటను “It lulls me
to sleep” అని రాచూవాను ప్రశంసిం, దసరాఁ మై సూరురండు
సింహసనపుపై ర్యాయ్యఁ విశ్వామీలనఁ సస్కురింతును” అని సెల్లిందిరి.

దాసుగారు బెంగుళూరులో రెండు నెలలుండి అక్కడక్కడ
మరికొన్ని. పారికథాను గుంటూరు వచ్చిపోతాడు. గుంటూరులో రెండు
హరికథలు చెప్పి విజయనగరము చేయకొనిరి. దాసుగారు విజయనగ
రము రాకణాడే ఎారిని మై సూరు ప్రశ్నాన, గోగసించినట్టు ప్రతిక
లలో వచ్చినది. ఆ వార్తలను కాలేజీ ప్రినీపాలైన రామానుజా
చారిగారు విజయనగర ప్రశ్నలను తెలుగులో చేసుకోవాలను. పండితులలో దాసుగారి
పేరు కూడ నమోదు చేయించి నెలకు పదేను గూప్యముల పండిత
వేతనము ఆనంద గజపతి పండ్లు చేసెను. దాసుగారు పిజయ నగ

రము వచ్చిన తరువాత ప్రీనిపో, కాలేజీలో ఒక హరికథ సేర్పాటు చేసి, హరికథానుతరము నుంచి సమయమాన ప్రాణిత సేతనము సంగతి ప్రకటించెను. దాసుగారు అప్పటి వరకు ఆనంద గజపతి దర్శనము చేయలేదు. దాసుగారి కప్పుడు ముప్పుదియేంద్లు.

‘దసరాకు మై సూరు రావలసినదని’ దాసుగారికి మై సూరు నుండి తంతిరాగా మై సూరు వెళ్లిరి. మై సూరు మహారాజు మరల రెండు హరికథలు చెప్పించి రోని దాసుగారు “గవర్ను సెంటు టైప్ నుతో నన్ను బంగారు మురుగులు, రెండుజతల సాలువులు, ఒక వీణ, ఒక తుంబురా, వేయినూడు పదార్థాలు, రెండవ్వల్నాసు రైలు చార్జు “ఇచ్చి సత్కరించి మస్టర్ రాచాయణదా!”! క్రీతు భస్మాను బహు మతి నిచ్చిలి” నని పల్గొరి. దాసుగారి ఆసంచ్చ సాస ఆవధులులేపు. కల్గిన ఆనందము నోటసూటలేక చేతులైనిసచా యన్నట్లుగ దాసు గారు కృతజ్ఞతతో మహారాజున కంచిలించిరి. “మా దర్శారులో సర్పిస్తు చేసెదరా?” యని ప్రశ్ననన “మర్యాదలు గోల్పుల్లాసు” అని స్వతంత్ర ప్రపంచాని నిపంచుకుంగ పెల్చి ఏసిన స్వీచ్ఛాచీపిత ప్రియులు దాసుగారు.

దాసుగారు సెలవు తీసికొన బోనుచుండగా ‘మహారాజువారు’ ఒక భాంగో గ్రామ యాత్రసహాయును చే దాసుగారి గ్రామాను కోరి మూడు టైట్లు రకాండ్ల చేయాలిచేరి. ఒక టైటు ఖాబాన్ రాగప. తో పాడిన బెంగుళూరువై ప్రాణిన పద్మము¹⁶. ఒక టైటు కన్నడ

16. అలరు శేనియలూరుఁ దలిరుల జిగిమీరు

విన్నగులవుదీరు బెంగుళూరు

చిఱుత మబ్బలకారు చెమటరాని పికారు

వేదుక లింపారు బెంగుళూరు

రాగసూ. పురిచెముక స్తోతు హీంగ్రామి రాగసూర్ పాచిస్ సయ్యద్ బావో నహింబోలుం” అను టుప్పిమి.

దామగారిట్లు మై సూరులో ఘనసన్నానమునుబొంది అక్కడ నుండి బెంగుళూరులో, మద్రాసులో కొన్ని హరికథలుచెప్పి బ్లారి వెళ్లిరి. అక్కడ మప్పింద్ర నాటకక ర్తులు, సరసవినోదినీ సర్హాచ్ఛిషులు న్యాయవాచులు అందాన ధర్మపరచు రాఘవక్రమ మాచాచ్చులు గారిని కలిసినిని. వాను నారాయణదామగారిని గోగించి టోక్కుట్లుకొట్టి రెండు హరికథలు చెప్పించిరి.

బ్లారి నుండి బయలుదేరి త్రోవలో గుంటూరులో, అమరాపురపులో, చిండవరములో కొన్ని హంకారులు చెప్పి విజయసగచ్చము నకు వచ్చిరి.

ఆనందగజపతి సంబంధము

నారాయణదామగారు మై సూరులో పొందిన ఘన సన్నాన విషయము ప్రతికలవలన ఆంధ్రదేశమాత్రము వాసుడువరె వ్యాపించి నది. ఆంధ్రదేశములో నారాయణదాస నామము నెఱుగని వ్యక్తి లేదు. నారాయణదాసు అనగానే హరికథయనియు, హరికథ అనగానే నారాయణదాసనియు రెంటనే స్వార్థించు కొసున్నారు. దామ

చెఱు తీయని సీరు చేల పచ్చనిబారు

వేల్వునగరుగేరు బెంగుళూరు
ఆవుల పాలేరు తావుల వేమాను
పిలువదగిన పేరు బెంగుళూరు.

వింత నగ నాణముల నారు బెంగుళూరు

పెను తెపుళ్ళు మందు వేరెంగుళూరు
వెల్లదోరలను రాగోరు బెంగుళూరు
వేనుదువు లేల? బంగారు బెంగుళూరు.

గారు విజయనగరము వచ్చుటతోదనే వారిని చూచిపోవుటకు వచ్చి పోవు మిత్రులతో దాసుగారి యిల్ల తీర్థముగా మారినది.

విజయనగరము రాకముందే విజయనగర ప్రఫువులైన ఆనంద గజవతిగారు ఏర్పాటు చేసిన పూటిత పేతనమందుచూస్తును దాసు గారికి ఆస్తాన ప్రపేశ భాగ్యపు టయగలేదు విజయనగరమంతయు దాసుగారి 'శంభో' నినాదముతో మారుప్రోగ్సుచున్నసు అప్పటి వరకు కోటలో హారికథ జరగలేదు. ఆనందగజపతిదాసుగారి మాట నెఱడైనిసను ఉక్కడనున్న విశ్వాంసులు నడుపోగడుపోతనియి, ఇతని గానము పవిత్రుణాదనిసు, ఇన్ని గానసు విని మైసూరు ప్రఫువు అకాల మరణసునోనెననియిసు ఉసూచుతో ప్రపచారపు చేయచుండిరి లట్టి దుష్టప్రచారపుచే ఈ పాలిలో పుద్దుడైన ఆస్తాన వై ణికుడు ముఖ్యుడు. రసించైన తప్పాడ గజపతికూడ ఆ ముదుసలి మాటలు ఏదురు చెప్పాలేక పోవసుగా నుండి ఉల్లస్కాచేసేన కళంక మునకు గురియయ్యెను కొంతాలముగడచిన తరువాత శ్రీ లింగం లంకాజీ¹⁷ సిపారుసువలన దాసుగారికి రాజదర్శన భాగ్యము కల్గినది. దాసుగారు కొలువునకేగి నారికేళఫలము సమర్పించి—

అప్రితుల పాలి దాణ్ణు మరులమొద్ద
శార్యముం గోవిదులకడ సాత్మికతయు
నెసగు నేలిన వారి కభీష జయము
నిచ్చ గావుత సంతత మీశ్వరుండు

17. శ్రీ లింగం లంకాజీ పంతులు గ్రీకు, లాటిను జర్గును, ఆంగ్లములందు మంచి పాండిత్యమున్నవాడు. ఇతడు ఆనందగజపతికి గురువు. ఇతడు నాసుగారి హారికథను విని దాసుగారిపై సవభిప్రాయము నేర్చారచు కొని యుండుటచే సిపారుసు చేసెను.

అని ఆశువుగా నాశీర్యచనముచేసి కూన్చిందిరి. దాముగారితో ఆసందగణపతి గౌచ ప్రాప్యకణుగ ప్రసంగాలు ఆస్తాన వైట్ నుంచి చాధకల్గించి కొంత గడబిడ చేసెను. ఆ రోజు దాముగారు వేసిన కొన్ని పద్మపుసలను, సంగీతమును ఆసందగజపతి విని సుశీలించెను. ఇది వారి ప్రభు సమాపేశుంటా. దాముగారిని ఆసందగజపతి ప్రశ్నకు ముగ జూచిన తరువాత కూడ ఆస్తాన విద్యాంసులు కొండములు చెప్పుటు వరానికేదు. ఈ ఒక దుర్వాట్యో ఆస్తాన వైట్ దు మరణించు వరకు దాముగారిని ఒక్కసారి తప్ప పిలిపింపనేలేదు.

ఆస్తాన వైట్ కుని మరణానంతరము ప్రభువుదాముగారిని వెంటనే పిల్చించు. అది మొదలు ఆసందగజపతి బ్రతికిమున్నార వటా. పీలు చికిత్సాచాలు దాముగారితో గంభోజివాదు. ఒక పర్యాయము “సతతము సంతన లాసంగు సంఘ్రితిక్షేత్రముని కోర్కెలు, కోర్కెలు ఆలస్యము దాముగారు శతకమును చెప్పి చివర

చతుర కళా విద్యా సం
గతిక్షేత్ర ధృతికి ప్రకటకరుచామతి కీ
కృతి యానంద గజపతికీ
సతతము సంతన మెనంగు సత్యప్రతిక్షేత్రము

అని చెప్పి ముగించిరి. దాముగారి సంగీతము విని “మీ గాత్రము కోటూ పేటూ పట్టదు” అనియు; వారి ప్రసంగము వచ్చినప్పుడు “మనందందరికొక కన్నెన్న దాముగారికి సంగీత సాహిత్యములను కన్నులు రెండు” అనియు చెప్పుచుండెడివారు. ఆసందగజపతి దాముగారికి ఎంత చనువు ఇచ్చిరన్న వారితో చదరంగము, పేకాట ఆదు ఇస్పండించాడు. దాముగారు కూడ సేవలు స్వపతోక మాత్రానివలె ప్రవ

ర్మించెడివారు. కానీ ఏరి ఈ సాహిత్యాను బంధము రెండు సంవత్సరములకన్న సాగలేదు¹⁸.

1895-98 సంవత్సరముల మధ్యరాలకునఁదు సూర్యనారాయణ శతకమును, రుక్మిణీ కల్యాణము, హరిష్చాద్రిపాఖ్యానము ప్రశ్నాద చరిత్రమును ప్రాసిరి.

తిరుపతి పేంకట కష్టలతో ప్రథమ సమావేశము

వించి సంవత్సరములో (1899)లో కాళింకోటు జమీందారు గారి తోబుట్టువు దివానాసు, జరిగినది. ఏ పించుకుండా నీ దేశమందలి జమీందారులందలు వచ్చిరి. కీర్తంపూడీ జమీందారుగారితో శతావధానులైన లినుపతి పేంకట కష్టులు వచ్చిరి. హరికథ ఇప్పుట్టుదాను గారికి ఆహోసము వచ్చినది. తిరుపతి పేంకట కష్టులు అవధాన సరస్వతిని, నాచాయణదాను హరికథా సరస్వతిని ఆధ్యాత్మికముగా దాని ప్రతి విధినుఁదును ఊరేచిన తారదాస్త్రులు. ఈ మహామహల కలయికతో ఆధ్యాత్మిక సంపూర్ణావతారముతో కాలింకోటులో సాంకుత్సరించినట్టులునానది. దానుగారు నృత్యసాగితపు లతో నూడిన హరికథలతో, లిపుపతి పేంకట కష్టుల ఆసక్తిత్వములతో సరస్వతి అనంతముఖ్యమై పీచుపోచు చేసినది. ఇది దానుగారు లినుపతి పేంకట కష్టులు కలసిన ప్రథమ సన్నిహితము¹⁹.

18. 1895లో ఆనందగజపతిని దర్శించెను. 1897లో ఆనందగజపతి మరణించెను.

19. కథలు - గాథలు - ప్రథమ శాస్త్రము - పుట 906.

విచిత్ర సంఘటన

దాసుగారు తమ ముప్పుది యాఱవయేట ఒక వాల్ఫ్స్ సాహాయమున ఉర్దూ, పార్శ్వ, అరబీ భాషల నభ్యసించుచుండిరి. అప్పుడు దాసుగారి జీవితసంసదోక విచిత్ర సంఘటన జరిగినది²⁰. ఒకనాడు తెల్ల వారుజామున ఒక బ్రాహ్మణ మిథునమువచ్చి దాసు గారికి నమస్కరించిరి. “సుచెప్పును? ఎ మలు వచ్చింది?” అని దాసు గారడుగగా, వారు సంశోధించి వచ్చి రామనియు, క్రీతమా రాప్రికలలో ఒక మహానీయుడు కన్నడి “నారాయణదాసుగారి ప్రసాద మును పొందుడు. సంతానము కల్పును” అని చెప్పేననియు, అందు లక్ష్మి మీయముగ్రహపూను వో. దుట్టు వచ్చినాము అనియు చెప్పిరి. దాసుగారు ఆచ్చర్యపడి “ఈ రోటు ఏదాద్ది మీరు ఇరువురు ఉపవసించి పరమేశ్వరధ్యానము చేసి, రేపు ఉదయమా స్థానముచేసి, రాగి చెంబుతో నీటిని పుట్టుకొనిరంగు” అని చెప్పగా, వార్తాటే చేసిరి. వచ్చిన వారిని జూచి దాసుగారు “నీ ఇంగ్లీ సీరుపోయుచుండనా పాదములు నీవు కడుగును” అని చెప్పగా, ఆ దంపతులు ల్లాటే చేసిరి. పిదప దాసుగారు ఆచమనసుఁచేసి వారి దోసిస్త లో నీనుపోసి త్రాగించి “మీకు సంతానము కల్పును. వైల్లిరండు” అని సాగనంపిరి. ఆ దంపతులకు కొంత కాలమునకు పుత్ర సంతానము కల్పును.

దాసుగారికప్పటికి సంతానము లేదు. బ్రాహ్మణదంపతుల విషయానా లెలికోని దాసుగారికి ఉన్న తనకు నూడ సేదైన మంత్ర ముపదేశంపుమని గోలచేసెను. దాసుగారు నప్పుకొని తనవద్ద ఏ మం

20. నారాయణదాన జీవిత చిత్ర (సురువాద వేంకట చయనులు)

త్రము లేదనియు, వారికి విశ్వాసము చెడకుండ మాత్రమే ప్రవర్తించితిననియు సమాధానము చేస్తారి. దాసుగారి కార్యపరిస్థితి గ్రహించి చదువులవ్వు “నాయనా ! సావిత్రిచరిత్రము వ్రాయసము. సుతానము కలుగును” అని చెప్పగా, దాసుగారు భీషమై చరిత్రముతోపాటు సావిత్రీ చరిత్రముగూడ వ్రాసిరి. ఇది జరిగినది 1902లో. 1903లో దాసుగారికొక పుత్రిక కల్గినది. ఆ బిడ్డకు సావిత్రి అని నామకరణము చేసిరి.

1904లో బెంగుళూరులో గొప్ప గాయక మహాసభ జరిగినది. ఆ మహాసభకు ధారతదేశ మందఱి గాయకులందరు వచ్చిరి. దాసు గారికి కూడ ఆహ్లాదమురాగా వానును పేరన్నతో గూడి వెళ్లిరి. రోజుకొక మహాగాయసుని కచ్చిరి. నారాయణదాసుగారి వంతు వచ్చినది. దష్టిణ దేశములో ప్రసిద్ధి పొందిన దష్టిణామూర్తి పిచ్చు నాటి దాసుగారి హరికథకు మార్గంగికుడు. నాడుదాసుగారు రుక్మిణీ కల్యాణ కథ చెప్పిరి. అంతటి మహా విద్యాంస్కూడె న మార్గంగికునకు కూడ ‘జాగా’ దొరకసీయక దాసుగారు సభలో తమ లయ ప్రతిభను ప్రదర్శించిరి. దష్టిణామూర్తి దాసుగారికి రెండు చేతులెత్తి నమస్కరించెను. దాసుగారికి ఆ మహాసభ ‘లయబ్రహ్మా’ బిరుదముతో సత్కరించినది.

1905లో దాసుగారి ర్తుల్లి పరమ పదించినది. 1908లో పేరన్నత గొప్ప జబ్బిచేసినది. వైద్యులు అశవదులుకొనిరి. వైద్యులు వశముకాని వ్యాధి. ‘మృత్యుంజయ శివ’ శరకము ఆశువుగా పేరన్నదగ్గర కూర్చుండి చెప్పిరి. దాసుగారి దృఢ విశ్వాసబలమో, దైవబలమో, పేరన్నరు మాత్రము ఆరోగ్యమిశ్శనది. పేరన్నలో మరు నాటికే మార్పు కన్నదుట వైద్యులపు గూడ ఆశ్చర్యము కల్గించినది.

సత్కారములు - సాధువాదములు

1910లో దాసుగారు ప్రాసిన తార్కముఖును సంస్కృత గ్రంథమును జూచి గీర్వాణ పండిత లోకమేల్ల ప్రణమిత్తినది. Geldner అను జర్నలు ప్రాథమిక అశ్వర్యపోయి శోకద్వాయ రూపమున ప్రశంసించెను.

1911లో బరంపురమునందు హరికథలు చెప్పగా శ్రీ టి. సదాశివయ్యరుగారు మొదలగు పురప్రమాణులు దాసుగారి ప్రతిథకు ముప్పుది తులముల బంగారు కడియమాలను బహుమానమిచ్చిరి.

1912లో రాజమండ్రిలో ఆంధ్రభీష్మమైన న్యాయపతి సుచ్ఛారావు గారు, వడ్డాది సుచ్ఛారాయకవి, గంటి లక్ష్మిన్న మొదలగు మహామహలు ఘనసమ్మానము చేసిరి. శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్ పత్రమున నవరత్నభచితభుజీ ర్థిని దాసుగారికి సమర్పించిరి.

1913లో ఆనందగజపతి సోదరియైన అప్పులకొండ యంబ (రివారాణి) దాసుగారి హరిశ్చంద్ర హరికథ ఇని “దాసుగారూ! ఏ మాత్రము దుఃఖవాసనలేని హరికథ మరియుకటి చెప్పుడు” అని యన, దాసుగారు రెండవసారి రుక్మిణీ కల్యాణ కథను చెప్పిరి. రాణి ఆ కథవిని అమందానందముతో ఏమికావలెనో కోరుకో మనెను. దానికి దాసుగారు “శశ్వరకటాడుమికన్న కోరదగిన వస్తు వేమియున్నది” అని చెప్పినను, రాణి నలువడి పెద్దకాసులు కానుక నిచ్చి తల్పి చెందెను.

1913లో కాకినాడలో గొప్పగానసథ జరిగినది. ఆ ఉత్సవము లందు దాసుగారి గానమునకు కాకినాడ ప్రజలు తన్నయై ముత్యాల కర్ణకుండలములనిచ్చి పూజించిరి,

1913లో దాసుగారు తమ వ్యక్తికప్పి ప్రెండిచేసి కాంగీ వ్యాపారి తిరుసు ప్రసుణవులో లలపోటులో ప్రసిద్ధ గాయిమణి యైన జానకీ కాంగాని తమ రాగాల ప్రస్తుతికుడుగా చీకస్తాంగాపుగా జీవించిని. దాసుగారు జానకీభాయిని గొప్ప విద్యాంసురాలుగా స్థాపించిని. దాసుగారు జానకీభాయిని గొప్ప విద్యాంసురాలుగా స్థాపించిని.

అలపోటాదు నుండి కలకత్తా వచ్చి, తెలుగురాని దేశమున వారికథ చెప్పిన ఎట్లుండునో జూడదలచి దాసుగారు కలకత్తాలో శ్రీ కృష్ణాజునమసు సంస్కృత పరికథను హిందీలో నువ్వుగాంచుచు చెప్పించిని. ఆనాటి సథాసఖ్యలలో చెప్పిన రహితములోకరు. నాటి సభలో రహిత కాంగ్రెసులో తమాతకొన్ని, తమాతకొన్ని సంవత్సరములో విజయనగరమ వచ్చి దాసుగారిని చూడగానే గుర్తుపట్టి నమస్కరించి “ఆందు మీనుపాణిన చేపోనురాగ విష్టటికెని నా చెవులలో ప్రొగ్గుచునే యున్నది” అని ప్రశంసించిరి.

1914లో కాంగీమాత్రచేసివచ్చి కాంగీశతకము ప్రాసిరి. అంతలో దాసుదారిని చ్చల్లపల్లి జమీందారు శ్రీ రాజు లంకిసీదు మల్లించార్యున ప్రసాదరావుగారు పరికథ చెప్పుటును అప్పునించిరి. రాజుగారు గొప్పగొప్ప విద్యాంసుల నాప్యోనించిరి. ఈ పండిత సథలో దాసుగారు పరవరించి పరికథ చెప్పించిరి. ఈసియెడమ చేతుల సమ ర్షమ జాతుల వీణను వాయించిరి. ఆ అనవ్యాసాధారణ ప్రతిథరు పండిత మండలి పరవశము చెందినది. జమీందారుగారు ఇరువది నాలుగు నవరసుల బంగారముతో గూడిన గండపెండరమును దాసుగారి కాలికి స్వయముగా తొడిగి తమ రసికతను వెల్లడించుకొనిరి.

1914లో శ్రీ చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారు బదదరు పట్ట

ఉమునందు విద్వత్సువు సమస్తమున ప్రశంసించి దాసుగారికి “వారికథా పితామహా” అను బిరుదమునిచ్చిరి.

ఈ కాలమునందే వేంకటగిరి, హైదరాబాదు, విశాఖ పట్టణము ప్రదాచలము మొదలగు పట్టణములందు దాసుగారికి ఘన సన్మానములు జరిగెను. సందిగ్రామమునందు దాసుగారికి “మహాసంచాబుతో స్వాస్తి వాక్సాదో పంచాయగ” బ్రిప్పుండ్రము పట్టింది. “వర్షేదండని విష్టుండ్రముని పాచా బజం ప్రీతులో” సూజిపేటులో దాసుగారిని ఉసోరేగించిరి.

ఈ కాలమునందే సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు అనునొక దాషీచాత్మికు వచ్చెను. అతడు రెండు తాళములతో పల్లవి పామటయందు ప్రసిద్ధుడు. అతడు సువర్ణ ఘంటాకంకణమును ధరించి పీఱయనగరము నకు రాగా, దాసుగారే వారికి గోప్యవథ యేర్పాటు చేసిరి. సఫానంతరము దాసుగారు దాషీచాత్మినితో మూడుగాని నాల్యతాళపులతోగాని పాడగలరా? యని యదుగగా, నా వలె రెండు తాళములతో పల్లవి పాడినవారిని ఎందును జూడలేదు. ఎక్కుడనైన ఉన్న యెదల నా వీర ఘంటా కంకణము తీసివేసెదను అని గర్వముగా సమాధానమిచ్చెను. అప్పుడు దాసుగారు వాసికి గచ్ఛాంగపు: చేయదలచి అయిదు తాళములతో పల్లవి పాడి చూపించెను. ఆ పండుతుడాళ్ళప్రసోయి తన రఘుంటా కంకణము విప్పదేసి దాసుగారికి నమస్కరించును. సఫ దాసుగారికి పుచచుట్టి పర్వేశ్వరుడు అను బిరుదునిచ్చి సత్కరించెను.

1915లో దాసుగారికి భార్య వియోగము తట్టస్తుమెనది. లంగ్రెసర్సనముగ్గారికి రాజురామాయణ ప్రస్తుత మా ప్రపంచపు: ప్రపంచపు:

ఆత్మశాంతికై దాసుగారు యథార్థరామాయణమును ప్రాసి ఆమెకే అంకితవిచ్చిరి.

1919లో సంగీత ప్రియుడు, ఘూస్వామియైన కానుకు త్రి లట్టి నరసింగరావు ప్రోత్సాహముతో విజయరామ గజపతి విజయనగర మండు సంగీత కళాశాలను స్థాపించెను (5-2-1919). ఆ విజయరామగాన పాఠశాలకు దాసుగారిని ప్రినీపాలుగా సెప్పుకొనిరి²¹.

1921లో దాసుగారు రామచంద్ర శతకము ప్రాసిరి. ఈ సంవత్సరవునందు నందిగామలో హరికథాభివర్ధనీ సమాజము దాసుగారి రుక్కిణీ కల్యాణ హరికథ 'పోటీ'లు నిర్వహించినది²². దాసుగారు తమకు జరిగిన సత్కారములలో నిది మఱచిపోలేని సత్కారముగా నెంచిరి.

1922లో బరంపుర మండలి కళ్ళికోటు కాలేజీ పండితుడు, హరిదాసు, దాసుగారికి ఏకలవ్య శిష్యుడును అయిన పసుమాత్రి కృష్ణమూత్రి పార్వతీ పరిణయమును యతుగాన ప్రబంధమును ప్రాసి దాసుగారికి అంకిత మిచ్చెను.

1923లో కాకినాడలో కాంగ్రెసు మహాసభ జరిగెనది. గొప్పగొప్ప దేశనాయకులు చేరిన ఆ మహాసభలో దాసుగారు హరికథ

21. ఆ కళాశాలలో ఆరుశాఖలుండెను. 1. వయులిన్ - ద్వారం వేంకట స్వామి నాయుడు. 2. మృనంగము - లింగము లక్ష్మీజీ 3. పీణి - వాసం వేంకటరావు. కట్టు సూర్యన్ 4. నాచస్వరము - మునుస్వామి. 5. గౌత్రము - వేరిరామమూత్రి, వరహలు దాసు 6. హరికథ నారాయణదాసు. (ప్రినీపాలు)

22. మొనటి బహుమతి వాజపేయాజుల సుబ్మయ్యకు వచ్చినది.

చెప్పిరి. సరోజినీదేవి ఆ హరికథను విని అనేక విధముల దాసుగారి ప్రతిథను ప్రశంసించినది. ఈ సంవత్సరమే దాసుగారికి ఇంగ్లందులోని Empire Exhibition కార్బ్రెక్ ర్ట్లు భారతీయ ప్రతినిధిగా ఆవ్యాసించిరి. కాని వెళ్లేదు.

1924లో విజయరామ గజపతి కుమారుడైన అలక నారాయణ గజపతి ఉదకమండలశు వెళ్లేను. అప్పుడు బరోడా మహారాజు కూడ నక్కడకు వచ్చేను. వారిరుపురి సంభాషణములో దాసుగారి ప్రస్తావనవచ్చి వెంటనే దాసుగారిని అక్కడకు రప్పించుకొనిరి. దాసుగారితో వేంకటరమణదాసు కూడ వెళ్లేను. ఏరి ప్రతిథను జూచి ఈ యుద్ధరు జమీందారులేకాక, అప్పుడక్కడనేయున్న మైసూరు మహారాజు మటికొన్ని సారులు పీరిని తమ వసతి గృహమునకు రప్పించుకొని విని ఆనందించి ఘనముగా సత్కరించిరి. ఆ పర్యటనమున దాసుగారు ఉదక మండలముపై చెప్పిన పద్యమతి రమణీయము²³.

23. వేసవి యొండైన ప్రియమగుచుండు ని

ల్లాలి చూపుల పొలయల్క మాడ్కి
హితమయ్యెడు నకాల హిమపాతమయ్య వి
వాహా మందతి యుపవాస మట్టు
పరుష ప్రకృతి యయ్య బహుఫలదంబగు
ననవతరంబు పీత్రాజ్ఞ కరణి
అభ్యున్నతంబయ్య నతి సులభంబగు
సాధులన్ భగవత్ప్రసాదము వలె.

1924లో దాసుగారి షష్ఠిశ్వరు తర్వాత వసుసుప్రదాయ బద్దముగ ఘనముగ జరిగినది. విజయ సగరమున నాటి (30-8-24) ఉత్సవమునకు రాని పాటగాడు లేదు. దాసుగారి ప్రత్యుత్త, పర్మత్త, ఏకలవ్య శిష్టులతో విషయనగరము క్రిక్కిరిసి పోలునది.

1926లో బహుగ్రంథక తర్త, కవిపుడితపోషకుడు నైన రాజు మంత్రి ప్రెగ్గడ ఘజ గూడు లో ప్రత్యుత్త వివాహ సమంచసున దేశములోగల విద్యాంసులనెల్ల ఆహ్వానించిరి. దాసుగారిని హరికథ చెప్పటి ఆహ్వానించిరి. పంచసుసుసున్నట్టే ఉయిపు, పీసి పురివెప్పు మయూరమువలె వరవశించుట దాసుగారి లక్షణము కదా ! నాదు దాసుగారు రమ హరికథా మృతముచే రాజువారికి చరిత్రలో అమర త్వము ప్రసాదించిరి. ఘజంగరావుగారు అందఱను ఆదరించినదియెక యైత్తు. దాసుగారిని సత్కరించినది యొకయైత్తు. ఆదిభట్టుకదా !

1927లో విష్ణు సహాప్రసాదమ సంకీర్తనసును అచ్చ తెనుగున అనువదించిరి. ఈ సంవత్సరమే మద్రాసులో ఏర్పాటు చిన లభాలభారత సంగీత పరిషత్తును ప్రారంభించుటకు దాసుగారిని ఆహ్వానించిరి. ఆ ప్రారంభమోత్సవములో దాసుగారు కూపురు స్వరాంగ కృతులను పాడిరి. ఆ గానమునకు సభ నిస్తరంగ సీరథియైనది.

1928లో వీరి హరికథలను విని మద్రాసు విద్యాంసులు “అంధ్రదేశ ఘూమణము” అని ప్రశంసించిరి.

చెమటపట్టని తావు సౌఖ్యముల ప్రాపు
అలసటల గొట్టు దౌరలకు నాటపట్టు
క్రూర జంతుల వేర్పిత్తు ఓణినత్తు
కనుక ఈ నీలగిరియై స్వర్గంబు తునుక.

1929లో అచ్చ తెలుగు పలుకుబడి, వేల్పుమాట, క్రొమ్ము బడి మొదలగు రచనలులను, 1930లో నేఱ్చువుద, గౌరవు పెండ్ల, శ్రీ హరికథామృతవు మొచలగు గ్రంథమాలను ప్రాసీ ఇన్స్ట్రుమెంటు పాత్రులై 8.

1931లో గుంటూరులో ఆంధ్రగాయక మహాసభకు అధ్యకు లై 8. ఆ నాడు (27-6-1931) వారు చేసిన పద్య ప్రసంగము అనవద్య హృద్యము.

1932లో కొ త్తవేటలో హరికథా భవనమును నిర్మింపదలచి, ఆ యూరిపెద్దలు హరికథా విత్తామహలనిచే శ్రీ సంగ్రహ చేంగంచిన ఛాచిత్యవంతసుగా సుండునని యొంచి దాసుగారచే శ్రీసుస్థాపన చేయంచిరి.

1932లోనే దాసుగారు రుబాయతును ప్రమచించిరి. దాసు గారి బహుభాషలు సేత్తుత్వములు సర్పేష్టు రాఘవ్యుష పాదించు మొదలగువారు బహుభా ప్రశంసించిరి.

1933లో విశాఖపట్టణ ప్రముఖ న్యాయవాది, సాహితీ వేత్త యగు ప్రపంచ లక్ష్మినరసింహాలు దాసుగారుని సర్వ సమస్యలను సరాలై నము చేసెను. ఇమ్మరాట్లుకై సైక్రుమపువులై “సామ్రాజ్యపూర్వ సార్వభోమ” అను బిరుదమునిచ్చి సత్కరించెను. -

విశాఖ పట్టణమున మజీయెక నాటి (8-2-1933) సభలో “శృంగార సర్వజ్ఞ” అను బిరుదము నిచ్చిరి. తునిలో ఉద్దండ పండితు లెందఱో కూడి 9-11-1933లో బ్రహ్మరథము పట్టి దాసుగారి సర స్వతిని పూజించిరి.

1935లో విజయనగరమున గొప్ప కవి పండిత సదన్ను జరిగి నది. “భారతీ తీర్థ” వార్లు కోత్సవములు జరిగినవి. శ్రీ విక్రమదేవ వర్షగారు ఈ సభకు అధ్యక్షులు. “భారతీ ప్రీర్థ” సంస్థ దాసుగారికి “తట పాటల మేటి” యను బిరుదమిచ్చినది.

1936లో “Hyderabad Bulletin” సంపాదకీయములో దాసుగారి రుణాయతును గొప్పగా ప్రశంసించినది. హైదరాబాదు లోని ఆంధ్ర మిత్రమండలి దాసుగారిని ఆహ్వానించి సత్కరించినది. హైదరాబాదు నుండి రాగానే గానపాతశాల ప్రిన్సిపాలు పదవినుండి విరమించిరి.

1937లో ఇల్లెందులో గొప్పసభ జరిపి పురుషులు దాసు గారిని సన్మానించిరి. దాసుగారు ఆ సభలో నాడు (19-5-1937) పాడగా, డెబ్బిది మూడవయేట గూడ వారి గాత్రము ఏ మాత్రము తగ్గకుండుట జూచి ప్రజలు ఆశ్చర్యము చెందిరి.

1938లో రామేశ్వరము పోవుచుండగా, త్రైవలో పుదుకోగ్గట మహారాజు ఆహ్వానించి “పాటకచ్చేరి” చేయించుకొని సత్కరించిరి. లిరువానూరు మహారాజు ఆహ్వానించి హరికథను చెప్పించికొని గౌరవించిరి. నాడు (23-7-1938) మహారాజు దాసుగారికిచ్చిన కాలము గంటన్నర మాత్రమే. కానీ దాసుగారు పాదుచుండగా తమరు తెలియకుండగానే మూడు గంటల రాలము కూర్చుండిరి. దాసుగారి కథానంతరము మహారాజు బహువిధముల ప్రశంసించి సత్కరించిరి.

రామేశ్వరము నుండి తిరిగి వచ్చునప్పుడు మద్రాసలో చెన్న పురి ఆంధ్రమహాసభవారు దాసుగారిచే సీతాకల్యాణకథ కెప్పించు కొని సత్కరించిరి. నాటీసభ (28-8-1938)లో ఉగ్గాళాపూర్ ప్రపాటు

లైన 'ఆఫీసర్లు' ఎక్కువగా నుండుటచే దాసుగారు Shakespeare గ్రంథములపై తమకు గల ప్రస్తుత్వమును ప్రచరించి ప్రశంసలందు కొనిరి. దాసుగారు సంగీత సరస్వతికి అప్పుర్యహార్మైన్ "దశవిధరాగ నవతి కుసుమ మంజరి" ప్రాసిన దిప్పుడే.

1939-43 మధ్యకాలమునందు అనేక సత్కారములను పొందుచు, హరికథలు చెప్పించు సీమపల్కువహించు, మన్కాపింస్కు, ఒగజ్యోగీతి" గ్రంథములను ప్రాసిరి.

1943లో విజయనగరమునందు ఆంధ్రకళా పరిషత్తు ప్రారంభించిరి. ఆ నాటి (7-5-1943) ప్రారంభించున సథకు అధ్యక్షులు కూడ దాసుగారే.

1943-45 మధ్యకాలమాలో లలితా సహస్ర నామములను "తల్లివిన్సు" అను పేరుతో అనువదించిరి.

నిర్మాణము

1945లో దాసుగారి దౌహిత్యము మశాచకము వచ్చేను. దాసుగారు మనుమని వ్యాధిని జూచి "తాతా! ఈ వ్యాధి నిన్ను విడిచి నాకు వచ్చిన బాగుండును కదా"అని అనిరట. వారివాక్యాద్విభలమో, దైవనిర్ణయమో కాని ఆ పాయిను, వ్యాధి తగ్గినది. దాసుగారికి జ్యోరవు వచ్చినది. క్రమముగా జ్యోరవు, తీవ్ర రూపము, దాతిచు దాసుగారి భాతిక కాయమును పుష్టయించు పంచమినాడు (2-1-1945) ఈ లోకమునకు దూరము చేసినది.

దాసుగారి ఆయువు మాత్రము వారి భాతికకాయముతోనంత రింప లేదు. వారి ఆప్సుప్రస్తుతములు కెలుగు ప్రచులు హరికథల్చె అస్తుకి యున్నంతకాలము.

హరికథితర కృతులు

రమయ్యైన పుక్కసామా ధ్వాసులేన్నాంశుస్వాస.., గ్రహణ సమయ సుదరఖాముఁబ్బి ఏపిధాసగం క్రీత ఒక్క అగ్గాంతరసుఁసుమాత్రమే గ్రహించునో, ఉచ్చిధాసగ మహాసుమాలులో ఎన్న ప్రతిభాసూర్యులున్నను ఏకాంశమునందే లోకము సామాన్యముగా స్థానమిచ్చుచుండును. సర్వమంత్ర వ్యాపకుడైన జగవంతునకు ఒక్కాక్క మంత్రమునుబ్బి ఒక్కాక్క రూపకల్పన చేసినట్లు, నైకముఖ ప్రతిభావాములను గుండ ప్రధాన కర్మకేత్రమునుబ్బి ఏకాంశమునందే స్థానమిచ్చుచుండుట లోక లఘుసుఁ ఇట్లు బహుముఖ ప్రతిభావంతులైన దాసుగారిని కూడ కేవలమొక హరిదాసుగా మాత్రమే లోకమర్థము చేసేకొన్నది.

దాసుగారు అసాధారణ ప్రజ్ఞా సమన్వితులైన హరికథకులని ప్రత్యక్ష దర్శాస ఇంగ్రేసు సేచక్కోన్న సపుఁల్లా మహాజిసప్రశ్న. మహావిమర్శాలు, మహాపాశితులు లనీ వారి ప్రతిభా సముద్రములో కొన్ని ఉదభిందువులైన లభ్యకృతుల ఫలప్రశ్నతి.

దాసుగారి గ్రంథములందు హరికథలకన్న ఇతర కృతులెక్కువ. వారి లేఖని ప్రసవించిన గ్రంథ సంతాంసము నలువదియాఱు. అందు హరికథలు పదునాఱుగు. హరికథేర కృతులు మస్సపురుండు. ఈ పంచిక ఇతర కృతులు ఒక ప్రక్రియ.. సంబంధించి

సనికావు. అనేక ప్రక్రియలు ప్రాణిధూలు, దాసుగారి బహువిధ ప్రజ్ఞను ప్రపరిష్ఠంచ ప్రతిమలు. దాసుగారి హరికథేర కృతులను ఘాచుట గండ్రాలు ద్వారా చూడు ఇంగాలు చేయపచ్చను.

1. స్వతంత్ర గ్రంథములు. 2. అనువాద గ్రంథములు. 3. శాస్త్ర గ్రంథములు. గచ్ఛుత్ చిత్రిం చ్ఛింతో పర్సోలింగినచో దీనిలో ననేకాంతరేఖ ప్రక్రియలు కన్నదును.

స్వతంత్ర గ్రంథములు

శతకములు :- దాసుగారు వ్రాసినవి యేదు శతకములు. ఇవి మూడు రకములైన భాషలు సుబంధించినవి. సంస్కృత శతకములు, మిశ్ర భాషా శతకములు, అచ్చ తెంగు శతకములు.

కాళీ శతకము, రామచంద్ర శతకము సంస్కృత భాషా శతకములు. కాళీ శతకము అమృత్యుష్ణలతో వ్రాసిన శతకము. దీనిలో మకుటములేదు. విషయము కాళీ నగర విశేషములు. ఇక రామ చంద్ర శతకము భుజాగ ప్రయాత వృత్తముల శతకము. దీనిలో “రామచంద్ర” అను మకుటము కలదు. ఇషాముచు త్తకి వైరాగ్య ములు.

ముకుంద శతకము, మృత్యుంజయ శివశతకము, సూర్య నారాయణ శతకము, సత్యవ్రతి శతకము మిశ్ర భాషా శతకములు ముకుంద శతకము “కుదితానంద మూలకంద ముకుందా” అను మకుటముతో గూడిన కంద పద్యముల శతకము మృత్యుంజయ శివశతకము “శివా”యను మకుటముతోనున్న . కంద పద్యముల శతకము. విషయము సోదరుడైన చేరస్కట జబ్బ చేసినప్పుడు రోగ నివారణమాన్కె మృత్యుంజయని ప్రార్థించటా. సూర్యనారాయణ

శతకము “సూర్యనారాయణా” అను మకుటముతో వ్రాసిన మత్తేవ, శార్దూల విప్రీడిత వృత్తముల శతకము. విషయము భగవన్నుతి, ఆత్మ నివేదనము. సత్యప్రతి శతకము “సతతము సంతసమెసంగు సత్యప్రతికిన్” అను మసుట్రూతో, ఆనందగజపతి కోరిక పై ఆశవుగా చెప్పిన కండ పద్యముల శతకము.

‘వేల్యవంద’ అచ్చ తెనుగు శతకము. “రెంట త్రాగుదు తిండి మెట్టంటు వేల్య” అను మంటముతో గూడిన సీసపద్యముల శతకము. రెంట త్రాగుదు లింపి మెట్టంటు వేల్య అవగా సింహాచలస్వామి.¹

‘మృత్యుంజంమాషకము’ అను ఒక అష్టకమును సంస్కరిత మున వ్రాసిరి ఈ కృతి లభ్యమగుటలేదు.

శతకములు, చాటువులు కవుల ఆదర్శములను ప్రతిభింబించు ఆదర్శకములు ఆత్మాశయ కవిత్వమున కావ్రయములు. ఈ లకణము దాసుగారి శతకములకు గూడ శతశాతము వ్రించును.

రూపకములు :- దాసుగారు వ్రాసిన రూపకములు రెండు. దంథపుర ప్రహాసనము, సారంగధర నాటకము. దంథపుర ప్రహాసనము ఒకసారి ముద్రితమయ్య నేడనుపలబ్బము.

సారంగధర నాటకము² ఐదంకముల గద్య పద్యాత్మక

1. రెంట త్రాగుదు-ఏనుగు; రెంట త్రాగుదుతిండి-సింహము; రెంట త్రాగుదు తిండి-మెట్ట సింహాచలము; రెంట త్రాగుదు తిండి మెట్టంటు వేల్య-సింహాచలస్వామి.
2. ఈ నాటకమును స్వతంత్ర గ్రంథములలో జేర్పుట స్థాల దృష్టి చేసిన నిర్దయము. సూక్ష్మ దృష్టితో నిది యనుకరణ గ్రంథము.

నాటకము. అంకములు మరల రంగములుగా విభ క్తములు. ఈ నాటకమును కథాస్తులపు రాజుమహేంద్రవరను. మాశవ దేశము కాదు. సారంగధరుని తండ్రి రాజరాజనరేంద్రుడు. రాజు మహేంద్రుడు కాదు. చిత్రాంగి రాజరాజనరేంద్రుని రెండవ భార్య. వేశ్యకాదు. చిత్రాంగి సారంగధరులకు మొదట వివాహం ప్రపయత్నము జరిగినట్లు తనవాత రాజరాజుకు చిత్రాంగికి వివాహం మైనట్లు కథ.³ ఈ నాటకమునందును సారంగధరుని కరచరణములు ఖండింపబడవు. జబ్బిన్నయను తలారి రాజూజ్ఞ ప్రచారము కాలు సేనులు ఖండింపక సారంగధరుని కాపాసి రహస్యముగ నుంచును. ఈ సన్నిహిత కల్పనమువలన సిద్ధుడు వచ్చి రక్షించు అలిమానుష చర్యకు అవసరము కలుగక కథ వాస్తవికతతో చుట్టుటీకము కలిపెను.

అనుచిత ప్రణయోప నిషద్రవస్యములను బోధించు ఉపాధ్యాయులలో చిత్రాంగి యొకతె. వాదనైసుణ్యమున ఈ చిత్రాంగి వరూధినికి చెంతెలు. వనుసలు లినుగవేయుటలో తారసు అక్క. సారంగధరుని మిథునోచిత కృత్యాంశును తొందరపెట్టు సన్నిహితము

3. ఇవి దాసుగారి కల్పనమును కవకాశములేదు. బాణాల శంఖుదాసుని ద్వివచ సారంగధర చరిత్రలో ఈ కల్పనమున్నది. “ధర్మవరము” వారు కూడ విషాద సారంగధర నాటకములో నిష్టే గ్రహించిరి. సారంగధరుని కథ నవనాథ చరిత్రము నుండి యొట్లు మారుచు వచ్చినదో శెలిసికొనుటకు డా॥ పి. యస్. ఆర్. ఆప్సరావుగారి ధర్మవరం రామకృష్ణమాచార్యులు (పుటలు 65 ఎం 67); సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యము (పదవ సంపుటం-పుటలు 103, 104) చూడుడు.

లోని లైప్సిచర్ లైప్సిచర్ మైన చిత్రాంగి వాదనై పుణ్యమును రుచి చూడుదు.

సారంగ :- అమ్మా! మా తండ్రిగారు వేటకు వేంచేయునపుడు మంత్రితో కొన్ని రాచ కార్యములను గూర్చి మాటాడు మని సెలవిచ్చినారు. ప్రాద్యపోవుచున్నది గనుక నేబోవలెను. కట్టాణించి బిడ్డకు సెలవిప్పించ గోరెదను.

చిత్రాంగ :- నిన్న గట్టాణించి యెవతె విదువగలదు? మంత్రితో నావల రాచ కార్యములకేమీ కాని నాతో నీ వలరాచ కార్యముల జూడుము.

దాసుగారు పాత్రల సెట్లు పోషించిరో తెలిసికొనుటకు ఈ యుదావారణము చాలును.

ప్రబంధములు :- దాసుగారు వ్రాసిన ప్రబంధములు నాలుగు.

1. బాటుసారి. 2. Traveller. 3. మేలుబంతి. 4. తారకము. ఈ నాలుగు ప్రబంధములు నాలుగు విధముల ప్రబంధములు. బాటుసారి వేదాంతపరమైన గూఢార్థమున్న ప్రబంధము. Traveller బాటు సారికి ఆంగ్లానువాదము. మేలుబంతి దాసుగారు తమ జీవిత కాలములో అనేక సందర్భములందు చెప్పిన చాటువుల సంకలన ప్రబంధము. రాసానాడు ప్రోఫెసర్ ప్రయోగ ప్రసాదపరమైన సంస్కరిత గ్రంథము.

బాటుసారి :- బాటుసారి 195 పద్యములతో గూడి ఆశ్వాస విధజనమాలేని నీళ్ళచన ప్రబంధము. అంగ్ల కవియైర Goldsmith వ్రాసిన Travellerకు దీనికి సంబంధము లేదు. కల్పిత కథ.

ఒక బాటసారి భార్య పుత్రులతో ఓడమీద ప్రయాణము చేయుచుండగా ఓడకొండడు తగిలి భిన్నమగును. ఎవరి త్రోవ వారి దైనది. బాటసారి యొంగురియై యొట్లో యొక యొద్దునకు చేరి, ఒక కొండ ప్రక్కగల తోటలో నిద్రించును. నిద్రమేల్కాంచి లిరుగుచు నొక నుండిరథవనమును జూచి యాక్షర్యమంది దానిలో ప్రవేశించును. అందు సుందరీ బృందముతో నున్న ఒకరాజు ఈ మొండి మొలతోనున్న బాటసారికి వస్తుములిచ్చి ఆశ్రయమిచ్చును. కొంతకాల మక్కడ సేయుండి తన భార్యపుత్రులు గూడ రక్షింపబడి నట్టు తెలిసికొనును. కొంత కాలమున కారాజు తన అన్న కుమారు నిత్తో బాటసారిని ఒకపట్టుణమున్న పంచును. అక్కడ బాటసారి తన భార్య పుత్రులను గలిచికొనును. ఆ రాజుమారుడు కూడ ఆ పట్టణ మందొక స్త్రీని పెండ్డాడును. ఆ నూత్న దంపతులతో, భార్య పుత్రులతో బాటసారి మరల ఆ రాజు రాజ్యమునకు తిరిగివచ్చి నుఖ ముగా నుండును. ఇది బాటసారి సంగ్రహ కథ⁴.

మేలుబంతి:- ఇది చాటు ప్రబంధము. దీనిలో పండిండు స్తుబక్కములున్నాయి. 1. దైవస్తుతి స్తుబకము. 2. ప్రభుప్రశంసా స్తుబ కము. 3. మహావ్యక్తి ప్రశంసా స్తుబకము. 4. విద్యుత్త్వశంసా స్తుబ కము. 5. దేశ ప్రశంసా స్తుబకము. 6. సంగీత సాహిత్య స్తుబకము. 7. వర్షన స్తుబకసు. 8. హితోపదేశ స్తుబకము. 9. అనువాద స్తుబ

4. దానుగారు బాటసారి కథ కంతకును వేదాంతపరమైన గూఢార్థమును బాటసారి పీటికలో వివరించిరి. బాటసారి కాంగ్లాను వావమైన Traveller ముద్రితము కంటేదు.

5. మేలు బంతియను నామకరణమును దానుగారే చేసిరి. స్తుబక విఫల నము చేసినది సంపాదకులైన యస్వితోగారావుగారు.

కము. 10. ఆశానన స్తుబకము. 11. స్వావిషయ స్తుబకము. 12. మణి ప్రపంచ స్తుబకము.

మేలుబుతిలో దాసుగారి వ్యక్తిత్వ ప్రదర్శకములైనవి, సమ కాలిక మహాజనమూర్తి చిత్రణ సమర్థకములైనవి పద్యములు కొన్ని వందలు కలవు. ఇక గ్రంథములోని ప్రతి పద్యము వారి ప్రతిథకు ప్రపత్తిభింబమే.

తారకము :-

“జానాతే య న్న చంద్రార్క జానతే య న్న యోగినః
జానీతే య న్న భర్తాపోతజ్జూనాతి కవిః స్వయమ్
వచస్సుధామయం కావ్యం పీత్యావాం తృప్త మానసః
కృతజ్జోభి ప్రశంసామి భవంతం కవిశేఖరమ్”⁶

అని మార్పుర్గు విశ్వవిద్యాలయ సంస్కృతశాఖాధ్యాత్ములైన K.Geldner మహా పండితుని ప్రశంసలందుకున్న ప్రబంధము తారకము. దాసుగారి పాండిత్య వీర ప్రదర్శనమునకు రంగస్థలమైన గ్రంథము తారకము. “పాణినీయ సూత్రాణా మృష్టి దికానా ముదాహారణమే తత్కావ్యమ్” అని గ్రంథారంథమునందు దాసుగారి భిషమిప్రతిజ్ఞ. సంస్కృత వాజ్గ్రయమందు భట్టికవి ప్రాసిన “రావణ వథమ్” (భట్టి కావ్యపు) అను గ్రంథమొక్కటి మాత్రమే యిటువంటిది ఇతఃసూర్య

6. సూర్యచంద్రులు దేనిని ఎఱుగరో, యోగులు దేనిని ఎఱుగరో, శివుడు కూడ దేనిని ఎఱుగడో దానిని కవి స్వయమగా ఎఱుగును. వాగమృతమయమైన కావ్యమును సేను ఆస్వాదించి, తృప్తమానసు డనై కృతజ్ఞత కలవాడనై కవిశేఖరుడవగు నిన్ను ప్రశంసించు చున్నాను.

మున్నది ఇది రెండవది ఏక వ్యక్తిగతి ధీరుతైన మహామహాపాఠ్యయ తాతా సుబ్బారాయశాస్త్రిగారి వంటి మహా పండితులను ఆశ్చర్య పఱచిన ప్రోథ ప్రయోగములుకల గ్రంథము దాసుగారిని సామాన్య హరిదాసుగా తలచు వై యక్కరణ ఖసూచులకు దాసుగారి వ్యక్తిగతి వై దుష్టులు తారస్తాయి యను తెలుపు గ్రంథము తారకము.

తారకము ఐదు సర్గులతో 298 శ్లోకములతోనున్న గ్రంథము. మొదటి సర్గు ఉపజ్ఞాతులతో, రెండవసర్గు మాలినీ వృత్తాలతో, మూడవ సర్గు అనుష్టుప్పులతో, బదవసర్గు ప్రహంత్యై ఉపవృత్తాలతో ప్రాయబడిన గ్రంథము అనగా ఒకొక్క సర్గులో ఒకొక్క చందోభేదమును మాత్రమే గ్రహించినట్లు స్వప్తము. కాని నాల్గవ సర్గు మాత్రమట్లు కాదు. సుముఖి, తన్మీ, వై శ్వదేవి మొదలగు మారుమాల వృత్తములను గూడ గ్రహించిరి. ఇట్లే మొదటి సర్గులో లిట్, రెండవ సర్గులో లిట్ మూడవ సర్గులో లిట్ అను లారములను మాత్రమే గ్రహించిరి. ఇక ఈ గ్రంథము విచిత్ర పదములు, వినూత్న సమాసములకు నిధి.

తారకమందు వర్ణితమైనది తారకుని చరిత్ర. ఈ తారకుడు రాకుసుడైన తారకుడు కాదు. ప్రాహ్లాదుడు. దీని యందలి కథకల్పితమని “ప్రసాధయామ్యద్వయాముదూహామ్” అని దాసుగారి కంటో క్రియే. లిరుపతి వేంకటకవులు వారి ప్రభావాల్ ప్రద్యమ్న సాటకములో శునిముఖని అవధానిగా పేసినట్లు, దాసుగారు తమ తారక గ్రంథమందలి తారకుని వాగేయకారుడుగ చిత్రించిరి.

ప్రోథ ప్రయోగముల వలన మహా పండితుడుగా, సహృదయంపోదకరములైన వర్ణనముల వలన కవిశేఖరుడుగా, సత్సందేశముల వలన మహా వ్యక్తిగా దాసుగారిని తీర్చిదిద్దు గ్రింథము తారకము.

ఇది దాసుగారి ప్రబంధముల సంగ్రహం వివరణము.

నా యొలుక :-

“నా యొలుక” దాసుగారి స్వీయచరిత్ర. ఇది ముప్పుదియేండ్ల వయస్సువఱకు మాత్రమే ప్రాయబడినది. “ముప్పుద్దేండ్ల వఱకు మాత్రమే ప్రాసి నిల్చినారేమి?” అని కొండఱు లిత్రుఱు ప్రశ్నింపగా దాసుగారిచ్చిన సమాధానమిది.

“ఎవ్వని చరిత్రమైనను ముప్పుదియేండ్ల వఱకే లోకాంఱుగ వలయును. ఈ పైని అనవసరము. ముప్పుదియేండ్ల వఱకే సుగుణముండును. ఆ పైన పేరాసయ, అసంతుష్టియ పెచ్చుపెరిగి పోవును. దైవత్వము నచించును. దేవతలనందుకే త్రిదశలన్నారు. ముప్పుదియేండ్లు దాటిన మీదట నందరు రాకుసులే”

“స్వయముగ చెప్పవలసిన అగత్యమున్నంతటి తన జీవితకథను మాత్రమే స్వీయచరిత్ర కారుడు వస్తువుగా స్వీకరింప వలయును. అన్యమైన జీవిత కథను ప్రశర్పించు పని జీవిత చరిత్ర కారునిది.”

నారాయణదాసుగారు నా ‘యొలుక’ను 1895లో ప్రాసిరి. వీరేశలింగము గారి స్వీయ చరిత్ర ప్రఫమ ఇంగ్లెసు 1903లో మొదటి సారిగా ప్రకటింప బడినది. వీరేశలింగముగారు వారి స్వీయ చరిత్ర ఆవారికలో “తెలుగు భాషలో స్వీయరచన కిడి ప్రకమ ప్రయత్నము” అని ప్రాసిరి. సత్యమే. ఆంధ్రదేశములో మొదట ప్రచటితమైన స్వీయ చరిత్ర వీరేశలింగముగారిదే. ఈని మొదటగా ప్రాయబడిన స్వీయ చరిత్ర నారాయణదాసుగారిది. చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారు కూడ వీరేశలింగముగారికన్న ముందే స్వీయచరిత్ర రచన ప్రారంభిం

చిరి.⁷ జాతకచర్య కూడ పీరేశలింగముగారి స్వియచరిత్ర ప్రికటింప బడిన తరువాత ప్రికటింపబడినదే. కనుక ప్రికటన దృష్ట్యా కందు కూరి వారి స్వియ చరిత్రీమే ప్రిథమాంధ్రీ స్వియ చరిత్ర.

దాసుగారి ఈ స్వియచరిత్ర యందు వారి బుల్ల్యాజీవితంలోని, విద్యార్థి జీవితంలోని విశేషము లెన్ని యో యున్నావి. వారి అభివృద్ధికి చార్టర్ లైన్ మహా మహలెండ్లనో స్విముచరిత్ర మనసు పరిచయ మొనచుచ్చను. వ్యాకరణ విరుద్ధాన్ని భాషను గౌరవింపని దాసుగారు దీనిలో స్వేచ్ఛగా రచనచేసిరి. శివకోవెల, ముకోగ్రపి, పాటముడు, భరద్వాజవిందు, అవినయక లైన్ మొదలగు వ్యాకరణ విరుద్ధ ప్రయోగములు దీనిలో కోకొల్లలు.

రువ్వు, తుంబ, తరవాణి, వంతర, దిబ్బిభద్దవ, గుంటు మొదలగు మాండలిక పదములు; నాజూసు, ఫరాగ్నియించు, ఇరుసు, సీదా,

7. శ్రీకాటూరి వేంకటేశ్వరరావుగారు జాతకచర్య ఉపోద్యాతమునందు 'తెలుగులో ఆత్మచరిత్రమును రచించుటకు శ్రీ వేంకటశాస్త్రీల వారే ప్రథములని చెప్పవలయును.....ఇప్పటికి 35 సంవత్సరముల క్రితము, అనగా శ్రీ కందుకూరి పీరేశలింగం పంతులుగారి స్వియ చరిత్ర రచనమున కించుక పూర్వమే, యా గ్రంథరచన మారంభింప బడినను ఉత్సర్థరచనము మాత్రము మొన్న మొన్ననే జరిగినది.' అని 20-9-1934 లేదీనాడు ప్రవాసిరి.

'తెలుగున వేంకటశాస్త్రీగారు కందుకూరి వారు స్వియచరిత్ర రచించుట కించుక పూర్వమే పద్యరూపమున జాతకచర్య యను స్వియ చరిత్రను రచించుట కారంభించిరి' తిరుపతి వేంకటకులు-పుట-42.

(ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ ప్రముఖ) - దివాకర్ల
పేంకటావథాని.

రస్తా, కరాసు, సేక్కండలు మొదలగు లన్యదేశ్యములు; శైద్ధగురుడు (గంజాయి), చిన్నగురుడు (నల్లమందు), గోవిందుడు (సారాయి) మొదలగు సాంకేతిక పదములు ఈ స్వీయచరిత్రమునందెక్కువ. దీని లోని బరంపుర వర్ణనమును కంచ్చ్యములందలి పురవర్ణనలను తలపించును. దాసుగారు సత్యదృష్టితో వారి లోపములను గూడ దంచక ప్రాసిరి.

కీర్తన : - బాల బాలికలు పాదుకొనుటకు వీలుగా దాసుగారు రామాయణగాథను ఒక కీర్తనగా ప్రాసిరి ఉనిపేరు బాలరామాయణ కీర్తన. కాని ఈ చిన్నకృతి నేడు సంపుంచుగా లభ్యమగుటలేదు.

అనువాద గ్రంథములు

నారాయణదాసుగారు బహుభాషావేత్తలు. సంస్కృతము, ఆంధ్రము, ఆంగ్లము, హిందీ, ఉర్దూ, అరబీ, పారశికము వారికి స్వాధీనములైన భాషలు. కనుక వారి లేఖనికి బహుభాషా సంస్కరమబుక తప్పదు. ఆ సంస్కర సుకృత కృషులే ప్రకృత అనువాద కృతులు.

అనువాద గ్రంథములు ఏదు. 1. ఉమరుఖయ్యము రుబాయతు 2. నవరస తరంగిణి. 3. తల్లివిన్స్ 4 నూయిగంటి. 5. ప్రేముక్కుబడి 6. వెన్నుని వేయివేల్ల వినకరి. 7. వేల్పుమాట.

ఉమరు ఖయ్యము రుబాయతు

ఉమరుఖయ్యము⁸ రుబాయాలు (రుబాఖయాన్) ప్రపంచ ప్రసిద్ధములైనవి. రసికుల రసనలతో కొన్ని వందల యొండనుండి

8. ఉమర్ ఇటని వ్యవహారమాము. పూర్తి పేరు ఫియాత్ ఉద్దీన అబుల్ ఫత్హు ఉమర్ బిన్ ఇబ్రహీము. కాలము 1048-1122.

బాంధవ్యమున్న ప్రాతచుట్టములు. తెలుగు దేశములో వేమన పద్మ్య ములవలె ఖయ్యము రుబాయాల సంభాగ్య విషయములో కూడ విమర్శనలను ఏకాభిప్రాయములేదు. రుబాయాల సంభాగ్య ఐదు వందలను పదమూడు వందలను మధ్యలో ఊయల లూగుచున్నది.

రుబాయాలను అనువదించిన వారు ప్రపంచమునందెందటో యున్నారు. విదేశీయుల విషయముట్టుండ తెలుగు దేశపుంచ ఆంగ్రీకరించినవారు పదియారుగురు.⁹ వీరిలో ఆదిభట్ట నారాయణదాను గారోకరు.

ఉమర్ రుబాయాలను ఆంగ్ల భాషలోనికి మొదట అనువదించినవారు Edward Fitzgerald. మొదటగా సంస్కృత భాషలోనికి అనువచించినవారు దాసుగారు. దాసుగారు నూటపది రుబాయాలను గ్రహించి యనువదించిరి. రుబాయాలతోపాటు Fitzgerald ఆంగ్లాను వాదమును గూడ దాసుగారు అనువదించిరి. మూలమైన రుబాయికి ఒక సంస్కృతీకరణము, ఒక ఆంగ్రీకరణము. అల్టే Fitzgerald ఆంగ్లమునకు ఒక సంస్కృతీకరణము, ఒక ఆంగ్రీకరణము. ఇట్లు దాసుగారి అనువాదము ఈ గ్రంథమునందు నాల్గు విధములు.

9. 1. దుహ్వారి రామిరెడ్డి, 2 రాయపోలు సుబ్బారావు, 3. ఉమర్ ఆలిపొ, 4. ఆదిభట్ట నారాయణదాను, 5. రామచంద్ర అప్పారావు, 6. చిలుకూరి నారాయణరావు, 7. మాధవపెద్ది బుచ్చిసుంవరరామ శాస్త్రి, 8 బూర్గుల రామకృష్ణరావు, 9. సూఫ్త్రి శ్రీ టి. భాస్కర రావు, 10. గుడిపాటి వేంకటచలం, 11. శ్రీదేవి, 12. శిరీంది విజయరత్న, 13. నారపరెడ్డి, 14. బలరామమూర్తి, 15. రఘునాథ చక్రవర్తి, 16. మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావు.

సర్వేష్టల్ రాథాకృష్ణ పండితుని మెప్పుపొందిన అనువాద
గ్రంథమిది.

నవరస తరంగిణి :- నవరస తరంగిణి దాసుగారి గ్రంథము
లందేకాదు, ఆంధ్ర వాజ్గైయమునందే అపూర్వాగ్రంథమా. ప్రపంచ
కవ్మైన పేట్ స్టోపియర్, కాళిదాసుల గ్రంథములలోని ఘన్యము
లను నవరసములుగా విభజించి అనువదింపబడిన గ్రంథము.
ఈ వైపు మూలములు రెండవ వైపు వారి అనువాదములు
కలవు. ఈ గ్రంథమునకు దాసుగారు విసుల్పుమైన, విలువైన, ఆలో
చనాత్మకమైన పీతిక ప్రాసిరి.

“జగత్ ప్రసిద్ధులైన పేట్ స్టోపియర్, కాళిదాసుల కవిత్వమందలి
సాగములు తెలుగు వారలకుఁడెలుపు దెలిగించినాడను — — —
పేట్ స్టోపియర్ కాళిదాసుల తారతమ్యము కొంతవఱకీ స్తుతంబున
నాంధ్రులకుఁడెలియగలదని నా నమ్మకము” అని పీతికయిందు ఈ
గ్రంథ రచనమునకు వారు చెప్పిన కారణము.

“నిజమగు కవులు ఒకరికాకరు తీసిపోరు వారిలో ఒండొరుల
పోస్తుట నీలుకాదు. ఎవనిముట్టుగు, వాడే ఘనవదు” అని చెప్పుచునే
ఈ మహాకవులను సూర్య కొన్ని అధిప్రాయములను వెలిపుచ్చిరి.

తన కావ్యదర్శిణింబున జగము నెల్లిఱజ్ఞాపిన మహానుభావుడు
భారతీయులలో వ్యాసుడు, నాంగైయులలో పేట్ స్టోపియరుని నా యథి
ప్రాయము — — శారతీయ గ్రంథములలోని యూహలన్నియు
గలిపినచో పేట్ స్టోపియరుని యూహలగునేమో — — నపీనులలో
జయదేవ మాఘు శవభూతాంగులుం గాఢిదాసునకు సమానాలో లేక
యథిపులోగాని లోకమునందలి కనులలో పేట్ స్టోపియరునసు సమా
నుడుగాని యథికుడుగాని లేదనవచ్చును”.

ఒకటి రెండు ఉదాహరణములిచ్చుట ఆ గ్రంథమును లభమా నించుట.¹⁰

నూఱుగంటి :- నూఱుగంటి అనగా నూఱు కథలను కన్నులు గట గ్రంథము. ఒక్కొక్క కథ ఒకకన్న వంటిదని దాన హృదయము. ‘నూఱుగంటి’ అను గ్రంథము Easops Fablesలోని నూఱు కథలకు వచనరూప పరివర్తనము. బాలుర కర్మను శైలిలో అచ్చ తెనుగు భాషలో ప్రాసిన గ్రంథము. ప్రతి కథాంతమున ఆ కథ తెల్పుడి నీతిని దాసుగారు ఒక పద్యముగా ప్రాసిరి.

వేల్పుమాట :- వేల్పుమాట అనగా భగవద్గీత. కాని ఈ గ్రంథము భగవద్గీతలు అనువాదములాదు. భగవద్గీతలోనుండు శ్రీకృష్ణాయనులు ఇందులుటప్ప మంచి విధముగను దీనికి భగవద్గీతతో సంబంధములేదు. భగవద్గీత శ్లోకావస్తాలు కాని, వ్యాఖ్యాన భావములుగాని దీనిలో సుందరు. ఇందులో కృష్ణుడు చేయబోధ యంతయ దాసుగారి వేదాంత గ్రంథ పరన జన్మసారాంశమే. కృష్ణునిదికాదు. దీనిలో కృష్ణుడే నిమిత్తమాత్రుదు.

భగవద్గీతలోవలె పదునెనిమిది అధ్యాయములు లేవు. “అందిక, పొందిక, అచ్చిక, మచ్చిక, ఎమిగ్క, నమిగ్క, కోరిక, చేరిక” అని ఎనిమిది భాగములతో మంజరీ ద్విపదలో ప్రాసిన గ్రంథము.

10. ఉదాహరణములు కావలసినవారు దానభారతి ప్రమరించిన కచ్చి పీశ్రుతులు, ఆచిథట్ట సారాయణదాన సారస్వత నీరాజనము అను గ్రంథములను జూడుదు. అద్దను :— కట్టా తశ్వరరావు, Manager, Leaf stocks & supply, I.L.T.D. Centere, Guntur.

దాసుగారికి పవిత్ర భావమున్న గ్రంథమిది.

ప్రొక్కుబడి : ప్రొక్కుబడి యసగా దేవతా ప్రాప్తిన దీనికే బుక్కనంగ్రహమని నామాంతరమున్నది. బుగ్గేదమునందలి మూడు వందల నాలుగు మంత్రములు. స్వరజ్ఞానముతో కూడిన అచ్చటెనుగు అనువాదము. ఒక్కొక్క మంత్రమును ఒక్కొక్క దమ్యుగా అనువ దించిరి. చల్యాపేల్ప (వరుణ :)-41; పేల్పయేడు (ఇంద్ర :)-66; వేకువ (ఉష :)-32; కవలు (అర్ణివో)-48; వేల్పట్టజ్ఞ (బృహస్పతి) -21; ప్రాద్యవేల్ప (సవితా)-19; వేడివేల్ప (అగ్ని :)-23; ఏటివేల్ప (సదీ)-19; కవవేల్పలు) (మిత్రావదుణా)-15; ఎలుకవ (అదితి :)-9; రాయబారము (సరమా)-11. మొత్తము 304 దర్శయిలు.

ఈ గ్రంథము దాసుగారి వేదవైద్యుమ్యమునకు, స్వరశాస్త్ర సర్వజ్ఞత్వమునకు నికషట్టమిదము.

వెన్నుని వేయ పేర్ల వినకరి: - వెన్నునివేయ పేర్లవినకరియన విష్ణు సహస్రనామ సంకీర్తనము. విష్ణు సహస్రనామములు వాగ్యస భారతమునందలి అనుశాసనిక పర్వతాలోని థీప్పులుధ్వర సంవాదమును నథ్యాయములోనిచి. సహస్ర నామములను అచ్చటెనుగులోనికి అనువదించిరి. దీనిలో ప్రసిద్ధ చందోఘేదనుల నామములను గూడ అచ్చటెనుగులోనికి అనువదించిరి.

తేటగీతి-ఇలవేల్ప; కందము-తంగ్రీ; తరువోజ-కన్నవిద్ద; మత్తకోకిల-ముద్దుపల్లు; మంజరి-బడి; మహాప్రగ్గర-నగుమోము; సీసము-బిజు మొదలగు ఇధముఱగ క్రోత్తనామములను కల్పించిరి. సమవృత్త భేజసులను, ఇషమవృత్త భేజములను పాదమునకొకటి చౌపున ఒకే పద్యములో ప్రాసిరి.

ఈ గ్రంథము దాసుగారి అచ్చుతెనుగు చాద స్తమునకు గీటు జాయి. రసాస్యాదన తత్పరులకు పంటిజాయి.

తల్లి వినిగు :- తల్లి వినిగు అనగా తల్లి గోప్ప. ఇది లలితా సహస్ర నామములకు అనువాదము. దీనిలో నెక్కువగా వాడిన చందము చెండు (మంజరీ ద్విపద).

శాత్రు గ్రంథములు

దాసుగారు గురు శుశ్రావచేసి ఒక్క శాత్రుము కూడ చదువలేదు. లయినను అనేక శాత్రుములను గుర్తువైనాడు ఈ భగవచ్చిష్టుడు. “ప్రపేదిరే ప్రాక్తన జన్మ విద్య” అను కాథిదా సోక్కి ఆధునిక యుగమున దాసుగారు ప్రపథ మోదాహరణము.

దాసుగారు వ్రాసిన శాత్రు గ్రంథములు తొమిన్నది. 1. మనిగు మిన్న. 2. తర్క సంగ్రహము. 3. వ్యాకరణ సంగ్రహము. 4. సీమపల్కువహిం. 5. పురుషార్థ సాధనము. 6. చాతుర్వర్గీ సాధనము. 7. జగట్టోర్చీ. 8. దశవిధరాగ నవతి రుసుమమంజరి. 9. అచ్చు తెలుగు పలుకుబడి.

ఈ కృతులలో ఎక్కువ అలభ్యములు. తర్క సంగ్రహము, వ్యాకరణ సంగ్రహము వ్రాసినట్లు తెలియుచున్నదే కాని ముద్రితములు కాలేదు. అముద్రిత ప్రేతులు కూడ లభించుటలేదు. చాతుర్వర్గీ సాధనము ఇచ్చయినట్లును, సంస్కర్త గద్య కృతి యనియు తెలియుచుక్కుది కాని లభ్యమగుటలేదు. ఈ చాతుర్వర్గీ సాధనమే పురుషార్థ సాధనమై యుండవచ్చను.

మనిగుమిన్న :- మనిగుమిన్న అనగా ఆయుర్వేదము. ఇది వచన గ్రంథము. కొంతభాగము మాత్రమే ముద్రితము. ఈ భాగ

మును ముద్రించిన ఆదిభట్ట నారాయణాన అముద్రిత గ్రంథ ప్రచురణ సంఘంవారు 'తొలి పలుకు'నందు “శ్రీ మద్జ్ఞాడాదిభట్ట నారాయణదాసుగారు వేదవులు, స్తుతులు, అష్టాదశ పురాణ ములు పరిశీలించి, ఆముశ్యేదము గురించి ప్రాయమిచెన నిషయములు సేకరించి, అచ్చ తెనుగులో మన్మిమిన్న అను పేరుతో రోగ లక్షణముల గురించి, రోగ చికిత్స గురించి, మందులు తయారు చేయుట చపయోగించా ఓషధులు గుర్తంచి తెచ్చుక పెద్ద గ్రంథము రచించినారు. అందులో నొక భాగమైన “కుదురు” ప్రచురించ గలిగితిమి అని ప్రాసిరి.

ముద్రిత భాగము తొంబది నాలుగు పుటల గ్రంథము. దీనిలో తొమ్మిది విభాగములున్నవి. 1. కుదురు. 2. సర్వవిద్యాసారేదశమః సంపుటః. 3. అధర్వ సంహిత మండి. 4. తైత్తియారణ్యకము. 5. బుగ్యద్వతైత్తియారణ్యకము. 6. ఐతరేయ ప్రాహ్లాడము. 7. చాందోగ్యపనిషత్తు. 8. అధర్వ సంహిత-మందులు. 9. యజుశ్యేదము-మందులు.

దీనిలో ప్రపి వ్యక్తి తప్పక ఒలి కొనదగాఁ ప్రాదృ ఉపాస్యిష్టు లెన్ని యో యున్నవి.

సీమపల్చువహి :- ఇదియొక అచ్చ తెనుగు నిఘంటువు. సీమపల్చు అనగా అచ్చతెనుగు వహించున ప్రస్తుకము. సీమ పల్చువహించున అచ్చ తెనుగు ప్రస్తుకము.

ఇది అపూర్వమైన నిఘంటువు. దీనిలో పర్వాయపదములు, వ్యత్పత్తులు, నానార్థములు కలవు. “అ-సుండి-కందు” వఱకు మాత్రమే ముద్రితము. ఈ గ్రంథమునకు దాసుగారు “కుదురు”

అను పేరుతో గొప్ప పీటికను వ్రాసిరి. ఈ పదునై దు పుటల పీటిక పీటిక కాదు, బహు భాషా పరిశోధన జన్య సర్వస్వాపేటిక.

ఈ కుదురుతో సంస్కృత పదములవలె కన్నడు తెనుగు పదములను, తెనుగున వాడబడు పారశీక పదములను, తెనుగని కొండలు రాదని కొండలు పల్కిన పదములను పట్టికలుగా కొన్ని వందల యుదాహారణములను అకారాదిక్రమమున నిచ్చిరి. ఈ పట్టికలను చదివి బీర్చవసు చేసికొస్తుచో సెవ్వెన పుడినుడు కాగలడు.

దాసుగారి బహు భాషాధికారమును ఆధికారికముగ తెలియ జేయు గ్రంథము సీమ పల్గువహించా.

దశవిధ రాగ నవతి కుసుమమంజరి

ఇది యింతవలుకు ముద్రింపబడలేదు. దీనిని గూర్చి “కచ్చపీ క్రుతులు అనుబంధము”తో నిట్టున్నది.

ఇది సంగీత ప్రపంచమున హానుమంతుని సముద్ర లంఘనము వంటిది. ఒక అప్పుర్వ కెంశల ప్రదర్శనము. 1938లో దాసుగారు కన్యాకుమారినుండు అమృతార్థిని దర్శించుకొని ఆ పరమాను ధూతితో పది షివిథ బాతులతో తొమ్మిదేసి పంక్కలు తొమ్మిదేసి రాగముల వీంప్పున అసగా దెఱుత్తాడు 90 రాగాలలో అమృతార్థి పరముగ అన్వేరమగునట్టు రాగనామ నిర్దేశము చేయుచు సర్వ కళాత్మక పుచ్చణాట్క శాశవంతో సుస్వరసంగ చీరచించిన దేవిస్త్ర వము. ఆరోహణ క్రమమున సాగిన ఆతొంబది పంక్కలు చక్కని సంస్కృత రచన. అనంతరము అవరోహణ క్రమమున సస్వరముగ సాగిన తొంబది పంక్కలు మిళ భాషాత్మకములు.”

సంగీత ప్రపంచమున ఉన్నయించిన ఏకైక భాసుబింబ మీకృతి.

జగజ్ఞోయ్తి :- జగజ్ఞోయ్తి గ్రంథమునకు మఱియొక పేరు
అప్పాదశ విద్యా ప్రకాశిక. ఇది రెండు సంపుటములుగా ప్రకటించు.
మొదటి సంపుటము నాలుగు ప్రకాశములు. రెండవ సంపుటము
నాలుగు ప్రకాశములు. ఇప్పటికచ్చయిన గ్రంథము 879 పుట్లు.
ఇంకనెంత గ్రంథము ప్రాసిరో! ఒక విద్యాతృష్టకల జీవి ఒక జీవిత
కాలములో నింతటి విజ్ఞానము గడించుటా అవకాశమున్నదా? అని
అచ్చర్యము కల్గించునటి గ్రంథము.

దాసుగారి విజ్ఞాన భాండాగారము జగజ్ఞోయ్తి.

అచ్చుతెనుగు పఱుకుబడి :- అన్న తెనుగు గొప్పదనమును
గూర్చి మంజరి ద్విషపడలో ప్రాసిన గ్రంథము. రెండు రెండు పాద
ములకు అంత్యప్రాసాలం కారము పాటించిరి.

తీయన మెత్తన తేట తెల్లంబు
నుడులలో నచ్చ తెనుంగు నయంబు

— — — — —
తేట తీయని యచ్చ తెలుగు రాకున్న
తెలుగు వారి కింకెద్ది తెలియుట సున్న

— — — — —
యెల్ల పలుక్కలఁదెలుగే మేలుబంతి
పజలలో ననెలు వాడే వలంతి.

అచ్చ తెలుగు పఱుకుబడి గ్రంథము దాసుగారిపై అచ్చ
తెలుగునకుగా పఱుకుబడిని తెలియజేయ గ్రంథము.

పూర్వ రంగం

నారాయణదాసుగారికి రసికలోకమిన్చిన వినునను హరికథాపితా మహాదు. పితామహ శబ్దమునకర్థము బ్రహ్మాయని కదా. అనగా ఈ విరుద్ధము ప్రకారము నారాయణదాసుగారు హరికథా ప్రక్రియను లద్యాలు కావలసు. ఇంకను ఈ విరుద్ధము-ప్రకారము దాసుగారికి పూర్వము హరికథలు లేవా? హరికథా కథటలులేరా? అను ప్రశ్నల కవకాశము కల్గిను. ఈ విరుద సామంజస్యము పరిశీలించుటను హరికథ పుట్టు పూర్వములను కొంత త్రవ్యక తప్పదు.

సామాన్య మానవుని సాహిత్యభిరుచికి కథా శ్రవణ ప్రవ ణత్వము తొలి బీజము. సామాన్య సాహిత్య జీవులను ఆకట్టుకొను వానిలో కథాపటుత్వము కనిప్పి కాథిప్పిత విషయము. ఈ కథాభిరుచితో కూర్చుండిన రసింగలను కదలచుండగ మంత్రముగ్గులను జేయు రెండవ శక్తి ఆ పాత మధురమైన గానము. సదస్యులను బొమ్మలవలెచేయు నై పుణ్యమునందు గానము కథక సమ ప్రతిభ కల్గిన సహారి. ఈ కథాగానములు రెండుసు ఆలాపన¹ ప్రథాన ములే. మానవునకు ఆనందభిక్ష పెట్టిన మొదటి జంట కవులు ఈ కథాగానములు.

1. ఆలాపన-మాట; రాగము.

మానవుడు ఏకంచునందు ఆనందాన్మేషణా తత్పరు డై నాండో లంచామ్ కంచేవరులు పుట్టివేండ్రు. మానవునకు ఆనందాన్మేషణ పుట్టుకతో వచ్చు బుద్ధి. ఇక ఆనందప్రియుడై న మానవునకు కథాగానములు మొదటి చుట్టుములు కదా. కనుక ప్రతి జాతిలో ఏదో ఒక దూషణులో ఈ గాన రూప్తులు కథాకథన పద్ధతి పుట్టక తప్పుడు. వాని నామములు భేదింపవచ్చును. ఆభ్యాస విధానము భేదింపవచ్చును. పుట్టుట మాత్రము తప్పుడు.

ఈ గాన రూప్తుమైన ఆభ్యాస పద్ధతి వేదకాలమునందే శీజ ప్రాయముగా నుండి, జతివోసిక యుగమునందు బాగుగా ప్రస్తరించినదని ఓమస్తుల ఓశ్చాంప్రవు. పశలప్పల రామాయణ గానము విమర్శకులు నూపించు మొదటి యుదాహరణము. ఇంతే కాదు. ప్రాచీన కాలమునందు సత్రతయాగములలో¹ హరికథాగానములు, సామూహిక భజనలు జరుగుచుండెడివని తెలియుచున్నది. సామూహిక భజనలమీపకన్న హరికథా గానములైపై ప్రజలు ఆస్తుక్కి చూచివారట. దానికి రాయణను భానులందు హరికథలినుందున్న కథాపటుత్వము లేకపోవుటయే.

సరస్వతీశ్రీ పుట్టపత్రి నారాయణాచార్యులుగారు
“నారద హనుమదాదులు హరికథకులుగా పురాణ యుగమున ప్రసిద్ధికి వచ్చిరనిపించుసు. శ్రీ మద్భాగవతమునందు హరికథల విషయమున కొంత చర్చ యున్నది. కనుక హరికథా ప్రసంగము నాట్యచిహ్నాటియి కాదు. లాచిచాలప్రాచీనమైనది”² అని హరికథల ప్రాచీనతకు. ప్రమాణములు చూపింప ప్రయత్నించిరి.

2. శ్రీ పుట్టపత్రి నారాయణాచార్యులుగారు ప్రాసిన “భారతీయ సంస్కృతి-హరికథలు” ఈ వ్యాసముకల ఏదవ తరగతి ఉపవాచకము కష్టపడి సంపాదించి నాకందించిన మిత్రులు శ్రీ పుత్రిచెర్ల సుబ్యరావుగారు.

ఇట్లు హరికథయొక్క ప్రస్తుతి అతి ప్రాచీన కాలమునుండి కలదని తెలియుచున్నది. కానీ యింతవఱకుగల హరికథా నామ ప్రసంగము ఒక ప్రక్రియా భేదముగా మాత్రము కాదు హరికథయనగా కేవలము విష్ణు సంబంధమైన కథయని మాత్రమే.

హరికథను ఒక ప్రక్రియగా టీర్చిచ్చిన గ్రామ మధ్యయుగము నందలి మహారాష్ట్రాలచి. శివాచీ ప్రసుపుర్ణా గురుతుల్యాడు సమ కాలిందునైన సమర్థ రామదాసస్తోష్టు, హరికథలకు చెప్పేడివాడు. ఈ సమర్థ రామదాసస్తోష్టు హరికథలకు ధక్కికి ప్రాధాస్త్రమీయవడెనని ప్రచారం చేసిన గవర్షిట్టడు. ‘దాసబోధ’ యను గ్రంథమునందు హరికథకునసు సులభముగ మోతము కల్పినని ప్రకటించి హరికథకును ఉత్తమమైన స్థానమిచ్చిన వాడు. పురాణాకంతె హరికథ గ్రంథమని నిర్ణయించి హరికథకు ఒక ప్రత్యేకమైన స్థానమును కల్పించిన హరికథాప్రాప్తయుడు సమర్థ రామదాసస్తోష్టమి. సమర్థ రామదాసస్తోష్టమియే కాక, ఈ కాలము నందే మోరోపంతు, వామన పండితుడు, రుక్మిరాము (తుకోబా) మొదలైన ప్రసిద్ధ హరికథకులు మహారాష్ట్రాలు దేశమున ఎందటో కలరు. తుక్కారాహు శక్తి సామర్థ్యములను గూర్చి, హరికథలను గూర్చి లోకమునందెన్నియో కథలు ప్రచారానిందున్నవి కదా!

ఈ విధముగ నిష్పటికి తెలిసినంతవఱపు హరికథా ప్రక్రియలు ఆద్యాలు మహారాష్ట్రాలే. కానీ దేశు ల్యాంఫ్రెంచ్ నందున్న హరికథకు మహారాష్ట్రాల హరికథాకు కొంతఁఁ నేనుడి. మహారాష్ట్రాలు ఈ ప్రక్రియకు వైట్రిన్ కేరు ‘అథఃగ్రంథః’. ఈ అంగసులందు ‘వోవీ’ వృత్తముల ప్రాధాన్యముగువ. కథా ప్రారంభమునకు ముందు పాండిత్య ప్రక్కలకపుర్ణైన చెద్దుచుద్ద చీకులుయుడును. ప్రథాన కథకు ఈ పీరికము సంబంధము తమ్మువ. ఉక్కిబ్బాన వై చాగ్యసంబంధములైన

అనేక విషయములకు ఈ పీతిక ఒక చర్చ వేదిక. ఈ అభంగము లందు శాస్త్రియు సంగీతనుసకంత ప్రాధాన్యములేదు. కనుక కడుడు స్వరశాస్త్ర నిష్టాతుడు కానక్కులులేదు. పాదుటరు చక్కని స్వరమున్న వాడైన చాలును. నృత్యప్రస్తుతియే లుండరు. సమయాచిత అభినయము మాత్రమే చాలును. ఇవి పదునేడవ శతాబ్దము నాటి మహారాష్ట్రీల అభంగముల స్థాల లక్షణములు.

మహారాష్ట్రీ దేశమునుగాని పదునేడవ శతాబ్దమున ఈ ప్రక్రియ దక్షిణ దేశమునకు దిగుమణియైనది. “భిండ దేశమునుగా హంకథా కాలమేపము దిగిపచ్చట 17వ శతాబ్దిలో నటు కర్రాటుకము నిటు తంబాపురాంధ్ర నాయక రాజ్యమును మహారాష్ట్రీల కై వస్తువైన తరువాతనే యనితోచును”³. అను ఊహా అభిప్రాయ భేదమునకు అవకాశము లేనిది.

కాని చిత్రము. మహారాష్ట్రీ ప్రభువులు ఆంధ్రదేశపునందు ఎక్కువగా ఆదరించిన ప్రక్రియ యడగానము. వారు అభంగములు తెనుగున ప్రాయించినట్లు సాక్ష్యములులేవు. మహారాష్ట్రీలు యడగానముల నాదరించుటకు కొన్ని కారణములున్నవి. ఈ యక్కగానము వారి అభంగమువలె గానరూపమైన ఆభ్యాసమై యుండుట; అభంగమునందు లేని వేషధారణము యడగానము నందుండి రూపకలక్షణము కూడ ఇతపడుట; అభంగమునందు అన్ని పాత్రలను ఒక్కడే అభినంచు కష్టముండ యడగానమునందు ఒక్కొక్క పాత్రను ఒక్కొక్కుడు గ్రహించి నటించు సుకరమైన అవకాశముండుట మొదలగునవి ప్రధాన కారణములు.

మహారాష్ట్రీల అఖంగనుల ప్రభావముచే తమిళ కన్నడ దేశములందు కూడ ఈ ప్రక్రియ పేరు మార్పుకొని అవతరించినది. తమిళవున 'కాలషైపము' కన్నడపున "హరికథా కాలషైపము" అను నామకరణములతో ప్రచేంచినది. తమిళులు మహారాష్ట్రీల కన్న సంగీతముపై 'మోజు' ఎంగ్గు వ. ఆ కారణముచే తమిళుల కాల షైపములందు మహారాష్ట్రీల అఖంగముల కుంచె సంగీతపు పాలు ఎక్కువైనది. తమిళుల కాలషైపమునందు కథ డెప్పువానికి తోదుగా సహాయ గాయకులుందురు. ఇది కాలషైపమునందలి క్రొత్తవిశేషము ఈ తమిళ కాలషైప లడుణాలే దాదా, కన్నడ హరికథా కాల షైపమునందు చేరిపవి. మహారాష్ట్రీల అఖంగమునందు గాని, తమిళుల కాలషైపమునందుకాని కన్నడుల హరికథా కాలషైపమునందు కాని నృత్య ప్రాధాన్యము లేదు.

ఈ ప్రక్రియ పందొమ్మిదవ శతాబ్దిపు ఉత్తరార్థమున తెలుగు దేశముపై అదుగుపెట్టినది. మహారాష్ట్రీ ప్రఫువులు ఈ ప్రక్రియను ఆదరింపకపోయినను ఆ ప్రఫువులతో ఎందఱో మహారాష్ట్రీ పండితులు తెలుగు దేశమును వచ్చి స్థిరపడిరి. వారు క్రమముగా తెలుగు నేర్పుకొని తెలుగు పండితులు కూడనైరి. ఇట్టి తెలుగు నేర్చిన ఆంధ్రేతరులు అక్కడక్కడ చెదురు మదురుగా ఆంధ్రదేశములో తెలుగులో హరికథలను డెప్పుటు ప్రారంభించిరి. నీరి హరికథలందు మహారాష్ట్రీల అఖంగముల ప్రభావము, తమిళుల కాలషైప ప్రభావము కన్నడు చుండిచి. అఖంగములందు వనె 'వోలి' నృత్యములు, సుదీర్ఘములైన పీతికలుండిచి. కాలషైపములందువలె సంగీతప్రాధాన్యముండెడిది. నీరిని బూది డెలుగువారు కూడ మొదలు పెట్టిరి. ఇట్టి వారిలో సుదర్శనదామగారు ఒకరు⁴. నీరు "ఏచేలో పాభాయి

4. ముబుగాపు కృష్ణదామగారి "మృవంగ వాన్యబోధిని" -పుట-25.26.

నము, కగ్గ చరిత్ర"లను హరికథలను చెప్పిరి. రాయల్సీమయందలి అనంతపూర్ మండలములలోని హిందుసుర వాస్తవ్యులైన శ్రీ బాగేపల్లి అనంతరామా చార్యులుగారు మరియెకరు. వీరు చంద్రహస్య చరిత్రము, సాచేలోహాగ్యసవు, అనసూయా చరిత్రము, సావిత్రీ చరిత్రము, సుఖద్రాం పరిణయము, శక్తిరేఖా పరిణయము, మూడు న్నర వ్ల్రేసు మొదలను హరికథలను ప్రాణి చెప్పిరి. వీరు హరికథలను యడగానములని పేరొక్కన్న వారిలో అనంతరామాచార్యులుగారు ఆద్యలు.

ఇట్లు తెలుగు దేశమున తెలుగువారు కూడ అక్కడక్కడ హరికథలు చెప్పాట ప్రారంభించినసు, పంచోల్మిలైదవ శతాబ్దాశ్రీ టుత్తరాధులు వలఁ తవిత కన్నడదేశముల సుమారి హరికథలు తెలుగు దేశమునకు వచ్చి హరికథలు చెప్పి వెళ్లచుండెడివారు.

శ్రీ బాగేపల్లి అనంతరామాచార్యులుగారికి శ్రీ నారాయణదాసుగారు ఇంచుమించు సమకాలికులు. కనుక నారాయణదాసుగారు హరికథా రంగసున ప్రవేశించు నాటికే ఆంధ్ర దేశమున హరికథా ప్రక్రియ కలదు. హరిదాసులు కలను. హరికథా గ్రంథకర్తలు కలరు. ఇక మరి నారాయణదాసుగారు హరికథా ప్రక్రియకు ఎట్లు ఆద్యలు? ఏరిపట్లు హరికథా పితామహ బిరుదమెట్లు సార్థకము?

దీని కొక్కాశే సమాధానము. హరికథా ప్రక్రియను అనేక విధముల అభివృద్ధిచేసి దాని బవలక ప్రచారపూనాదు కార్పులైన మహాపురుషులు దాసుగారు. అస్థిపంజరముగా నున్న హరికథా ప్రక్రియను సమాంసలముగా టిప్పిడి ప్రాణ ప్రతిష్ఠచేసి ఆంధ్రదేశమంతటను ఉత్సవములు చేయించిన భాగ్యతి దాసుగారిది. కనుక ఈ ప్రక్రియను ప్రథాస ప్రచారకాదుగా ఉండుదు సార్థకం. ప్రచార

కులకు పితామహస్థానవిమృటు సాహిత్య లోచాచారమేకదా. తిక్క నచు పుండు కవులున్నను తిక్కను కవిబ్రహ్మాయని యనుటలేదా? పెద్దను, పూర్వము, తెలుగు కవిత యున్నసా పెద్దనను ఆంధ్ర కవితా పితామహుడనుట లేదా?

దాసుగారు హరికథా రంగమున ప్రవేశించు వఱకున్న హరి కథల వ్యక్తాలలు దాసుగారుకి పూర్వమునందున్న చాగిత్రిక పూర్వ రంగమేకాని దాసుగారి హరికథా జీవితమునకు మాత్రము పూర్వ రంగము కాదు. దాసుగారిపై ఈ పూర్వ హరికథల ప్రభావము విస మంత్రి నను లేదు. దాసుగారు హరికథా లనుట, కారణములు మూడు. వారి స్వాధావ లయణమైన సుగీర్చ ప్రయుత్యము మొదటి కారణము. ఇది ఆంతరంగికమైన ఆ జన్మ సిద్ధమైన కారణము. దాసు గారు విద్యార్థిగా నున్నప్పుడు విజయసగరం నందు యడగాన ప్రదర్శనము లెచ్చువగా ఒనుగుచుండిని ఇవి చూచిస్తదు నాట్య ముపై లభినయముపై ఇసక్కి పెంచ్చినది ఇంటి ది ది ది కారణము. విజయసగరమునుదే ఒప్పున్నాన్ని సాముడు లుసు దాడ్రిలాంత్రుదు ద్రువ చరిత్ర హరికథాను ఇడుడు పాడుడు ఒప్పుసుబూచి దాసు గాయ, సుగీత సాహిత్య స్పృశ్యమంచ హరికథ స రైన ప్రప్రియ యని నిర్ణయము చేసికొని హరిదాసుగా మారించి. ఇది మూడవ కారణము. ముఖ్యకారణము.

హరికథలు

శ్రీదిశ్టు నారాయణదాసుగారనగనే వారిని ప్రత్యుధుగుగా నెరుగని వారికి గూడ వెంటనే న్యూరించు విషయము హరికథ. దానికి ప్రధాన కారణముదా సుగారు అరువది సంవత్సరములు కొన్నివేల సారులు హరికథలు చెప్పటయే. దాసుగారు హరికథలు చెప్పట ప్రారంభించినది మొదలుగా వారు వ్రాసిన హరికథలనే చెప్పిరి. అన్ని సారులు చెప్పిన హరికథలనే మరల మరల చెప్పమండ ప్రజలకు విసువు పుట్టలేదా? విసువు పుట్టలేదు సరికదా, టిక్కట్టు పెట్టినను అందకప్రజలు లిగి వెళ్లిన సందర్భములనేకము. దాసుగారి ప్రతిఖ అటువంటిది.

వారు కేవలము పుస్తకమును వర్లించెడి హరిదాసుకాదు. ఒకే హరికథ ఖిన్నఖిన్న ప్రదేశములలో ప్రోత్సహముబట్టి సంగీత సభగనో సాహిత్య సభగనో, శాస్త్రానుగస్తో మంరుచుండిపేడి. సభముబట్టి సంగీత విచార్యాములుగ, వృత్తాక్షరకళా ముద్రిజ్ఞాలుగు మహాపూర్వు కళా మర్గజ్ఞాలుగ, సాహితీ వేత్తలుగు మహాసాహితీ వేత్తలుగ దర్శన మిచ్చిన సర్వకళా స్వరూపులు. సర్వజ్ఞ సార్వభౌములు.

హరికథకు గజైకట్టుటవరకు దాసుగారు కేవలము హరిదాసు. గజైకట్టిన తరువార ఆయన హరిదాసు కాదు. కొంతసేపు మహాజ్ఞాను తరువార ఆయన హరిదాసు. కొంతసేపు మహాసాయను తరువార ఆయన హరిదాసు. కొంతసేపు మహాసాయను తరువార ఆయన హరిదాసు. కొంతసేపు మహాసాయను తరువార ఆయన హరిదాసు.

సుఖ నవ్యంను విచూమసుడు. అదియిది యనేల? సథాభిరుచిని బట్టి
యేదైన కాగల మూర్తిభూత సకల కళాసూధారి.

దాసుగారి ప్రతిథ ప్రధానముగ వ్యక్తి నిష్పత్తు. గ్రంథసిష్టము
కాదు. అనంతముఖ ప్రష్టాప్రభావితమైన దాసుగారి హరికథాకథన
శక్తిని నామమాత్రాధారములైన వారి హరికథా గ్రంథములతో
ఊహించుట అసుభూతిని నిర్వచింపబోపుటవలె సులభ విషయము
కాదు. అట్లని వ్యధ ప్రముత్తము కాదు. హరిశక్తిలో ఏకదేశ
మనియే సారాంశము.

దాసుగారు వ్రాసిన హరికథలు పదునాలుగు. 1. ద్రువ
చరిత్రము 2. అంబరీష చరిత్రము. 3. గణేంద్ర మోత్తము.
4. మార్కోండయ చరిత్ర 5. రుక్మిణీకల్యాణము. 6 హరిశ్చంద్రో
పంఖ్యసము. 7. ప్రశ్నావ చరిత్ర 8. శీహమైచరిత్రము. 9. సాంప్రీ
చరిత్రము 10. యథార్థ రామాయణము. 11. గౌరవు పెండి
12. జానకీ శపథము. 13. గోవర్ధనోద్ధారము. 14. శ్రీహరి కథా
మృతము.

వస్తుగ్రహణము

దాసుగారి హరికథలన్నియు ప్రసిద్ధములైన పురాణేతి
వృత్తములే. రామాయణ, భారత, భాగవతములనుండి, ఇతర
పురాణములనుండి గ్రహింపబడినవే.

రామాయణ హరికథలు: యథార్థ రామాయణము, జానకీ
శపథము రావరాయణ హంకథు యుథార్థ రామాయణము వాల్మీకి
రావరాయణ బాలకాండము నుండి యుద్ధకాండము వరకు గలకథ.
ఇటి వాస్తవసూన్మాద, శ్రీరామాయణ, సీతాకంచ్యాణము, పాదుకా

పట్టాభిపేకణా, రామాసుగ్రీవుమైగా, హానుమణ్ణగోచరణ, సామ్రాజ్య సీదియను ఆఱు హరికథల సంపుటి. వార్లైక్ షడధ్యాయాకి రాసు గారి భాష్యము యథార్థరామాయణము. జానకీ శపథము రామాయణము నందలి ఉత్తరకాండ కథ.

భారత హరికథలు: భీష్మచరిత్రము, సావిత్రీచరిత్ర భారత హరికథలు.

భాగవత హరికథలు: దానుగారి హరికథలలో భాగవత హరికథలెక్కువ. ద్రువ చరిత్రము, అంబరిష చరిత్రము, గణేంద్ర మోతము, రుక్మిణీ కల్యాణము, ప్రష్న చరిత్రము, గోవర్ధనోద్ధారము, శ్రీహరికథామృతము, భాగవర హరికథలు. వీనిలో గోవర్ధనోద్ధారము ప్రసువచరిత్రము ల్యాపలేదు. శ్రీహరికథామృతము సంస్కృతహరికథ. తక్కిన వనిన్నయు చెయిగు హరికథలు. శ్రీహరి కథామృతము శ్రీకశ్మిజననము, పిత్రబంధవిమోచనము, ధర్మ సంస్కారము అను మూడు హరికథల సంపుటి.

పురాణ హరికథలు: మారేక్యండేయ చరిత్ర, గౌరపుషెండ్లి హరిశ్చంద్రోపాభ్యావము ఇతర పురాణముల నుండి గ్రహించిన హరికథలు. మారేక్యండేయ చరిత్ర మాఘ పురాణము నందలికథ. భాగవతకథకాదు. గౌరపుషెండ్లి ఉచ్చవచ్చిర్మట్లుగా కల్పించిన కల్పితకథ. కాళిదాస కుమారసంభవ కథ కాదు. హరిశ్చంద్రోపాభ్యావము గౌరన హరింద్రోపాభ్యావ కథానుసరణము.

రచనోదైశము

దానుగారు ఈ హరికథలను పాండిత్య ప్రదర్శనము కొరకు ప్రాయిలేదు. ప్రజలు ఆస్తీక్య బుద్ధి కల్పించుటకు, ధర్మబోధ

చేయటకు ప్రాసినవి. ఆటపాటలలో అనందము కల్గించుచునే తన జాతికి ఉత్తమ సందేశము నందించుట దాసుగారి ఛేయము. ఆ కారణము చేసినే వారి సారికింట ఉపోష్టుత ప్రాయములైన నీచ్యుప దేశములందును.

అంకితములు

పీరి పదునాలుగు హరికథలలో రెండు లభ్యములు కావుకథా!
మగిలిన వానిలో యథార్థరామాముణ్ణు, హరిశ్చంద్రోపాధ్యానము
తప్ప తక్కినవనిన్న రు భగవత్ తెఱసుణు. గూధార్థరామాయణము
భార్యమును, హరిశ్చంద్రోపాధ్యాపకు తల్లి దంపుంచును అంకితములు

ఇతరుల పద్యములు:-

పీరి హరికథలలో ఇతరుల రచన కలసిన హరికథ ఒక్క ధ్రువ చరిత్ర మాత్రమే. ఇది వారి మెంట్లునెుపటి హరికథ. దీనిలో పీరి పద్యములలో పాటు కొంధాప్పుడ నివాసియగు శ్రీ దుర్గా ప్రపణయ్యి గారి పద్యములు, భాగవత పద్యములు కూడ నున్నాయి.

గ్రంథ నామములు:-

దాసుగారు వారి హరికథలకు పెట్టిన నామములన్నియు ప్రవధానముగా కథా సూచకములు. ఇది సాధారణ పద్ధతి. కాని యథార్థ రామాయణము, బానకే శవధము అను నామములు కొంత ఆశ్చర్యమును కల్గించు నామములు. యథార్థరామాయణము నందు అవాలీకన్మార్పిన కల్పనలు, అన్యధామూలకములైన అంశము

1. దాసుగారి అముద్రిత స్వియ చరిత్ర.

టెన్నియో యున్నవి. అధ్యాత్మరామాంసమం, పద్మసురాంసమం, తులసీ రామాయణమునుడలి యికము టెన్నియో దీనిలో చోటు చేసికొన్నవి.

ఇప్పుడు మనకు లభించుచున్న వాల్మీకి రామాయణమునందెన్నియో ప్రముఖులున్నవని దాసుగాం నిర్వితాభిప్రాయము. వాల్మీకి రామాయణ కథను గూర్చి సుమారు నూరు సందేహములను పీఠికలో సూచించిరి. వాల్మీకి యథార్థముగానిట్లు ప్రాసి ఉండునని భావించి ప్రాసినకథ యథార్థరామాయణ హరికథ.

ఇక జానకీ శపథనామ విషయము. ఈ హరికథలో జానకిచేసిన శపథము దాసుగారి కల్పనము. అందువలన నీట్లు నామకరణము చేసిరి. అంతేకాదు మరియేక చమత్కారము గూడ నున్నది. జానకీ + శపథపు, జానకీశ + సాధాను లని రెండుపొదులుగ రామాయణ నామమువలె స్ఫురించును రాపరాయణ నామమును రామ + అయినము, రామ + అయినము అని విభజింప వచ్చును గదా.

అంతర్విషణులు:-

సామాన్యముగ హరికథలను ఒక్క దినమునందు చెప్పటకు వీలుగా ప్రాయమందురు. అందువలన హరికథలందు ఆశ్వాసము, అధ్యాయపు, మొపలగు లాచర్చెస్ట్ జనమాల ఆవసరంగాండడు. దాసుగారు కూడ నెక్కువ హరికథలక్ష్మీ ప్రాసిరి. కాని కొన్నింటిలో అంతర్విషణులు చేసిా. కొన్నింటిలో లాచర్చెస్ట్ జనములు సూచించిరి. యథార్థరామాయణాలు అటు ప్రశ్నేక కథలుగ, శ్రీహరి కథామృతమును మూడు ప్రశ్నేక కథలుగ వారే కథామృతములైన నామకరణపులతో ప్రపాఠించిరి. టీష్ట్రె చెర్రెతలో, పూళ్చుప్రదోషాస్త్రములో, జానకీ శపథములోనిట్లు నామములతో విభజనము లేదుకాని

విభజన సూచనములున్నవి. శీఘ్రచరిత్ర, జానకీ శప్థములందు ఈ విభజనాలు మూడు సారులు, హరిష్చంద్రోపాశ్వనాలోనాలుగు సారులు కన్నదును. కథ మధ్యలో క్రైష్ణిస్తుని వచ్చట, ఆ స్తుత్యి నంతరము 'అవధరింపును' అని వచ్చట పీరి సూచన విధానము.

యథార్థ రామాయణమునందు భాగములకు 'ఆశ్వాశము' లనియు, శ్రీహరికథామృతమునందు 'విందుశ్రుతి' లనియు నామకరణము చేసిరి. శ్రీహరికథామృత మందలి ఒకొక్క భాగము ఒకొక్క అమృత బిందువని నారాయణదాస హృదయము.

విశ్వాస రచనలు:-

విశ్వాస రచనలనగా కొన్ని విశ్వాసములతో చేసిన రచనలు. దాసుగారు పీశ్వాసములతో చేసిన రచనలు దొడు. యథార్థరామాయణాలు, సాధిత్రీ చరిత్రము. దాసుగారి కార్యానుగు లట్టి గైనరసమైగారికి రామాయణమన్న ముగ్గువ యొగ్గువ. లట్టిగైనరసమైగారి మరణానంపరము దాసుగారు ఆమె ఆశ్వాశంత్రిక్క చేసిన రచనము, యథార్థరామాయణము. ఈ యథార్థరామాయణ కృతి ఆమెకే అంకితము. ఇది యొక విశ్వాస రచన. ఒక సావిత్రీచరిత్ర విషయము సావిత్రీ చరిత్రము ప్రాయము వఱకు దాసుగారికి సంతానము లేదు. దాసుగారి తల్లి యైన చదువులప్పు "హాండా! సాధిత్రీ చరిత్రము ప్రాయము. నీకు సంతానము కల్గును" అని చెప్పగా దాసుగారు సావిత్రీ చరిత్రమును ప్రాసిరి. ఇది ప్రాసిన ఒక సంవత్సరమునకే దాసుగారికి సుప్రితి జన్మించినది. దాసుగారు ఆ పిల్లలు సావిత్రీ యను పేరు పెట్టిరి. ఇది రెండవ విశ్వాస రచన.

భాష:-

అభిప్రాయ ప్రకటన సాధనములలో ఉత్తమోత్తమైనది ఇందు. ఈ భాషను ఏకపచ్చిగనేలడివాడు కవి. ఒక కులసతియే తన

పరిచెంత విభిన్న సంస్కృతులలో చాఁగా, శూతగా, మిల్గా ఎట్లు
ప్రవర్తించునో, అట్టే కవితా లతాంగి కూడ కవిచెంత ఖాప భారము
ను తగిన సడకలతో, అంచురములతో కై ప్రపంచము ప్రదర్శించుచు
ప్రవర్తించును. ప్రతిప్రవర్తన గుణ సౌందర్యాలతో పాటు సౌందర్య
గుణము కూడ నూడే వర్ష ద్యుటు లధికారముగా స్వాప్నిసమగునో
అట్టే భాషమూడ లభ్యము కూలితో పాటు రోక వ్యాపయాకర్మణ
లభ్యము కూడ కల్పియాన్ని పాతులు పూర్తిలవు కనిపించుంగు
దురు. దాసుగారి హాసురు భాషం విలాసిని ప్రతిందన ప్రదర్శింపు
భవముచే ఈ శక్తుల నెప్పుడో గడించుకొన్నది.

దాసుగారి హరికథలు మూడు రకముల భాషలతో నున్నాయి. సంస్కృతము, వాటు లెనుగు (అన్న) లెనుగు, మిశ్రభాష. శ్రీహరి కథామృతము సంస్కృతమునందు, గోబింద్రీ ఎండు లెనుగు నందు వ్రాయబడేన హరికథలు. తక్కిన వన్నిటము మిశ్ర భాషా హరి కథలు మిశ్రభాష తత్త్వము, తద్వావములతో గూడిన భాష. దాసు గారి వాటు లెనుగు తద్వావములు కూడలేని శుద్ధదేశ్యభాష.

దాసుగారికత్వంత ప్రీతికరమైన నాటు తెనుగు భాష ఎట్టుం
డునో తెలిసికొనుటకు ఒక్క ఉదాహరణసునైన స్వచ్ఛించుట
న్యాయము. గౌరప్ప కెర్రిగో చౌక్కి పుస్తకాలు నుద్దేచి పరిగ్పన
విధము—

ಅಲರು ವಿಲ್ಲುನಿ ತಿಮುರದಚಿನ ನೀ ಕಾಡು

ದಾಂಡಿವೆ ಗೋರಿಗ ತಗುಲದೆಮು !

గదును ఓ త్తరి బూటకపుమాట నమ్మెట

తగవు కాదని పాటి తప్పేదేము !

చదలేఱు నా యేర లెదురయి నిన్నన
బిగి కంగటన్ గ్రుచ్చి విదువదేమో !

నా మంచి తలిదంద్రులే మరి నీవెడ
వాలకమున కొప్ప జాలరేము !

నిన్ను గానక నులియైన నిల్యనోప
మంచి పోసీకు ననబ్రతికించువడిగ
వల జాలము ? నన్నుక సేలుకొనుము
కడలి మిసిమితాల్ప ! కను మంగమొలవేల్ప !

దామగారికిష్టమైన సీమ చ్చులాం ఉచ్చిర్చ వారికి గౌరప్ప
పెండ్లి 'కుదురు'లో (పీరిక) ఎట్లు తర్క సహితముగా సమాధాన
మిచ్చికి తెలిసికొనుట ఆవశ్యకము.

“తమ సీమ పలుక్కపరును నిల్యకొనుతగు చదువరులు తమ
వారి చెంగటన్నమ తేట నాటు పలుక్కాడప్ప క్రాతల న్వరించుకొని
యెరువు తెచ్చుకొన్న వచ్చిరాని లాటి యంట పాట మాట మీటల
నోటు స్వల్పనోదుదురు—నిక్కుమగు తొంగు వాడలువ యేసనాగు
దునా-ంగారుబుట్టు వెవ్వడ్డెన తట విడ్డకు మలకపోలికనుండఁ
గోరునా-ఎవ్వని మట్టునపు వాడే ద్యుక్కు యెపని కొప్పవానిది-
పర్మమైనవాడు లాటి వానివలె వాలకము వేయసీయకొనునా-
యెదిరికినొంగునా-తనకుదోచినట్టు పాడియాడి క్రాత కూతల
నైఱమేర్చుకొన్నాని తైవారు త్రోపఃప్రోక్కుర్యా- ఏ సీమవారి
కాసీమన్నాంతి సాటిసుషుష వాసుకలోనాప్ప యంట పాట మాట
పీట మెలచులో జ్యైనిస్టు-ఎప్పి వాటులు వారిషెపరి నడపడికలు
వారిపే సీమ పలుక్క లాసీమ వారలకింపు”.

సంగీతము

హరికథలందు సంగీతమునకు ప్రాధాన్యమేక్కువ. హరికథలను రచించువారికి సంగీత శాస్త్ర ప్రశ్నేశవుండి లీరవలెను. దాను గారు మహా సంగీత విద్యాంసులు. “లయబ్రహ్మ, పంచముభి పర మేళ్వురుదు” మొదలగు విరుద్ధాలు కలవారు. పీరికి సాహిత్యము నందెతటి వైదుష్యపుర్ణదో సంగీతమునుదు కూడ నందై దుష్యమున్నది. సంగీత సాహిత్యపాఠాలు రెండుసు దానుగారికి రెండు నేత్రములు. వానిపై హారికి వాచువడిణ వృత్తాన్నివాచు కూడ లేదు. రెండును వామ నేత్రములే, రెండును దడిణ నేత్రములే.

పీరి హరికథలన్నియు స్వర సరస్వతీ స్వరూపములు. ప్రాణి హరికథయందు వారు ప్రాణిన కీర్తనలు మొదట రాగములను, తాళములను, గతులను ప్రాణినారు. అట్లు సూచించుటపు కారణములు రెండు. దానుగారు క్రొత్తక్రొత్త రాగములనేకము ప్రాణిరి. విద్యాంసులడః ఈ రాగాల సూచనపాఠము కొంత శ్రమ తప్పను. దానితోపాటు దానుగారి పరిశ్రమ కూడ తెలియును. ఇది యొక కారణము తెలియని వాను హరికథలు ఇచ్చవచ్చినట్లు పాడి పాడుచేయుదును. ఈ సూచనము వలన పాడుచేయుటసు అవ కాళములేదు. ఇది మటియొక కారణము.

ఇక పీరి హరికథలన్నియు నొకయెత్తు. జానకీ శప్థమొక యెత్తు. ఇది దానుగారి స్వర సస్వతీ సర్వాశలటో సాధాతంగ్రముందినకృతి దీనిలో ప్రతికీర్తనకు స్వరము కూడ ప్రాణిరి.

కలగదా-రూపక తాళము

ప॥నీ ధ ప ధా పా రీ - గ ప గ ర రీ సా॥నీ॥
శ్రీ గణనా ధా - క్షితి బు ధ యూ ధా॥శ్రీ॥

అ॥ నీస రిసనీ సనీ ధ - వధ గా వధ పా॥నీ॥

నా గభూ షథ క్తపోష - నగ జా త త నయా॥ప్రీ॥

మిత్రము॥గా వ ధ నీ సా రి నీ - సా ని ధ పా నీ ధా పా

బా గు గ నీపాదంబుల్ - బ ట్టి తి వి ఫేన్నశుండా

సా పా సా ని ధ పా ని ధ - పా గా రి గ రి పా గా రి॥నీ॥

యోగీంద్ర మ్తుత సద్గుణ - యోగం గా ధ ర బాలక॥ప్రీ॥

ఈక సావిత్రీ చరిత్రమునందు ఒక చమత్కారము చేసిరి. అన్ని క్రూరులఁడు చివర ఆ క్రూరు ఏరాగమాలో పాడపణెనో, ఆ రాగము పేరు కూడ వచ్చునట్లు వ్రాసిరి.

పురాణ ధోరణి

దామదారి హరికథలలోని ఇతివృత్తములన్నియు పురాణ వాసనలచే గుబంధించునట్టినే. కథన విధానపాఠమందు కూడ కొన్ని హరికథలలో పురాణ ధోరణిని ప్రవేశపెట్టిరి. సంస్కృత హరికథ యగు శ్రీహరి కథామృతమును, తెనుగుపాతి కథయగు గాంద్ర మోతమును సుకమహార్థి పరీక్షిత్తునకు జెప్పినట్లు వ్రాసిరి.

కల్పనలు

కల్పనలు కవి ప్రతిభకు ప్రత్యక్ష ప్రమాణములు. కవి శక్తికి కొలత బద్దలు. వోఱుగు ర్షోట్టబడిన ప్రాత నగెలు క్రొత్త నగలవలె తథతథ లాడిసట్లు, క్రొత్తక్రొత్తకల్పనలతో సిత్కుసు మసుపరిచితము తైన ప్రారపిషయములేక్రొత్తక్రొత్త రాంతులతో ప్రకాశించును. శబ్ద బ్రహ్మము నుపాసించు కవిబ్రహ్మలకిది బ్రహ్మ విద్యరాదు. సాధారణ విషయము. కవియసు బిరుద ప్రదానముచేయు విషయము. కాని కవి బ్రహ్మ సృష్టికి, బ్రహ్మ సృష్టికి సొకథేరున్నది. బ్రహ్మ సృష్టిలో

ముందు కాంతి దాని వెనుక శబ్దము పరువులెత్తును. కవిబ్రహ్మ సృష్టిలో ముందు శబ్దము తరువాత కాంతి పరువులెత్తును.

దాసుగారి లేఖని కల్పనలకు కల్పవృత్తము “నిన్నటి యాపిరే నేడు ప్రేపు స్తోత్రము” వ్రాసినదే వ్రాయట దాసుగారి కిష్టము లేనిపని. అందులకే దాసుగారు వారి కథలందెన్నియో కల్పనలు చేసిరి.

అంబరీష చరిత్రమునందు విష్ణు చక్రము దుర్మాణ మహార్షి వెట్టుబడి తప్పుమగా, దాసికి ఉయముల్ని మహార్షి పోరిని, పుచ్ఛేష్టిల్ని, పక్షాశ్చ్యాంతిని కప్పాడేదును తరువాత ప కషాయాంధుని శరపూడేదును. ఈ సందర్భమున దాసుగారు ఒక కల్పనము చేసిరి.

దుర్మాణ మహార్షి వారిని శరణవేదగా, ఇంద్రుడు తాను గోవర్ధన్ ప్రధారణ వృత్తాంతములో భంగమొండిన ఉదంతమును; చతుర్ముగ్గులు తాను గోసాలు, గోపాలును మాయవెనునరించి యవమానము పాలయిన సందర్భమును; శివుడు తాను జగన్మహిసీ ఘుట్టపున మోసపేలున్నాఫలముచోప్పి తమ శక్తినువైల్పుడింతరు. దాసుగారు చెప్పిన ఈ మూడు కథలు కాగవతాంతరాఘగవులే రాని ఈ కథలు సుధారిషి చగ్రత్రమాసును ఎల్లా సాబంధములేదు. ఈ కథలనిటు అాబరిషి కథలో సుధారిసి దాసుగారి లేగానియే

జానకీ శపథ హరికథలలో చివర జానకి శపథము చేయును. జానకి శపథము చేయట వాల్మీకి ఉత్తర కాండమునందున్న విషయమే. కాని ఉత్తరకాండములోని శపథమునకు, దాసుగారి జాపకీ శపథ పూర్వికథలోని శపథమును సంబంధమే లేదు. ఈ శపథము వీరి కల్పనమే. తాను చేసిన కల్పనవెంటనే స్ఫురించు టుటు ఇంసమహాక్షరి తన హాసురా, కూడా ప్రభిమయని పేరెట్లుకైప్పునో,

దాసుగారు కూడ తమ కల్పనము వెంటనే స్ఫురించుటకు వారి హరికథకు జానకీ శపథమని పేరు తెట్టిరి. దాసుగారి హరికథలోని అవాలీకమైన జానకీ శపథ మిది—

సురుచిరముగ నే సాధ్యానైన - చో నిపుడొక్క గడియలోన
కరువు దీర్ఘముకు హాయిగా - గురియించు గాత ప్రశ్నమ్యదువాన

ఈ జానకీ శపథమున చిన్న చిన్న కల్పన లింకను గొన్ని కలవు. అందులో లక్ష్మీయాదు పత్రమువై వ్రాసిన లేఖ యొకటి. రామపణి ఉరణ్ణములో అటుసిటు లిలిగి ఎ. దబడలికచే నిద్రించును అప్పుడు లక్ష్మీయాదు కలిసుగు రామాన్నార్థ సీతా నీచేదింపలేక, ఒక పత్రమువై వ్రాసి నిద్రించుచున్న సీత ప్రముఖ పడ్డవై చి రాజధాని కేగును. ఈ పత్రలేఖ కల్పనము దాసుగారి లేఖనీ జల్పనమే.

సీత తన తల్లియైన భూదేవి యొడిలోనికి చేరుట వాలీకము. హరికథలో దీని ప్రస్తావమ్యే లేదు. శపథానంతరము వర్ష ము కురియును. సీత పాతిప్రత్యము వెల్లడి యగును. సీతారాములు సుఖముగా నుందురు. ఈ సీతారాముల ప్రస్నమాగమము దాసుగారి కల్పనమే.

సావిత్రీ చరిత హరికథయాదు సావిత్రీ సర్వవంతుల ప్రణయమునకు శీజముగా ఒక స్వప్నమును వ్రాసిరి. “ఒక సుందరుడు - చేతిలో గంద్రగొడ్డలి-నెత్తివై గంప - ఉ గంపలో గూసలి హుద్దలైన తల్లి దండ్రులు - వారి కతడు సేవ చేయుట - అతడు సావిత్రిని ‘ప్రాణ నాయక్’ యని పిఱ్పుట - సావిత్రీ కూడ లతనిని ప్రాటేశ్వరు నిగ భావించుట” ఇవి కల విశేషములు. సావిత్రీ నిద్ర నుండి తేచి యతనినే వివాహమాదుటకు నిశ్చయించుకొనును. ఈ స్వప్న వృత్తాంతము దాసుగారి కల్పనమే.

గౌరవు పెండి యను అచ్చ తెనుగు హరికథలోని కథ యంతయు క్రొత్తదే. కాళిదాన కుమార సంభవ కథకాదు.

హిమవంతుడు అమరాక ప్రాప్తి యెట్లు కల్పనని కశ్యపుని ప్రశ్నించును సంతాన వంతుడైన తప్ప మోడును కలుగదని కశ్య పుదు సమాధానము చెప్పును. హిమవంతుడు సంతానార్థియై విష్ణు నును గూర్చి తపకాచేసును. విష్ణుప్రసాదమున ఒక సుప్రిక క్రూరు. ఆమెయే గౌరి. గౌరి శివుని గూర్చి భయంకర తపము చేయును. బ్రహ్మా పత్ర్యాడపై “ఇదే నింగ్రాక్షరి వివాహమాదును” అని చెప్పి తపము మాన్యించాడు. తనువాత శివుడు అసహాయైన వ్యాధుని వేణ ముతో గౌరిని జేరి ముక్కంటిగా భావించి తన్న వివాహమాదు” మును గౌరి ఆ ముదుసలిని చేసికంటిగ గ్రహించి తల్లిదంద్రుల అసుమతిపై వివాహమాదునని పరిచెను. అతడు అంగీకరింపక వాదించుండగా హిమవంతుడు మేనకతో నట్టావచ్చును. మేనకా హిమవంతులు కూడ వివాహమునకంగీకరించురు. శివుడు వెదలి పోపును. మరికొండ రాలమునపు శివుడు వెనుకటి మదుసలి చేసు ముతో వచ్చి “మిరిరుపును నన్న మోససు చేసితిరి. పెండియక్కర లేదని” కోపసూతో పోబోవుచుండ, గౌరి శివుని మెడలో విరిదండ వేయును. శివుడు అంగీకరించి మరల వెళ్లును. తరువాత ఒకసారి మొసలి వాత పణిన ఒక విష్పవాలుని గౌరి నన తపస్సుధారచోసి బ్రథి కించును. గౌరి మరల శపము ప్రారంభించును. శివుడు మరల ప్రత్యు తమై శపము మాన్యించి తల్లిదంద్రుల కడుం పంపును. రరువాత సీమవంతుడు వైశవోపేరుగా కెడ్లి యొర్పట్లు చేయించును. పెండికి సర్వదేవతలు వచ్చిరి. గౌరి యొపిలో ఒక పిల్లలవాడు కూరు చుండును. దేవతలు ఆ పిల్లలవానిపై ఆసుధపాలు పేయబోగా వారి చేతులు కొయ్యుబారి పోవును. వారు ఆ పిల్లలవాడు శస్తువు శిశ్చదని

గ్రహించి ఉమాభికు వేదుదును. తనువాత గౌరి మహేశుల కల్యాం
ణము అత్తివై భవముగా జరుగును ఇది కథాసారము

ఈ గౌరపు పెండ్లి హరికథలో ప్రసిద్ధ వృత్తములకు, ప్రసిద్ధ
రాగములకు కూడాక్రోత్తమాములను కల్పించి పుత్తకోకిల-గండు
కెంపు కంటి; మత్తేష విక్రించుటానుగు చెఱలాట; శార్దూల విక్రీడి
తము - బెబ్బులి చెఱలాట; ఉత్సులకూల - కలువనుడ; చంపకమాల-
తుమైదకంటు మొదలునుడు ప్రిధ్ద పుత్తులాంచ్చ తెనుగు
అనువాదములు

శ్రీ రాగము - కలిమి; కేదార గౌళ - పొలము గౌరు;
ముఖారి - నోటిపగ; పూర్వునక్రిక - పెంచుల మొపలునవి ప్రసిద్ధ
రాగముల అచ్చతెనుగు అనువాదములు.

యథార్థ రామాయణము నందిక కల్పనలకు కొదువలేదు.
ప్రత్యేక గ్రంథముగా ప్రాసుదగినన్ని కల్పనలు కలపు. శ్రీరామ
జనన కారణములలో నారద మహర్షి విష్ణుపున కిచ్చిన శాపమొక
ముఖ్య కారణముగా చెప్పబడెను ఇది తులసీ రామాయణము నుండి
గ్రహించిన అంశము దాసుగారి హరికథలో అహల్య రాయగా
మారును. అహల్య రాయగా మారుట వాల్మీకము కాదు ఇది
అధ్యాత్మరామాయణపూన దవ్యుసురాణములందలి విషమును దాసు
గారి యథార్థ రామాయణసున అహల్య భర్తయగు గౌతముని
శాపమువలన పాపాణ రూపాణా చెందడు తనంతట తానే సపీమాహా
తల్యముతో రాయగామారును సీతాపహరణ సమయమున రావణుడు
భూమితో గూడ త్రైలుగించినట్లు యథార్థ రాష్ట్రాయణ కథ ఇది
కూడ వాల్మీకము కాదు అధ్యాత్మ రామాయణసునందలి యంశము
ఇట్లే వాలి వథ సుదర్శాణ వాల్మీకాన సుగ్రీవనితో యుద్ధము
చేయుచున్న వాలిని శ్రీరామాదు చాటు నుండి బాణమేసి చంపగా,

యథార్థరామాయణాను రామాయణాను పర్వతాంశుల్ని తరుచుంచున్న వాలిని ఎదుట సుండియే రాముడు సంహరించును. నీత ఖద్దుమాతో తన తల ఖాంశించుకొనబోచుండగా పంచుమంతుడు చెట్టు దిగి ఆమెను రడించి శ్రీరామాని అంగుళీయకమిచ్చినట్లు దీనిలో మరియుక కల్పనలు... ఆట్లుసేక కల్పవలంక ప్రభు ఉధార్థ రామరాయణము

గజేంద్ర మోక్షణ హరికథలో దశావతారస్తుతి చేయుచు ఆ దశావతారాలు స్ట్రోకము సమావస్థానాసాంశ్యాగ్ (Evolution theory) అన్వయము చేసిరి

పాత్ర పోషణము

పాత్రలు రసమునకు ముఖ్యాలంబనములు కవి లోకమునకు పెట్టేడి. ఆనంద భిక్షు ప్రపథానాదారములు. ఒక పాత్రవైనను లోకములో సజీవముగా నిల్చగల్లినచో కవి కృతామ్రదైనట్లే సజీవ పాత్ర నిరామ్రణ దడుత సామాన్య విషయములాందు. మహాకవులను వరించు విషయము. పాత్ర నిరామ్రణము బొమ్మలై గీటిస్టులు స్వప్నాగ నిరిక్షించుసు మహామేల్పులగు కవులపు కలము పట్టుకొనగనే కౌగిలించు కొను కెంశలము. సజీవ పాత్ర సామాన్యారమునక్కె కవితోపాసకులు సామాన్యముగ పరించు మంత్రములు నాలుగు.

- 1). పాత్రచేయ సంభాషణము 2). పాత్ర యొక్క చేష్టలు.
- 3). ఈ పాత్రము గూర్చి యితర పాత్రలుకేందు సంభాషణనుంచు.
- 4). కవి తాపై చేయు వ్యక్తిగతములు.

ఈ పాత్రలు రెండు రకములు. పురాణేతివోసములలో ప్రసిద్ధములైన పాత్రలు. కవిచే క్రొత్తగా కల్పింపబడిన పాత్రలు. ఈ ప్రాత క్రొత్త పాత్రలను గ్రంథములందు ప్రవేశపెట్టునప్పుడు కవులపు కొన్ని సాధక బాధకములు ఎదురగును. ప్రాత పాత్రలు సమయ

పరిపాలితములు. ఈ పాత్రల జీవితం మిదివలకే సుస్థాపితము. వీనిని తన గ్రంథానందు ప్రవేశ పెట్టునిచు మా కణకి స్నేహితుమండదు. కనుక ఆ పాత పాతలను గ్రహించుసపుడు క్రొత్త కవి ఆ పాతల స్వాధావ లభించాను కపిచారపుగ వర్ణింపరాదు. అవసరమైనవో స్థాపితమైన స్వాధావాను ప్రపంచము చేయుటకు చిన్న చిన్న మార్పులు చేయవచ్చును. ఆ మార్పులు పరమార్థ భంజకములు మాత్రముకారాదు. ప్రాత పాతల యొదల క్రొత్త కవికి పాత 9 చిత్రణాధికారముండదు. పాతపోషణాధికారపూ. మాత్ర మీయందు నని సారాంశము.

ఇంతవలకు ఎందులకు చెప్పవలసి వచ్చినదనగా, దానుగారి హరికథలలోని పాతలన్నియు సమాన పరిపాలితములైన పురాణ ప్రసిద్ధమైన పాత పాతలే. కనుక హరి హరికథలలోని పాతలను పాత చిత్రణ దృష్టితోకాక పాతపోషణ దృష్టితో పరిశీలింపవలసనదే.

దేవవ్రతుడు షాఖుంకరరైన ప్రతినచేసి భీష్మదగుట భారత విషయమే. ఆ భీష్మదైన భీష్మ ప్రాత్మకైను వాయిగులు పెట్టు చున్నారో పరిశీలింపుడు.

రాలనీ చుక్కలు కూలనీ కులగిరు
లిలఁ గ్రుంకనీ వార్ధలింకిపోని
అకస్మికముగ సూర్యాచంద్రముల్ గతుల్
తప్పనీ జగమ్మలఁ దల్లలడిలని
పిడుగులు గురియనీ పెటులి బ్రహ్మైండముల్
వేలాల పోలికం బేలి పడని
ప్రశయము పెట్లనీ థై రవుందు త్రిశూల
ధారుఁడై ధాలనేత్రము తెరువని

యేది యెట్లెనగాని యెక్కంతయైన
నా ప్రతిన తప్పి పోవదు నమ్మివలయ
నభల పావని నా తల్లి యయ్యెనేని
ధర్మ వెప్పుడు నా తండ్రి తప్పదేని.

ఈ పద్యము భీముని స్థిర సంకల్పమును హరికథా కథనవేళ
సంగీతాత్మకమాగా చక్కగా పాచి గూ ప్రచుటు, ఉసువై ద తై లిలో
నున్నది.

యథార్థ రామాయణమున దశరథిను వార్ధకమానందు సుతా
నముకల్లునా ? యను సందియముతో మాటాడిన విధము నై రాళ్య
భావ ప్రదర్శనమునకు చక్కని యుదాహరణము.

ఎండమావుల నీటినుండి యెట్లులఁ జల్య
తెమ్మెర యేతంచి తీర్చుడప్పి ?
కుందే తెదిరి తన కొనవాడి కొమ్మెలఁ
గ్రుచ్చి పులిస్నేలఁ గూల్చుచెట్లు ?
పుట్ట గొడ్రాలు తొమ్మెలు చేపునకువచ్చి
పసి బిడ్డ యంకలిం బాపుచెట్లు ?
మట్టి విత్తున్నాట మటీ దాని వలన నె
ప్పుడయిన మామిడి మెలుచుచెట్లు ?
గాడి నిప్పునఁ దామర కలుగుచెట్లు ?
ఎండమావుందు తుట్లు ? ఎద్దినుచెట్లు ?
ముసలి వానికి పిల్లలు పుట్టుచెట్లు ?
ఆఱు నూరై న సాజంబు మాఱుచెట్లు ?
ఈ విధముగ పాత్రల జీవలకుణ మెటీగి వానిని ఊచితాయిను
పానముతో రచనా విచ్చాసొపథనుతో స్వరుప్పిపితములుగ జేయుట
ఈ హరిచాసునకు నితాయన్నష్టానము.

రస పోషణము

కావ్యమునకు రసము జీవకళ. ప్రతిథా సామగ్రితో అలంకారము తాలింపులతో దొచిత్తా పంకఃంగో సంపణము:గాసున్న రస పదార్థపునకై సహృదాసుని చిత్తము గంపలు పేరుచుండును. ఎన్ని అలంకారములున్నాను, ఎన్ని వాక్పుమత్కారములున్నాను కావ్యమునందు రసదేవతా సాంకూరాగ్రారము క్రూనిచోని సహృదయ హృదయంగమ గ్రంథము కాలేదు. అది ప్రాసిన వాదు కవి శబ్ద వాచ్యమూడు. రసజనక సామగ్రి స్ఫీకరణాను అధిఃర సూత్రము.

దాసుగారి హరికథలందు రసరాష్ట్ర ప్రఫుత్వ మెట్టున్నదో స్థాతీపులాక న్యాయముగ పరిశీలింతము.

కవితకు మొదటి చుట్టుము శృంగార రసము. శృంగార శృంగారములేని కవిత కణిత రాదనుస్థితి ఈ పెంచటి చట్టిః గడిచినది. రసరాజ మగుటయే మూలహీరుపు. వ్యాస వాల్మీక్య: లచే అంగి రసగారవమునందక పోయినను పివప రాబయోగముచే శృంగార రసాను నచు రాజయోగము పట్టినది. ఈ అలుసును అవకాశపుగా లీసికొని తరువాతి కవులు శృంగార రసముచే తమ నాయికలు ఆపాదమస్తకము అఫ్యంగములు చేయించినారు.

దాసుగారి గ్రంథములలో శృంగారము అదుపు ఆజ్ఞలతో ఉచిత రితిలో నున్నది. నుక్కిలేక కల్యాణాలో క్రొత్తగా యోవనమును తొడిగి కొనుచున్న నుక్కిణి నీరి కన్నుల యెదుట యెట్లు రూపుదాల్చినదో గమనింపుడు.

వ : లేజవ్వ నంపు పసందు-నంగ్లాజాచు ప్రొంబ్రొద్దు వేగన సందు

అ : గాజుల నేర్చు-జాజుల కూర్చు

॥లేజ॥

1. తొగరు వాతెర దొండ-నగునగు చేయెంద
ముగుద పల్చులు ముత్యాలు-న-మృగువ చూపు మగమీలు
పల్కాగనె రాలు వరాలు-పసి ముద్దరాలు ॥లేజా॥

2. నీలపు టుంగరా-ల్చులుగ ముంగురు లేదై
లుర చెక్కిక్కు తశ్చ-వేవేలుర యక్కలిక్క బెశ్చ
పెక్కెలా నవరసము లొల్కు నడకుల్క ॥లేజా॥

3. పాయజు కట్టారి-కలికి ఖిట్టారి హా
హాయిర నెమోగ్గము తీరు-నోరూగ్గయుర చందురుసౌరు
నారాయణదాన నుత్తిమీరు-వయసు ముద్దుగారు ॥లేజా॥

మటిర్మెక యుద్ధాహారణము. అంబరీష చరిత్రములో
పరమేశ్వరుని వంచింప రహేశ్వరుడు మోహిం రూపములో వచ్చి
నపుడు దానుగాంరు చేసిన జగనోగ్రహిం జగనోగ్రహాన వర్ణనము.

చిరు గుంటు కల్పిన చెక్కిలి తోడుత
నదిరా యద్దమెట్టగును సాటి ?
ముక్క ప్రక్క మొదలు మోపి మూలవటుఁ

బొల్లారు వంక కే పోల్చు గలదు ?

సులుగు బల్యులు నొక్కపేపు గన్నరు

ಪೆಸ್ಸ ಬ್ರಹ್ಮ ಕೆಡು ಬ್ರಹ್ಮಲ ಯೆಹಾ?

చక్కనిస్తున్న తొడరిన గడము

పొలుపున కెదానిఁ బోలివచు) ?

ప్రాతిష్ఠానికమైన ప్రాణికి నుహేను

మాటలుగా దుర్గా మాటలుగా దుర్గా

తస్యా బిలుఁ టుగ్గాక శతంశును గట్టుఁ?

ಯಾವುದ್ದು ನಮ ಮತವನ ಯಾವುದ್ದು ನ.

శృంగారాచిత్యములు చేతిలో చేయి వై చికొని స్నేహముతో
దాసుగారి ప్రతిభా పథమలో ఎట్లు సాగిపోయినవో తెలిసికొనుటకు
ఈ యుదాహరణములు చాలును.

కరుణరసము నించుక సృష్టింతము. భారతీయ నాయకలలో
జానకి కరుణ రసమునకు మెడటి యండుబిడ్డ. ఈ రామలభీని
ఉచ్చారించు ఉట్టిగా ఉడపిలో ఇంద్రి రామి మా జాస్తి శపథ పారి
కథలో దాసుగారి వర్ణనము అతి మనో జ్ఞము.

ఎల్ల పిల్లలు గూళ్ళ తెక్కగ గుడ్డగూ

బలు బుమి పతులుం బయలు డాసె

వై దేహి దురవస్థ పరికింప లేనట్లు

ఇన్నడై సూర్యందు కన్నమూసె
పసుపు కుంకుమము నాకసమున సంజయున్

బేరాన పెద్దమ యారబోసె

అంచలుగా నక్కలరచుచు దెసలందు

ధరిణిజ కష్టంబు నెఱుక జేసె

చీకటి నుసుంగునన్ భూమి చింతపండె

చుక్కలున్ సీతకై మింట బొక్కుచుండె

పొదలి దను దివ్యేలుగ కొండ పోత్తుమండె

జనకజకు నప్పు డష్టమ జనియు నిండె.

కథను ఆపి పీటపుద చూర్చుండజెట్టి పని కట్టుకొని వర్ణనములు

చేసి కథపు ఆ వర్ణనములను అటికెంచుట సామాన్య కవి లక్షణము.

అట్లుచేసిన ఏక ప్రస్తుతిగా సాగవల్సిన కథాను వర్ణనలు ఇళ్ళ సంకె

ళ్ళగును. ఈ పద్యపుసందృట్లుకాక కథ-వర్ణనలు కలసియే ప్రయో

ణించినవి. ఈ వర్ణనలు రాద ఎన్ని యూహలతో, ఎన్ని శాస్త్ర

సంప్రదాయములతో పెనవేసికొని యున్నవి!

ఇక హాస్యరసము. నాట్కాశాప్రపా సుంటి రసవుల జాబితాలో హాస్యము వల్లిపబడుచుస్తుంచు, సూర్య గ్రంథములందు హాస్యము హాస్యము పాలేయైనది లంట రంట పుస్తకం పచిస్త్రంచుస్తుంచు లక్ష్మీ శికణములేదు. శ్రవ్యకావ్యములందు సరిగొ ఇసంబడదు దృశ్యకాప్యము లందు మాత్రము నామమాత్రముగ కప్పుడు. దృశ్యకావ్యములందు కూడ హాస్యము శొమ్మాషక పొర్కాంగులు త్వయిశోభనమాలతో బ్రతికి నది. హాస్యరస పోషణ పెషమ్మె ప్రాచిసులెట్లు శ్రద్ధ వహింపరేదో దాసుగారు కూడ నల్సై తగినంత శ్రద్ధ వహింపరేదు. ఏరి హరికథ లన్నియు భక్తి ప్రవోధకములగుటయే కారణము కంపచ్చను.

తక్కున రసములు కూడ ఏరి హరికథలందు చోటు చేసికొనక పోలేదు. యథార్థ రామాయణమునందు వాతి సుగ్రీవునితో సంభా షించునశుదు, రావలుము జానటిని లీసికొనిపోవున్నదు రౌద్ర రసము; సావిత్రీ చరిత్రమునందు అశ్వపతి సత్యవుచుల సుంఘణము నందు, భీషమై చరిత్రమునందు భీషమై పరశురాముల యుద్ధ ఘుటము నందు వీరరసము; యథార్థ రామానుణాచునందు 'హా! లంగ్రూడా' యనుచు బంగారులేష కేక లైట్టిస్తున్నదు సేవ ఆచాపస్సిన ఘుట్టమునందు, అంబరీష చరిత్రమునవరి కృత్రమశుభునుదు భాసునక రసము, యథార్థ రామాయణమునందలి గుండకర్ణ యుద్ధమునందు భీషమై రసమును; ప్రహ్లద చరిత్రమునందు ఎన్నివిధముల రిషీచినము ప్రహ్లదుడేవియు కానందుకి పొచ్చుకుపోని మాటలలో, నరసింహ శారావిరాఘవునందును ఉదుఫుత రసమును; ప్రహ్లద చరిత్రలో ప్రహ్లదునియందు, అంబరీష చరిత్రలో అంబరీషునియందు శాంత రసమునగల కొన్ని ఘుట్టములు.

ఆలంకారికులు అంగీకరింపలేదు కాని దాసుగారి హరికథలలో ప్రధాన రసము భక్తి రసము.

ఉపమోపజ్ఞ

“కవిత్వమునకు ప్రాణ ము పమగదా” అని దాసుగారి
కంఠో క్రి. దాసుగారి పర్చనుఁడు శాస్త్రాలంకారమును యమకము,
అంతాయనుప్రాసము కన్పడినను, ఎంక్కువగా పెత్తనము చేయునది
అర్థాలంకారమైన ఉపమయే.

“సాగసైన పురుషుని మగువ చేరుచునుండు

పల్లంబు వంక నీరావ్యాయు నట్టు”

“దైవంబుచేత యంతయు మేలె సూచించు

దిక్కూచి యంత్రం బుద్ధిచి వలెను”

“పల్లము వంకమైవర్తించె నీర్యిశే

మ్యము జాడజెను విశేషణము భంగి”

“సహజ గాన కవిత్వ శాలి దరిన్ శుంక

శాప్రాణవలైయెక్క సౌను వరానె”

“కొప్ప నిలువబడి విప్పిన నీలిగా

జుల మలారము పోలిక్క చెలఁగునేల”

ఉపమాలంకార నిర్వహణమున ఈ వంరిదాసు అపర కాళి
దాసనుటకీ యుదాహారణములు చాలును. ఇక వచనముందున
దాసుగారి యుపమాలంకార శక్తికి ఉపమానమేలేదు. మానవుని
విజూనమంతను దాని కసుట్టును గరిషణంయే ఒక్క యుదా
హారణము.³

“తన భార్య స్వేంట నిడుకొని విదేశాటనంబు చేయవాడు మొద్దు నీఁచించు సౌజన్యపరె, సన్నిపాన ప్రిక్టస్ చేంబువై దుర్ని కరణి, క్షేమ ప్రపంచ ధమ్ము కవిషూడ్రు, ఎలుసుబాటి సెదుర్కౌసు వేటరాని పగిది, తుపానున నోడ నడుపు నోడంగి భంగి, గడ్డపై గిరితిరుగు విటి వానిపోల్కు, గ్ర్యుతకాలాబున నుఱుకు జాఱుల జూపు సంగీ తజ్జని పొలవున, కారకార్థ వాద మొనరించు శాఖాకుని చందమున, అధ్యారోప వాదంబుల నిరూపించు నడ్డెన్నతి చెలువున, అనుమా నంబు సాధించు సై యాంసుని రీతిని, విధి లిఖితంబు నపుతియించు మాహలూ ర్థితుల వదుపుస, లంచగొండిన్నొలుచు సత్కృతీలుల గమ నికను, మైచ్చాఖీసుండగు నార్యని ఇధముస, లుబ్బురాలితో కాపు రముచేయు చారలాగున, సంసారమున వింగ్కానాముషువు తెఱంగున బరువు దక్కించుకొనుట దుస్తరముగదా”.

దాసుగారికి ఉపమాలం కారము అరచేతిలోని చిట్టితాళము వంటిదని చెప్పుటకు ఈ యదాహారణము చాలున.

దాసుగారి హరికథలు ప్రదర్శనవేళ చాతుప క్రతువులు.
శ్రవః పర్వములు.

హరికథ-దాసుగారి సేవా ప్రభావసులు

ఇంకొక్క మహావ్యక్తి కగ స్వర్పాచే ఒకొక్క ప్రక్రియ అమృతత్వము సాధించును. తిరుపతి వేంకట కవులవలన ఆధునికయుగమున అవధాన ప్రక్రియ అట్టి గౌరవనుమ గడిచుకొన్నది. అట్ట నారాయణదాసుగారివలన హంపికథ ప్రక్రియ ప్రజలు దగ్గర చుట్టుమొనది. దాసుగారు హరికథను చేబుటినది 1883లో. అప్పటి దాక హరికథ ప్రక్రియ ఎక్కడనో మారుమూలలాదు, ఏదోకొంతముడిచేత నెదుగునుదును పలకరింపబడును నామమాత్రముగనున్నది. అట్లు ఎక్కడనో పూసుమూలలాదు లంపూర్వం పశ్యగా, అనాధగా నకిగైయన్న హంకథ ప్రక్రియ కథాకళత్తులైన దాసుగారి కర్గ్రహణానుచేత సాటి ప్రక్రియలతో లోపిపేబడి ఉఱు దశాబ్దములు ప్రభుత్వము చేసినది. అంత్రితని యనలేని యెనలేని ప్రకాశముతో జగాజ్ఞోయి చ్ఛైనది. సూర్యాచంద్రుల నొంగని ఉధారులు వందలకొలది యుందురు కాని, దాసుగారు గ్రహించిన తరువాత హరికథ జీవ్యతి నెఱుగని అంధుడు ఒక్కడైనను ఆంధ్ర దేశమున లేదు. దాసుగారు చేబుటుటు పుందు హరికథను ప్రత్యహముగా నెఱిగినవారు అష్టాస్త్ర్యాలో కూడ తప్పువ. దాసుగారు చేబట్టిన తరువాత హరికథను ఎఱుగాని నిరషరాస్యాదు కూడలేసు. దాసుగారి హరికథ, టీక్కట్లు పెట్టినా దూర ప్రాంతములనుండి బండ్రమీద

వచ్చిన ప్రజలు అందక వెనుపిరిగి నిష్ప్రపాతో వెళ్లిన సుదర్భము లనేకము.

దాసుగారి హరికథను విన్నవాడెవడైనను, హరికథా ప్రారంభమునకు ముందు 'శంభో' అని పెద్దగ పెట్టు వారి కెకను బ్రతికిసున్నంతవఱకు మఱువలేదు.¹

దాసుగారి హరికథ పామరులకే కాదు పండితులకు గూడ ఆనందప్రదను. రైత్తున్నప్రపంచా. దోషా ప్రస్తీంసులకే కాదు విద్యా స్నాతకులనుగూడ సద్యః పరవశులను జేయు పరుసవేది. దాసుగారి హరికథను సమకాలిక ప్రతికంన్నిచే పనిక్టుక్కొని ప్రశంసించినవి. ఇక మనిషిత పరిశీలకులైన కవులూరకయుందురా! పైగా సద్ర సాక్షురులు తమ కృషులలో అడరూ రార్సులు కల్పించి తృప్తి చెందుట కవులపు స్వ్యాచ లడునుకదా. చంద్రుని జూచి సంద్రము

1. ఈ శంభో నినాదమును ఎండటో కవులు అషరబద్ధము చేసిరి-
మచ్చునకు రెండు-

శ్రీయతుడానిభట్ట కులసింధు సుధాకర మూర్తియైన నా
రాయణదాసు మేఘు రవర క్తి సెంగెడి కంఠమెత్తి "శం
భో"యని యెల్లిడన్ బదులు ప్రొతలతో రజితాప్రార్థి నుండి "రా
వో"యని యాతనిం బిలుచు పోల్కు ధ్వనించు సదస్య కోటికిన్.

ఆదిభట్ట నారాయణదాస జీవిత చరిత్రము (యడగానము)-
పుట-22. శ్రీ పెళ్ళింటి సుర్యీనారాయణ దీషించాడాసు.

గంభీరమయ్య నీ శంభో నినానఁబు

దిగ్దిగంతాలఁబ్రతిధ్వనించి

కరుణశ్రీ జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రి - ఉదయశ్రీ
పుటయ ఫంము.

పొంగుట, అందమును జూచి యానందము చిందులు తొక్కుట సార్వకాలిక సత్యములు కావు. పాత్రిక సత్యములు. కాని జగదా నందకర్మనైన కణిక ఇగదాసాదకర్మానై పశ్చమ లభించిన కలుగు ఆనందము మారుత ప్రసరణమువలై సార్వకాలికము. మంచి ముడి పదార్థము లభించిన వారు చిత్రించు అక్షరాకారములు అతురా కారములై నిత్యమాతనసులై దర్శని నుపులనునని కష్టం ఆశ. ఇక ఇట్టి ఆనందప్రవస్తునై వర్షాశులై చిన చెంచుకు వహించురా? వారి కలములు కష్టాక్రమించి² కుంటార్మీ లాభాంగల పాపమ్ముళ్ళామ్మీ గారి లేని నారాయణదాసుగారి త్రేస్సు స్వర్మము, దెట్లు తిమగు చున్నదో చూచి మనకిట్లు చెప్పుచున్నది.

“ఎవడురా! యచట తెండిం కొక్కగ్గా” సంచు

అమృత రకుకులకు నాజ్ఞ యొసగి

“సుధకంటె మా హరికథ లెన్న” యని బృహం

సృతి తోడ నర్మభాషణము నెఱపి

“ఎమమై వాణి! యేది వీణ! సరికొత్త

తీవలా” యని గిరాందేవి నడిగి

“అగవే రంథ! ఆ హాస్త మట్లులు గాదు

త్రిపింపట్లు” మటంచు తప్పదిద్ది

“ఎమయా! కొత్త సంగతులే” మటంచు

బ్రిహమ్మానస పుత్రుని పలుకరించి

2. దేశములో నలుమూలలగల ప్రసిద్ధ వండితులు, కవులు, పత్రికలు దాసుగారిని గూర్చి చేసన ప్రశంసలకు 'అవిథట్ట నారాయణ దాస సారస్వత సీరాజనము' అను బృహమ్మాంథమంచలి యశశ్చంప్రికలు చూడుడు.

ఆదిభట్ల నారాయణాభ్యము మహాసున
తిరుగు నిందందు స్వగ్రమందిరము లందు.

ఇన్ని మాటలతో పనియేల? హరికథా ప్రక్రియకు సక
లేంద్రియ సుతగ్నిణుగా, సాంద్రకథా కేంద్రవుగా లీపుదిర్చిన
హరికథా శిల్ప సమాట్లు శ్రీ ఆదిభట్లు.

దాసుగారి హరికథా ప్రక్రియపు ఒక ఉదాత్మసానము నిచ్చి
ప్రచారముచేసిరి గాని దానినొక కాలయేప ప్రక్రియగా, ఒక వినోద
క్రీడగా దేశనునందు ప్రిప్పుతేదు. తన డారి నుండు ఇగవదభక్తి
సీతి సెలకొల్పు ఒక అమూల్య సాఫసముగా, దించిరి. ఈ ప్రక్రియ
క్రమించు ఆనందమును ప్రచారస్తోర ఉపదేశ పౌషధసానులు ఒక
అనుపానముగా మాత్రమే ఉపయోగించుకొనిరి. అందులకే వారి
హరికథలన్నింమును ఇగవత్సంబంధములు, సీతిభాధకములు. హరి
కథమై, హరికథనిమై దాసుగారు పెలిసు చ్చిన ఏథిప్రాయసులు
వారెంత భక్తి శ్రద్ధలతో హరికథను ఆరాధించిరి తెలుపును.

‘ఉస్తిక్యమును ధరాక్రూహర్మాణిలను సర్వాప్తి మనోరంజకముగ
నృత్యగీత వాద్యములతో సుస్థానించుకు హరికథయనబురఁగు.
అట్టి యాపన్యాసుఁడు కథముడుబడుఁ. దైవభక్తి ము, సత్యచూ
భూతదయయు హరికథ యందలి ముఖ్యంశములు.’

‘హరికథా శ్రవణము వలన శ్రోతలకు నిఃల శేయోభివృద్ధి
యగును. కథకులకు గూడ ధరాక్రూర్కమ మోతములు లభించును.
ప్రశులి స్తుతి శ్శాసనము, శప్తింశాసనశ్శాత, ప్రాధాన ప్రపాణత, చ్ఛండ
ప్రభేద పెదిత్వము, ఆలాకాప కౌశలము, రసావ పూజ్యాసనము, దేశ
స్థితి చాతురి, నానాభాషం వైశద్వయు, సర్వాకు విశారదత్వము,
కథాప్తు వైశ్మేషి, తూర్పు ప్రీతయ చాతుర్యము, హృద్య శారీర

శాలిత, లయకాల కావిజ్ఞానము, ప్రభూత, ప్రతిభోద్యుతథాక్యము, సుశగగీయత, దేశీయ రాగాభిజ్ఞత్వము, వాక్ప్రయుత్వము, సాంవిజయ సామర్థ్యము, రాగద్వేష పరిశ్యాగము, ఉచితజ్ఞత, సార్దీత్వము, అనుచ్ఛిష్టాక్తి నిరంగధము, నూత్నథాతు వినిరాలై దత్తత, పరచిత్త పరజ్ఞానసూ, ప్రబంధ ప్రగల్భత, ద్రుషగీత విరచనానైపుణి, పద్యాంతర విధగ్నత, త్రిస్థాన గమనప్రాథి, పీవిధాలప్తి నిషుణత, విశేషవధానశక్తి రమ్యరూపాసూ, స్నేహాస్థంచారపాసూ, స్వతంత్రజీవనము, వాగ్నేయరాముడగు నుత్తమ కథసని లక్షణాంశులు.

ఘన శంఖ మోయన గంఠంబు పూరించి
మేలుగ ప్రుతిలోన మేళగించి
నియమము తప్పక నయ ఘనంబులఁ బెమ్క
రాగభేదంబుల రక్తి గౌల్చి
బంసులెగిర్చిన పగిది కాలజ్ఞతన్
జాతి మూర్ఖన లొప్ప స్వరము పాడి
చక్కని వృత్యము సర్వరసాను కూ
లంబుగాగ నభినయంబు చేసి
స్వకృత మృదు యకుగాన ప్రబంధ సరణి
వివిధ దేశంబులం భిన్న పెద్దలు గల
పలుసభల హరిథక్తి నుపన్యసింప
లేని సంగీత కవితాభి మానమేల?^3

3. దాసుగారు ప్రాసిన 'హరికథ' అను వాయిసము-ఆంధ్ర ప్రతిక సంవత్సరాది సంచిక (1911.)

ఈ యథిప్రాయముల వలన దాసుగారు హరికథను ఎంత శ్రద్ధాభ క్తులతో ఉపాసించిరో సృష్టమగుచున్నది. దాసుగారు చెప్పిన ఉత్తమ కథరుని లక్షణములన్నియు హరికథకు లందఱలో నుండుట కష్టము. ఆ లక్షణములన్నియు దాసుగారిలో కలవు. వారు వేరు. వారు హరికథ కొఱకు అవతరించిన వారు.

దాసుగారు హరిదాసులకు అంతకు ముందెన్నదును లేని అత్యున్నత స్థానము కల్పించిరి. దాసుగారికి పూర్వము ఆంధ్ర దేశములో హరికథకులే తక్కువ. ఉన్నవారిలో కూడ హరికథను ఒక గోప్యకళగా ఆరాధించి, ఒక గోప్య ప్రక్రియగా తీర్చిదిద్దగల ప్రతిథావంతు లంతకంటె తక్కువ. హరికథా ప్రక్రియను జీవనో పాధిగ నుపయోగించుకొను వారెక్కువ. హరిదాసుల శక్తిలోపము వలనగాని, దైన్యస్థితి కారణము వలనగాని ప్రజలకు హరికథలపై ఆసక్తి పెరుగలేదు. హరిదాసులు కూడ ఊరిపెద్దలచెంత “చిత్తము చిత్తము” వల్లావేయుచు దీన లాకిక జీవితము గదుపుమండివారు. దానితో హరిదాసులన్న లాకిక ప్రపంచమునందు కూడ గౌరవ ముండెదిదికాదు. ఇక గచ్ఛారోహణములు కాని, రాజ సణ్ణారములు కాని మానసిక దారిద్ర్యముతోనున్న ఈ హరిదాసుల ఊహపథము లలో కూడ మెదలెడివికావు. ఇట్టి దీన స్థితిలోనున్న హరికథకునకు అత్యున్నత స్థితి కల్పించిన మహానీయులు దాసుగారు. దాసుగారు హరికథకులుగా గండ పెండెరములు గడించిరి. గజారోహణ గౌరవములను పొందిరి. రాజాస్థానములందు సత్కరింపబడిరి. ప్రముఖ పటుణము లన్నింటియందు సన్మానింపబడిరి. సంగీత కళాకాలలో ప్రినీపాలు పదలి నలంకరించిరి. లెక్కలేనన్న బిరుదములు పక్క శేరినవి. అని యాని యననేల ? హరికథకులుగా దాసుగారు పొందని గౌరవమే లేదు.

హరికథా ప్రక్రియకు పండితమండలిచేత కూడ ప్రసామములు చేయించిన ప్రజ్ఞా స్వరూపులు దాసుగారు. దాసుగారికి పూర్వము హరికథను పండితులు గౌరవదృష్టితో చూచెడి వారుకాదు. హరికథను సాహిత్య గంధము లేని సామాన్య జీవులయందు వ్యక్తిజ్ఞానము లను నెలకొల్పట కుపయోగపదు ప్రక్రియగా మాత్రమే చూచెడి వారు. హరికథయన్నను, హరిదాసు అన్నను శాస్త్రనిష్టాత్మకైన విద్యాంసులకు తేలిక భావముండేసిది. దాసుగారు మహావిద్యాంసులై హరిదాసులపైగల ఆ చిన్నమాసును తొలగించిరి. దాసుగారు హరికథను విజ్ఞాన వేదికగా, సర్వకథా సంస్కరా చేసెడివారు. వారి హరికథలు శాస్త్ర సభలైన సందర్భము లనేకము. సభను బట్టి వారి హరికథ అవతారమెత్తుట సాధారణ లక్షణము. దాసుగారు కథను విడియట్లు సాముచేయట హరిదాసు అసామాన్యుడు అని తెలుపుట కొఱకే. తాము మహాపండితులమని తెలుపుట కొఱకే హరికథా ప్రియులైన దాసుగారు హరికథలకన్న ఇతర గ్రంథము లక్ష్మివగా ప్రాసిరి. దాసుగారి పాండిత్యమునకు పండిత లోకసూ ఆశ్చర్యపడి నది. ఇట్లు దాసుగారు కష్టపడి హరిదాసులకు పాండిత్య ముండదు అను అపవాదును తొలగించిరి.

దాసుగారు శుద్ధ సంగీత విద్యాంసుల 'పాటకచేరి'ల కంటె హరికథను మిన్నయైన దానిగా చిత్రించిరి. సంగీత విద్యాంసుని కన్న హరికథకు గొప్పయని చాటిరి. సంగీత విద్యాంసుదు తన సంగీత వైదుప్య ప్రదర్శనమునకు ప్రత్యేకముగా నొకసభ పెట్టుకొన వలెను. హరిదాసున కాబాధలేదు. సంగీతము హరికథలోని ఒక అంగము. అంతేకాదు హరిదాసు సంగీతము భగవత్తు థాసంబంధము. సంగీతజ్ఞుని పాటకచేరి' కథాసంబంధముండదు. హరికథా సంబంధము లేని సంగీతము వ్యర్థమని దాసుగారి స్థిరాభిప్రాయము.

ఉత్తముడైన హరిదాసు వాగేయకారుని కన్నమిన్నయని ప్రవర్ణన రూపముగా ప్రచారము చేసెను. వాగేయకారునియందు సంగీత జ్ఞానముండుట దృష్టి విషయము. గాత్ర మాధుర్యముండుట అదృష్టి విషయము. ఉత్తముడైన హరిదాసు తాను చెప్పు కథలను, ఆ కథలతోగల కీర్తనలను తానే ప్రాసించును. ఇతనికి గాత్రమాధుర్యముండి తీరవలెను. కనుక హరిదాసు వాగేయ కారునికన్న గొప్ప వాడు. దాసుగారు వాగేయ కారులైన హరిదాసులు.

సరియైన హరిదాసు తాను ప్రాసిన కథలనే ఆంధోడి చెప్పునని దాసుగారి అభిప్రాయము.⁴ అప్పుడే తన ప్రత్యేకత వెల్లడియగునని పీరి మతము. దాసుగారు వారు ప్రాసిన కథలనే చెప్పిరి.

దాసుగారు తెనుగు హరికథలందు కొన్ని క్రొత్త లక్షణములను ప్రవేశపెట్టిరి. వానిలో నృత్యము ముఖ్యము. మహారాష్ట్రీల ప్రక్రియయైన హరికథలు సంగీతమును లభికముగా జోడించి నేర్చిన వారు తమిళులు. నృత్యము నేర్చినవారు నారాయణదాసుగాను. దాసుగారికి పూర్వము హరికథలాదు నృత్యములేదు. ఉన్నది అభినయము మాత్రమే. సంగీత విషయమునందు కూడ గాసుగారు కొన్ని వూర్పులు చేసిరి. అంతకుముందున్న తమిళుల సంగీతమును దొడపాటయని నిరసించిరి.

4. స్వయముగా పూర్వరాజుల్లి చరితమ్లి
పాడియాడుచు వినిపించు భాగవతుడు
నిక్కమగు పండితుడుగాని-తక్కువాడు
చదువరివలె దంధముజూన్న వదరుబోతు.

తెలుగు కిట్టని యఱవల వెలి యొనర్వ
 వలయు నన్నిట నిస్గున్న తెలుగు వారు
 అద్దె యచ్చి యేడ్చించెదు నఱవకొయ్యి
 ప్రిప్పు దాడపాటకుఁదేట తెనుగు పడదు.

రెండునాల్కుల తైర్యద గాంప్రదపాట
 వారి చే చము రంటని బాతు చేట
 మనయు తెలుగు వారమిక కనేమఱక యఱవ
 బొల్లి యెకిరింత వాలక మొల్ల తగదు.

దాసుగారు వారి హరికథలలో “మంజరి, నర్తకి” అను వానిని
 క్రొత్తగా ప్రవేశపెట్టిరి. మంజరులు యక్కగానసులందు కూడ
 కన్నడవు. “మంజరి, నర్తకి” అను వానిని గూర్చి శ్రీ పంతుల
 లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి గారిట్లు వివరించిరి

“మంజరులలోనూ, ఈ నర్తకులలోనూ, పల్లవీ, అనుపల్లవీ
 ఉండవు. అన్ని చరణాలే ఉంటాయి. రెండేసి భాగాలుగల చరణాలు
 రెండుగాని, మూడుగాని, నాలుగుగాని, వీటిలో ఉంటాయి. రెండేసి
 భాగాలకు ప్రాసంగకశే ఉంటుంది ప్రతి భాగమునకు యతిఉంటుంది”⁶.

దాసుగారు ప్రవేశపెట్టిన మటియొక విశిష్ట సంగీత రచన
 “మట్టు”. ఈ “మట్టు” లో సంగీత సాహిత్యములు సమ శక్తి

5. ‘దెబ్బకు దెబ్బ’-ఆడవ్వర్పయిజర్ 1-4-1942.

6. సరస్వతీ వరప్రసాదుడు - ఆచిథట్ట నారాయణదాం సారస్వత
 నీరాజనము. పుట-1085.

లతో నుండును. అంతే కాదు. ఈ “మట్టు” నృత్యమునకు అనుగుణముగా రూపొందింపబడినవి. దాను గారి “మట్ట” ను సాధనచేయు విద్యాంసులు సంగీత రహస్యములతో పాటు నృత్య రహస్యము లను కూడ తప్పక తెలిసికొనవలెను, దానుగారి సంగీత మునకు జన సామాన్యములో అధిక ప్రచార మిచ్చినవి ఈ “మట్టే”

దానుగారి హరికథలందు “తెలుగు బాణీ” ఎక్కువ. పాట లందే కాదు ఆటలందు కూడా ఈ ధోరణి ఎక్కువగా కన్నడును. తెనుగు నాట ప్రసిద్ధికెక్కిన ఆటపాట లెన్నియో వీరి హరికథా సంయోగముచే ఆడి పాడినవి. రుక్కిణీ కల్యాణ హరికథలో రుక్కిణీ బాల్య ఘుట్టమునందు వర్ణింపబడిన బొమ్మల పెండ్లిండ్లు, వెలదు లతో వియ్యమందుట, గుజ్జనగూళ్లు మొదలైనవన్నియు తెలుగు దేశమునందలివియే కదా. రుక్కిణీ కల్యాణ మందలి రుక్కిణీ మనకు వైదరిఖగా కన్నించదు. తెలుగు నేలపై పుట్టి పెరిగిన బాలిక యనిపిచును. ఇక రచనా విషయమున కూడ నంటే. వీరి హరి కథలందు తెనుగు నుడికారపు పెత్తన మొక్కువ. తెనుగు పలుకు బడ్డపై దానుగారికి గల పలుకుబడి క్రొత్త తెలుగు హరికథలపు బడి పలుకులైనవి.

దానుగారికి తెనుగు భాషపై తెనుగు దేశముపై, తెనుగు పద్ధతులపై ‘మోజు’ మొదటి రోజులలో వామనాకారముగా నున్నను గౌరప్ప పెండ్లి రచన నాటికి త్రివిక్రమాకారము థరించినది.

ఇట్లు దానుగారు హరికథా సరస్వతికి ఆఱు దశాబ్దములు ఆడి, పాడి, ఆనందముతో ఒడలు మఱచి, అనేక విధముల సేవ చేసిరి హరికథలు దానుగారెత సేవచేసిరనిన - హరికథ అని అన గనే వెంటనే గుర్తువచ్చునది దానుగారే

దాసుగారి ప్రభావము

దాసుగారికి పూర్వము హరిదాసులు హరికథ నాశయించు కొని బ్రతికిరి. దాసుగారు చేబట్టిన తరువాత హరికథయే దాసు గారిని ఆశ్రయించుకొని బ్రతికినది. అంతకు ముందు హరిదాసుల జీవికకు కరదిసికగానున్న హరికథ సాహిత్యకాంక్ష ప్రపంచమునందొక మహా జ్యోతిష్యైనది. భావి హరికథకులకు ఆదర్శజ్యోతి యైనది. హరికథాయుగమునకు మార్గదర్శకస్తేనది. దాసుగారి చేతిలో మహా జ్యోతిగా ప్రకాశించుచు రసిక ప్రపాఠుల ఆనంద చటువులను గూడ మిఱుమిట్లు కొల్పుచున్న ఈ హరికథా ప్రక్రియను జూచి ఎందటో ఆకర్షితులైరి. ఎందటోనో హరికథ చెప్పవలెననెడి తహా తహా బయలుదేరినది. దాసుగారిని ఊపిరి సలుపుకోనీమండ నిత్యము వరించుచున్న రాజ సన్మానములు, పండిత ప్రశంసలు, జన సత్కారములు చూచి హరిదాసు అగుటకన్న ఈ లోకమున గొప్ప ఏమి యున్నది అను భావము సాహిత్యరాధాకులలో బయలుదేరినది అంతే. ఒక దాసుగారికి శిష్యసంపద ఎండ్రువైనది. ఎందటో గజై కట్టరి. తెనుగుదేశము హరిదాస మంచునైనది. దాసుగారు ఎక్కుడ హరికథ చెప్పుచున్నను చూచి ఆనందించు ప్రేషకులతో పాటు, అనుకరించు శిష్యకోటి కూడ నెచ్చువైనది. తెలుగునాట గజై కట్టినవాడెల్ల నారాయణదాసుగారి శిష్యుడే. వీరికి సాంఘాచ్చి మ్యూలో, పరంపరా శిష్యులో, ఏకలవ్య శిష్యులో కాని వారు ఏ యిద్దరో ముగ్గురో తప్ప గజై కట్టినవారిలో ఆంధ్రదేశమునందు లేదన్న వాక్కునకు అసత్యదోషము పెట్టదు. ఈ సరస్వతీ స్తునంధయు నకు జన్మివంశమునరు సంబంధించిన జ్ఞాతులకంటే విద్యావంశమునకు సంబంధించిన జ్ఞాతు లెక్కవ. ఆ భారద్వాజున కొక్కడే ఏకలవ్య

శిష్యుడు ఈ ఫారద్యాజునరు అనేక ఏకలవ్య శిష్యులు. దేశవ్యాప్త మైన దాసుగారి శిష్య సంసారమును ఒక్క తణము స్ఫురింతము.

దాసుగారి శిష్యులలో వాజపేయయాజుల సుబృయ్య గారు. వీరు పప్పు అయ్యవారికడ సంగీతము నేర్చుకొని, హరికథా విద్యకొఱకు దాసుగారి వద్దకు చేరింది. వీరు దాసు గారి శుశ్రావ చాలకాలను చేసి హరికథా విద్యను బాగుగా జీర్ణము చేసికొన్న హరిదాసులు. దాసుగారి కథాకథన విధాన నైపుణ్యము ఏరికి చక్కగా అవిఖినది 1921 లో నందిగామలో దాసుగారి హరికథల పోటీ జరిగినది. ఆ పోటీలో వీరు చెప్పిన రుక్కిణీ కల్యాణ హరికథపు ప్రథమ బహుమతి వచ్చినది. గుడిపాటి శ్రీ రామమూర్తిగారు, పెంటపాడు వేంకట సుబృయ్యగారు, సుబృయ్యగారు, బవరదాసుగారు మొదలగు హరిదాస శేఖరులందఱు వీరి శిష్యులే.

మటియెక నుఖ్య శిష్యులు శ్రీ నేమాని వరహోలు గారు. దాసుగారి కీర్తి సౌధమును బహు భద్రముగ కాపోడిన వారిలో వరహోలు దాసుగారోకరు. నారాయణదాసుగారి గాత్రము ఏరిలో కొంత ప్రతిధ్వనించెడిదని జనవాక్యము. ఈ వరహోలు దాసుగారు విజయనగరమందలి సంగీత కళాశాలలోని గాత్ర సంగీత శాఖకు ఆచార్యులుగా పనిచేసిరి, దాసుగారికి వరహోలు గారి గాత్రమువైగల విశ్వాసమునకు ఇది మంచి నిదర్శనము. వరహోలు దాసుగారు

7. బవరదాసుగారు దాసు గారి గౌరవు పెండ్లి హరికథను అచ్చోత్తించిన గురుథ క్రులు,

చోపైల్ సూర్యనారాయణగారి వంటి ప్రముఖ విద్యాంసులను తయారుచేసిన గురువులు.

సేవి లక్ష్మినారాయణ గారు, సుబృథ్య గారు ఒక విచిత్ర మైన జంట. విజయ నగర వీథులలో వీరు దాసుగారి వెంట సేర్చు కొనుచు నడచునపుడు ప్రజలకు దాసుగారు వాల్మీకివలె, ఈ జంట కాశలవులవలె గోచరంచెడిదట. వీరు దాసుగారి యథార్థ రామా గుణ హరికథ చెప్పుటలో ఆరిటేరినవాను. పీరికి రసిక ప్రపంచమున 'రామాయణ సోదరులు' అని ఖ్యాతి కల్గినది. దాసుగారి చెంత పుట్టడిను పారికథలను సేర్చుకోవ్వు అచ్చుపుచుతులు. దాసుగారి హరికథలలో జాన్మి శపథము చాల కష్టమైనది. ఆ హరికథను దాసు గారు కూడ నొక్కసారియే చెప్పిరి. అనేక మేళక ర్త రాగము లతో తూసేన ఆ హరికథను వీరుగూడ ఒకసారి చెప్పి పీరి ప్రజ్ఞను లోకమునకు ప్రకటించిరి. దాసుగారికి వీరికి గల భక్తి అపారమము. శ్రీ సేవి లక్ష్మినారాయణ గారు "శ్రీ నారాయణ దాస పోతికథాగాన పరిషత్తు" ను ఇంజయవాడలో స్థాపించిరి. శ్రీ సేతి దాచి డ్రైస్ లో దాసుగాను దైవ స్థానుస్తులు. ఇంజయవాడ పట్టణ మందలి సత్యనారాయణపుర శివాలయములో దాసుగారి శిలా విగ్రహాలను మంత్రప్రస్తావంకుమాగం ప్రభుమించి (25-2-1951) నితాన్య రాధనము వేద మంత్రములతో సలుపుచున్నది నారాయణ దాస దాసులు. దాసుగారి పాదుకలు, చిట్ట తాళములు, కాళి గజ్జెలు, చేతి కట్ట పీరి పూజా పీతములోని దేవతలు. దాసుగారి ప్రభావము ప్రియక్షమ్యలమై ఎంతగలదో తెల్పుటకు ఈ పూజా విషయము చూటును. హరికథ థేంని ప్రతి పుట్టణముండును ప్రొగ్గించుచున్న శ్రీ సులుకట్ట సదాశివశాస్త్రిగారు, శ్రీ వెంపటి సుబృథ్యారాయణ

గారు. శ్రీ కుప్పా వీరరాఘవయ్యగారు మొదలగు ప్రముఖ వారి కథకులందఱు నేటివారి శిష్యులే

దాసుగారి శిష్యవర్గములో మటియొక అఖండులు శ్రీ వేదన శ్రీ హేకట రమణయ్య గారు. దాసుగారి ప్రాణశిష్యులలో వీరాకసు, శిష్యు చరిత్రను, యథార్థ రామాయణము, రుక్మిణీ కల్యాణమును వీరు ప్రత్యేకకణాగా సాధనచేసి అనేక పర్యాయములు చెప్పి. ప్రజల ప్రశంస లందుకొన్నవారు.

శ్రీ వేరి నరసింహము గారు దాసు గారి ఆప్తశిష్యులలో ఒకగు, దాసుగారి హాకథు వ్యక్తిత్వము చేసు సంకలించిన గురు భక్తులు.

శ్రీ కరూరు కృష్ణదాసు గారు దాసు గారి మటియొక కిర్తి ధ్వనిము. దాసు గారి రాట్యకళకు బౌరసులు. చదుసాటు గేండ్రు గురువుగారి వోషణ రాగ్యము నోచకాన్న ప్రియంచే వాసులు. శ్రీ శనగల వేకట సుబ్రహ్మయ్యగారు ఈ కృష్ణదాసుగారి శిష్యగణమునందు ప్రధమ గణ్యులు:

శ్రీ పిల్లల ముట్టి రాముదాస భాగవతులుగారు మటియొక కుటుంబులు. వీరు వారికథ చెప్పటయందే గాక కవితేళులు కూడ. ఒక్క యథార్థ రామాయణమును దాదాపు రెండువాదల సారులు చెప్పిన వారిదాసులు:

దాసుగారి శిష్య ప్రేమను ప్రతిభతో సంపాదించుకొన్న మటియొక మహాస్మినులు శ్రీ కొండాల్ కల్యాణదాసుగారు. దాసు గారి చెంత గౌరపు పెడ్డి నేర్చుకొన్నవారు. అంతేకందు. దాసుగారి గారి చెంత గౌరపు పెడ్డి నేర్చుకొన్నవారు.

చెంత “పట్టుళ్ళ ద్వివాఖతాక ప్రవృత్తసములు” సేర్పుకొన్నట్టుకే క అన్వయిష్టవంతులు కల్యాణ దాసు గారు. కల్యాణ దాసుగారి అసలు పీరు అసిరయ్య. ‘కల్యాణదాసు’ అని బిరుద ప్రదానము చేసినది దాసుగారే. దాసుగారు ఒకసారి ఏరి ప్రదర్శనానంతరమెట్లు ప్రశంసించిరో తప్పక తెలిసికొన దగిన అంశము.

అదిరా కొండపల్లి కల్యాణ దాస
ఆదుచున్ బాధుచొకట పడవయవముల
తాళ పట్టుము వేసితీ, తాల్చామీవె
గండ పెండేరమో నాట్య పండితుండ.

దాసుగారి శిష్యకోటిలో మటియొక ఉద్దండ పిండము శ్రీ విట్టిమళ్ళ రంగయ్యదాసుగారు. దాసుగారిని అనుకరించుటలో ఏకి సమర్థులు. సావిత్రీ చరిత్రము, రుక్మిణీ కల్యాణము, మార్గం దేయ చరిత్రము, యథార్థరామాయణము నాలుగు దశాబ్దముల వాటు అంధ్రాశమాతస్తు రోధ ప్రస్తుత హరిదాసులు. నూచివి పుత్రాలో ఒకిన పాటకథల రోధలలో స్వార్ప పతకపూను బహుమతిగా పొందిన ప్రతిభాశాలి.

మండిగొక పూర్వ పుర్యలు శ్రీ వద్దనూని నరసింహాదాసు గారు. పీరు మహా పండితులైన హరిదాసులు. పీరు సంస్కృతాంధ్రములందు అందె వేసిన వారు. అంతే కాదు. ఆంగ్లము, ఒరియా, హిందీ, బెంగాలీ భాషలలో కూడ మంచి ప్రవేశమున్న వారు. పీరు ఆంధ్రరాష్ట్రమునందే కాక, ఇతర రాష్ట్రములాడు కూడ అనేక ప్రసుక్క పట్టుణులలో సహాయము లందిన జనరంజక

విద్మాంసులు “హరికథకాగ్రేసర, హరికథాపిత, కథక వాచస్పతి” మొదలగు బిఱుదములెన్నో వీరిని వరంచినవి.

ఇంకను శ్రీ పాద లింగమూర్తి గారు, శ్రీ చెరుకుపల్లి కనక దుర్గాదాసుగారు, శ్రీ మల్లికార్జున దాసుగారు, శ్రీ చేకి రామ మూర్తి దాసుగారు; శ్రీ పరిమ సుబ్రహ్మణ్య దాసుగారు, శ్రీ అదుసుమిత్రి నారాయణదాసుగారు, శ్రీ జగన్మాధ దాసు గారు, శ్రీ అప్పలస్వామి గారు, శ్రీ అన్నంనీడి బాలకృష్ణ దాసు గారు, శ్రీ బంక బాలకృష్ణ దాసు గారు ... ఇంకను ఎందిణిందటో దాసుగారి శుశ్రావ చేసి విద్యనేర్చుకొన్న ప్రత్యక్ష శిష్యులున్నారు.

ఇక దాసు గారి శుశ్రావ చేయకయే దాసు గారిపై గురు భావ మేర్పుటచుకొన్న పరోక్ష శిష్యుల సంఖ్య అనంతము. దాసు గారి శిష్యులమని యనిపించుకొనుటయే యొక గొప్ప విశేషముగా, ఘన సన్మానముగా భావించిన హరిదాసులు లెక్కలేనంత మంది బయలుదేరిరి. నారాయణదాసు గారి శిష్యుడు అన్నచో అది యెదురులేని స్థిరికి డెటు.

అట్టి పరోక్ష శిష్యులలో శ్రీ పసుమార్తి కృష్ణమూర్తి గారికరు. వీరు బరంపురు కళ్ళికోటు రాజూవారి కళ్ళాలలో ప్రథానాంద్రోపాథ్యాయులు. ఉత్తముశ్రేణికి చెందిన హరికథపులు వాగ్గేయకారులు కూడ. శ్రీ కృష్ణమూర్తి గారు ‘పార్వతీకల్యాణము’ అను యతగానమును రచించి దాసుగారికి అంకితమిచ్చిరి

పరోక్ష శిష్యులలో మఱచిపోలేని మఱియొక మహా మనీములు శ్రీ పెద్దింటి సూర్యనారాయణ దీంశిత దాసు గారు. వీరు బహు

గ్రంథక ర్తులు అనేక పట్టణములు వీరికి సన్మైనములతో ఆరతులు పట్టినవి. అనేక బిఱుదములు వీరిని ఆశ్రయించినవి. వీరు హరి కథారాధకులే కాదు హరిదాన పోషకులు గూడ. వీరికి నారాయణ దాసుగార్థిషై భక్తి అపారము అని తెల్పుటకు వీరు ప్రాసిన “శ్రీ మదజ్ఞాడాదిభట్ట శ్రీ నారాయణదాన జీవిత చరిత్రము” అను యతుగానము అకుర సాక్ష్యము. నారాయణదాసు గారి విగ్రహ ప్రతిష్టకు వీరు సేతి లక్ష్మినారాయణగారికి అండగానుండుట శిలా సాక్ష్యము. వీరికి నారాయణదాసుగార్థిషై గల భక్తిభావ మెట్లు చందో బద్ధమైనదో ఒందు రెండు ఉదాహరణములు.

“నే సేకలవ్య సదృశుడ
నై నారాయణ మసీపి నర్చ్చంచి తదీ
యానుగ్రహ వరలభీన్
బూని యటుల యతుగానముల రచియింతున్

“నను నాయణదాసు గ్రోణని విధానన్ “నాకడన్ సీవు విద్యను సేర్చుంగ నన ర్షుఁడోదు” వని యావంతేన్ దిరసాగ్ర బు ద్రీనిఁ బోనాడగె లేదు ; సంసృతికి బందీనోచుఁ దత్పుణ్యమూర్ధిని సేవించుటకేననోచుకొన్నానై తిన్, గొన్ని నాకేనియన్.”

తీరని లోపం బయ్యది
ఆరాటముఁ గొల్పు నా హృదంతరమున శ్రీ
నారాయణదాసుని ప్రతి
మారాధానయే శరణ్యమౌ నహరహమున్. 8

8. మన నారాయణదాసు - నారాయణ దాన జీవిత చరిత్ర యతుగానము.

శ్రీహరి సోమయాజుల ముబ్రహ్మణ్యము గారు, శ్రీ మల్లాది చంద్రశేఖర శాస్త్రి గారు, శ్రీ భవిడిపాటి అయ్యప్ప శాస్త్రి గారు మొదలగు హరికథార్పకు లెందతెందఱో దాసుగారికి పద్య ప్రపస్తానాంజలులు సమర్పించిన పరోక్త శిష్యులే. శ్రీ ములుకుట్ల సదాశివ శాస్త్రి గారు, శ్రీ అమృత విశ్వనాథ భాగవతారు గారు, శ్రీ కూచిభుట్ల కోచ్చెశ్వరరావు గారు, శ్రీ సామవేదం కోచ్చెశ్వర రావు గారు, శ్రీ యాళ్ళబండి తాతారావు గారు, శ్రీ దోర చిన బాబుగారు, శ్రీ బుర్రా శివరామకృష్ణ శర్మగారు, శ్రీ అకిక్కపెద్ది శ్రీరామశ్రుగారు మొదలగు హరిదాను లందఱు దాసుగారి పరోక్త శిష్యులే. ఇంతటి హరిదాస గురుకులమునకు కులపతులు శ్రీ దాసుగారు.

తెలుగు దేశములో హరికథకులకు నారాయణదాస నామ స్నారణము ఇష్టదేవతా మంత్రము.

111

12

13